

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XXI. kötet

Készült
a Győri Törvényszék,
a Szombathelyi Törvényszék,
a Veszprémi Törvényszék és
a Zalaegerszegi Törvényszék
anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó:
Pósfai Mihály, az MTA levelező tagja, a VEAB elnöke

Szerkesztő: *Jungi Eszter*

Készítette: Valczer Z+J Kft. • Felelős vezető: *Valczer Zita*

ISSN 1586-3077

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XXI. KÖTET

2021-2022 VESZPRÉM

*Állj a kor elébe, ahogy kihív.
(Shakespeare: Cymbeline)*

Előszó

Shakespeare sok bölcsességet hagyott ránk, ám ezt a fenti tanácsát manapság egyre nehezebb megfogadni a gyorsan táguló világban. Így vannak ezzel a jogászok is az átalakuló társadalmi viszonyok és a sűrűn változó szabályozási igények közepette. Ez a probléma még a jogtörténeszeket sem kerüli el, akik újabb és újabb forrásokat tárnak fel a múltból, hogy jobban megérthessük a jelent. Erre ad kitűnő példát **dr. Kahler Frigyes** professzor legújabb tanulmánya egy „rend-párti” forradalmárról, az 1957-ben elítélt dr. Terényi Antalról.

A világiárvány hatására felgyorsult a technikai eszközök használata az ítélkezésben. Ugrásszerűen megnőtt a telekommunikációs úton bonyolított távmeghallgatások száma. Mindez szükségessé tette a tapasztalatok összefoglalását és a jövőbeli lehetőségek felvázolását. Ezt az értékelést **dr. Bótor Szabolcs** veszprémi törvényszéki tanácselnök végezte el és e kötet lapjain teszi közzé. A legsúlyosabb kényszerintézkedés, a letartóztatás a témája **dr. Kánics Éva** győri törvényszéki tanácselnök rendszerező munkájának. A büntetőeljárásban előterjeszhető polgári jogi igény új szabályozási módját **Szakácsné dr. Vőő Márta** bírónő, az előkészítő ülés pár éve átforgalmazott jogintézményét pedig **dr. Kőhegyi Eszter** bírónő vizsgálta. Az életfogytig tartó szabadságvesztés még mindig felvet megválaszolandó kérdéseket, ahogy **dr. Polgár András** kollégánk folyamatos alapos kutatásai mutatják. Ugyanehhez a témához kapcsolódik **Erős Botond** joghallgató díjnyertes pályaműve. Az ittas járművezetés egyszerű tényállásnak tűnik, mégis rajzanak körülméte az értelmezési és bizonyítási problémák. Ezek tükrözik **Dörnyei Cintia** joghallgató dolgozata, amely azt is megmutatja, hogy a természettudományos, valamint műszaki fejlődés milyen hatással lehet egy bűncselekmény megítélésére.

És ahogy a kötet jogtörténeti művel kezdődik, úgy történelmi témával is zárul, melyet **Borda Zsófia** joghallgató írt meg, aki a XIV. századig, Károly Róbert király udvarába kalauzolja vissza az olvasókat. Így a legtapasztaltabb szerzőnk és a pályája elején álló kollégánál egy-egy tanulmánya szimbolikusan is keretbe foglalja a könyvet, hiszen munkabizottságunk különböző korosztályok és szakterületek találkozási pontja.

Shakespeare-től származó intellem az is, hogy „*Szólj kevesebet, mint mondhatnál*” (Shakespeare: Lear király). Bár még hosszan ecsetelhetném a kötet fejezeteinek érdekességeit, bízom benne, hogy már az eddig leírt sorok felkeltették az érdeklődést. Végül

kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor köszönetet mondok a nélkülözhetetlen szervező munkáért vezetőtársaimnak: **dr. Magyar Károly** munkabizottsági elnöknek és **dr. Bótor Szabolcs** alelnöknek, továbbá tolmácsolom az egész munkabizottság nevében hálás köszönetünket a támogatásért **dr. Némethné dr. Szent-Gály Edit Katalinnak**, a Veszprémi Törvényszék elnökének, **dr. Somogyi Zoltánnak**, a Győri Törvényszék elnökének, **dr. Sorok Norbertnek**, a Zalaegerszegi Törvényszék elnökének és **dr. Szabó Sándornak**, a Szombathelyi Törvényszék elnökének.

dr. Jungi Eszter
szerkesztő
a Büntetőjogi Munkabizottság
alelnöke

Egy »rend-párti« forradalmár működése és kálváriája, a fehérgyarmati dr. Terényi Antal járásbírósi elnök

1956 tavaszán – országszerte – érzékelhető volt a nyugtalanság, a változások iránti erősödő vágy, s ez nyárra már lázas állapotba hozta az országot.

Jól érzékelt ez a hatalmat gyakorló MDP vezetése, de nem mehettek el mellette behunyva szemmel a hatalmat gyakorló funkcionáriusok sem. Régi kommunista taktika szerint – mert a szellemet már nem lehetett visszazárni a palackba – megkíséreltek a mozgalom élére állni és magukhoz ragadni az események irányítását. A magyar forradalom történéseinek jellemző esemény sorai tűnnek szembe a vidéki Magyarország településeinek forrás-szerűen dokumentálható történéseiben. Egy távoli, kelet-magyarországi község és járás, jelesül a fehérgyarmati – mint cseppben a tenger – jó példaként szolgál minderre, mert az ott történtek az általánost tükrözik.

Az általánost a legkülönbözőbb ránk maradt forrásokból elemezhetjük hitelesen a maga sokszínűségében, a célokat, amelyet a forradalom megvalósítani szándékozott győzelme esetén.

Kiss Réka és Földváry Gábor végezte el – elsőként – a kutatás történetében ennek a hatalmas forrásanyagának a számbavételét.²

Visszatérve most már a fehérgyarmati történésekhez, Kovács Péternek – az MSZMP fehérgyarmati járási titkárnak – a párt megyei intéző bizottságához 1957. március 15-én kelt »igazolóló jelentéséből« tudjuk, hogy a forradalom fővárosi kirobbanását követően a járási pártbizottság akként kísérelte meg a »mozgalom élére állást«, hogy maga kezdeményezte egy új – ha tetszik forradalminak látszó – szervezet megalakítását.

„A Megyei Pártbizottsággal Mészáros elvtársnő³ beszélt, hogy valamilyen szervet létre kell hozni nálunk is az átmeneti időre, megállapodtunk abban, hogy egy Munkás-Paraszt-Katona Tanácsot hozunk létre, amelyben minden réteg képviselve lesz és az átmeneti időben megoldja a különböző problémákat.”⁴

1 Dr. Kahler Frigyes c. táblabíró, ny. törvényszéki kollégiumvezető, a Szt. István Akadémia rendes tagja

2 A XX. Század Intézet: Az 1956-os forradalom és szabadságharc során az országban működő forradalmi önkormányzati szervek rendeletalkotó tevékenységét, a forradalmi szervek követeléseit 11 megyében vizsgálták és összegezték – témavezető: Kahler Frigyes – 2000-2001-ben. A Bács – Kiskun, Baranya, Békés, Borsod – Abaúj – Zemplén, Csongrád, Fejér, Győr – Sopron, Hajdú – Bihar, Szabolcs, Vas, és Zala megye anyaga mintegy 300 old. terjedelemben CD-n tárolva.

3 Mészáros Pálné a MDP fehérgyarmati járási pártbizottság első titkára

4 Dr. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai I/III. A Fehérgyarmati Járás Nyiregyháza 1993 (továbbiakban Dokumentumok) p. 91-92.

Az érlelődő forradalmi helyzetet a *szovjet birodalmi vezetés* is érzékelhette. *Andropov*⁵ szovjet nagykövet küldte Moszkvába az alábbi sorokat:

„A Központi Vezetőség júliusi teljes ülése előtti hetekben az országban erősen kiéleződött a politikai helyzet. Az ellenséges elemek, akik Magyarországot a szocialista tábor leggyengébb láncszemének tekintik, aktivizálódtak és nyíltan támadták a Magyar Dolgozók Pártjának vezetését. Aknamunkájukban a magyar parasztok jó módú rétege, továbbá a jobboldali szociáldemokraták és az értelmiség köreiből található elégedetlen elemekre támaszkodtak, s kihasználták a nyugati propagandának, a katolikus egyháznak és a különféle nacionalista elemeknek a lakosságra gyakorolt nagy befolyását. A helyzet rosszabbodásához és az ellenséges elemek tevékenységének megélénküléséhez hozzájárultak a barátaink által a gazdaságpolitikában elkövetett hibák is, továbbá a szocialista törvényesség megsértése, a párton belüli demokrácia gyengülése, ami Rákosi elvtárs hosszú ideig érvényesülő személyi kultuszának eredménye.”⁶

Andropov sajátos bolsevik zsargonjában megfogalmazva végül is jelezte a magyar válság lényegét, a kommunista diktatúrát megvalósító vezetésnek a társadalommal szembeni elégtelenségét.

Más szovjet vezetők jelentéseiben is feltűnik a válság.

*Szuszlov*⁷ 1956 májusában arról tesz jelentést, hogy: „A munkások és parasztok körében, valamint az üzemi pártalapszervezetekben szó esik a pártvezetés »válságáról«, a pártvezetés iránti bizalmatlanságról.”⁸

*Vorosilov*⁹ június 26-án ugyancsak arról ír jelentést, hogy az országban „...jelentős táptalajuk van” a »revizionista nézeteknek,« amelyek „az egyéni parasztok támogatását állították figyelmük középpontjába.”¹⁰

Azon aligha lehet csodálkozni, hogy a szovjet politikai és katonai vezetés a magyarországi válságjelenségekről ír (a maga zsargonjában).

Ennek *egyik következménye*, hogy Andropov nagykövet 1956 júliusában hosszan tárgyalt *Lascsenko* altábornaggyal¹¹ – a székesfehérvári központtal szervezett Különleges Hadtest parancsnokával – és azt a parancsot továbbította, hogy legyen készülségben és

5 Andropov, Jurij Vlagyimirovics (1914-1984) 1937-től az SZKP funkcionáriusa. 1953-1954-ben a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének diplomatája, 1954-1957 között nagykövet. 1957-1961-ig az SZKP KB osztályvezetője, majd a KB titkára. Az Államvédelmi bizottság elnöke, majd az SZKP főtítkára és államfő.

6 Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902-1982) szovjet politikus, az SZKP vezető ideológusa. 1921-től volt tagja a SZKP-nak, 1931-től a párt alkalmazottja. 1937-től a Rosztov területi pártbizottság munkatársa. 1941-től a KB tagja, 1952-1953 között, majd 1955-től az SZKP KB Elnökségének tagja.

6 M. Kiss Sándor-Kahler Frigyes: Forradalom és Szabadságharc Magyarországon Bp. Korona Kiadó 2002. p. 43. Vö. még: A „Jelcin – dosszié” Szovjet dokumentumok 1956-ról. Századvég – 1956-os Intézet Bp. 1993. (Továbbiakban: Jelcin) p. 31 – 41.

7 Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902-1982) szovjet politikus, az SZKP vezető ideológusa. 1921-től volt tagja a SZKP-nak, 1931-től a párt alkalmazottja. 1937-től a Rosztov területi pártbizottság munkatársa. 1941-től a KB tagja, 1952-1953 között, majd 1955-től az SZKP KB Elnökségének tagja.

8 M. Kiss Sándor-Kahler Frigyes Id. mű p. 42-43.

9 Vorosilov, Kliment Jefremovics (1881-1969) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének elnöke.

10 M. Kiss Sándor-Kahler Frigyes Id. mű. p. 43. és Vö. még: Jelcin: p. 24 – 26.

11 Lascsenko, Pjotr Nyikolajevics (1910-1992) hadseregtábornok. 1930-tól a szovjet hadsereg katonája. 1955-1956-ban a Magyarországon állomásozó Különleges Hadtest parancsnoka altábornagyi rangban.

szükség esetén „a szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme adott esetben helyreállítását” képezze a feladatát.

Azon aligha lehet csodálkozni, hogy a szovjet katonai és politikai vezetés a magyarországi helyzetet birodalmi szempontok szerint, birodalmi szemüvegen szemlélte.

A Lascsenko irányította alakulatok jelentek meg először Budapest határában október 23-án.¹²

A *másik következmény* a magyar határon összevont szovjet haderő megjelenése volt. Ezek egyik egysége október 23-ról 24-ére virradó éjszaka lépte át a magyar határt. Kovács Péter fehérgyarmati párttitkár igazoló jelentésében ezt írja:

„24-én reggel kb. 6 órakor értesítést kaptunk, hogy *Uszkánál* a szovjet csapatok átlépték a határt és nagyobb egységgel indulnak Fehérgyarmat felé.¹³ A szűkebb körű vezetőség úgy döntött, hogy gépkocsival menjek a szovjet csapatok elé és tájékoztassam őket arról, hogy a járás területén ellenséges erők nincsenek, így összetűzéstől ne tartssanak. A legelső szovjet felderítő egységgel Mánd és Penyige között találkoztam, pár szót beszéltem hozzájuk, utána Uszkába mentem, ahol az átkelés történt. Az átkelőhely parancsnokával folytatott beszélgetés után tudtam meg lényegében, hogy mi történt Budapesten, ők már a fegyveres harcokról tájékozódva voltak. A szovjet egység parancsnoka érdeklődött, hogy milyen katonai egységek vannak a járás területén. Utána visszajöttem a Járási Pártbizottságra, tájékoztattam az elvtársakat a szovjetekkel való találkozásról.”¹⁴

Ki is volt dr. Terényi Antal?

Terényi Antal 1918. február 15-én Máramaroszigeten született. Édesapja MÁV¹⁵ alkalmazott – vonatkísérő főkalauz – volt. Egyetemi tanulmányait Debrecenben végezte és 1940-ben szerezte meg jogi diplomáját. Még ugyanezen év augusztusában ügyvédjelölt lett Debrecenben. Egy hónap múlva azonban katonai szolgálatra kellett bevonulnia. Katona ideje alatt kérvényezte bírósági fogalmazói kinevezését, amelyet 1942-ben teljesített az igazságügyi minisztérium.

1942 októberében zászlós rendfokozatot ért el. A hadapród iskolával – amelynek oktató tisztje volt – 1944 decemberében Bajorországba vezényelték, ahol 1945. április havában francia hadifogságba került. 1945. november 18-án térhetett haza. Debrecenben igazolásra jelentkezett. Az igazoló bizottság Terényi Antalt »igazoltnak« tekintette, így 1946 januárjától elkezdhetette az igazságügyi szervezetben való szolgálatát. 1947 végéig a debreceni törvényszéken, majd a debreceni ügyészségen kapott beosztást. 1948 októberétől járásbí-

12 M. Kiss Sándor–Kahler Frigyes Id. mű p. 43. Ez a terv a „Volna” (hullám) fedőnevet kapta és végrehajtása a „Kompass” (iránytű) jelszó kiadásakor lépett életbe. Vö.: M. Kiss Sándor–Kahler Frigyes Id. mű p. 44.

13 E sorok írója október 24 én reggel 7 óra előtt Mátészalka határában – autóbusszal utazva a mátészalkai gimnáziumba – találkozott a páncélos oszloppal.

14 Dokumentumok: p. 88-89.

15 Magyar Államvasutak

ró Püspökladányba. 1948-ban belépett a Magyar Szociáldemokrata Pártba, így automatikusan MDP¹⁶-tag lett. 1949-ben azonban mint »nyugatos katonatisztet« kizárták az MDP-ből. 1950-ben Sajószentpéterre helyezték járásbíróági elnöki beosztásba, azonban 1951-ben ezt a bíróságot megszüntették. Dr. Terényi Antal ezért a fehérgyarmati járásbíróság elnöke lett. A forradalom e beosztásában találta.

A járási *pártbizottság meghívót* küldött egy felállítandó bizottság jövőbeli tagjainak, köztük a köztisztviselői állású Tóth László tanárnak, a helyi közigazgatási technikum igazgató-helyettesének és *dr. Terényi Antalnak*, a járásbíróság elnökének

A pártbizottság elképzelése szerint a bizottságban a kommunista vezetőknek kellett volna a hatalmat kézben tartani. „A szűkebb járási vezetőséggel összeállítottuk a Járási Munkás-Paraszt-Katona Tanács névjegyzékét. A személyeket úgy válogattuk össze, hogy minden réteg arányosan képviselve volt, a párt-vb részéről Mészáros Pálné első titkár, Balogh József járási tanács vb elnöke...23 rendes és 8 póttagot választottak.”¹⁷

A Járási Munkás-Paraszt-Katona Tanács alakuló ülésén dr. Terényi Antal megjelent. Az alakuló ülés jegyzőkönyvében neve „hitelesítő”-ként szerepel.¹⁸

A hatalom megtartási kísérlet azonban kevésbé sikerült. A bizottság nem fogadta el a magát titkárnak jelölő Mészáros Pálnét és helyette Tóth László igazgató-helyettesét választották meg.

Mészárosné volt annyira politikus, hogy látva az ellene irányuló hangulatot, visszalépett a titkári pozíciótól.

Az október 27-én megalakult bizottság választásáról felvett jegyzőkönyv szerint: „Mészáros Pálné a maga részéről helyt adott a felszólalásoknak. Bár kifejtette, hogy nem érzi magát a Rákosi- és Gerő-rendszer hívének, hiszen éppen emiatt került el a tervhivatalban teljesített párttitkári funkciójából. Amennyiben az ő személye a nép előtt mégis nem volna közkedvelt a titkári pozícióban, kéri, hogy a tanács más erre alkalmas személyt jelöljön ki és válasszon meg a titkári teendők ellátására.”¹⁹

Tóth László pozíciója ezzel – úgy gondolhatjuk – a »régí rend« részéről is elismertté vált. Később ez a feltevés tévedésnek bizonyult.

Tóth László egyébként október 26-án kapcsolódott be a forradalom eseményeibe, amikor is a technikum több tanulóval együtt részt vett a község tüntetésén a Kossuthkertben (amelyet a fehérgyarmatiak csak parkként) emlegettek.

A tüntetésen Tóth László olvasta fel a debreceni diákok követelését tartalmazó 12 pontot, amelyet kiegészítettek a vallásszabadság biztosításának követelésével. Követelték továbbá, hogy a Budapesten harcoló forradalmárokat „szabadságharcosoknak nyilvánítsák”, a jogtalanul államosított épületeket adják vissza és többpárt rendszeri szabad választásokat tartva hozzanak létre országgyűlést.²⁰

16 Magyar Dolgozók Pártja

17 Uo. p. 92.

18 Uo. p. 17.

19 Uo. p. 16.

20 A nagygyűlésen elfogadott követelések jegyzőkönyve: Dokumentumok p. 192-193.

A járási pártbizottság javaslatára megalakult új testület azonban nem a kommunista diktatúra alárendeltje kívánt lenni és hatalmát, jogkörét sem a kommunista párt akaratból származtatta. Úgy határozott ezért a testület – s ezt a döntést Tóth László helyeselte és támogatta és dr. Terényi Antal is egyetértett vele -, hogy népgyűlés elé terjesztik a bizottság létrehozását és a népgyűlés demokratikus döntése hozza létre és hatalmazza fel a bizottságot. A felvetést Mészáros Pálné és a pártbizottsági tagok ellenezték, ennek ellenére a népgyűlést október 28-ra összehívták. A népgyűlés előtt a megválasztandó *katonai tanács* (nevük megváltoztatásával is jelezni kívánták önállóságukat) Tóth Lászlót bízta meg a *népgyűlés* levezetésével.

Tóth László a népgyűlés elé terjesztette a bizottsági tagokat. ... „amikor Dunai Zoltán, Balogh József és még más kommunista pártállású személyek nevét olvasta a népgyűlés lehurrogtá... ezen kommunista személyek helyett más személyek kerüljenek be a katonai tanácsba.”

Mintha az október 23-i budapesti Kossuth téren összegyűlt tömeg „nem vagyunk mi elvtársak” kiáltása visszhangzott volna. Mészárosné látva mindezt »önként« visszalépett a jelöléstől.

A korábbi kommunista vezetők közül Páka Márton százados – a hadkiegészítő parancsnokság parancsnoka – került a katonai tanácsba.

Dr. Terényi Antal katonai tanácsi tagságát a népgyűlés megerősítette.

A katonai tanács határozatait a tanács elnöke, Nagy Gyula és titkára, Tóth László írta alá. Első intézkedései közé tartozott a kint lévő fegyverek beszolgáltatása azzal, hogy az a megalakuló nemzetőrség felfegyverzésére szolgáljon. Elejét veendő minden önkényes népitéletnek, az ÁVH²¹-nál szolgálatot teljesítőket, így a volt vezetőt, Marsi András főhadnagyot biztosították személyi biztonságukról és arról is, hogy „elhelyezkedésüket” biztosítják.

A járási pártbizottság vezetői – nem nyugodván bele a kialakult helyzetbe, fegyverkezni kezdtek. Ennek alapját egy rémhír képezte, amely Szabó József – DISZ titkár – terjesztett el, nevezetesen, hogy Miskolc felől több gépkocsin fegyveres ellenforradalmárok jönnek Fehérgyarmatra a pártbizottságot megostromolni. Mészáros Pálné első titkár utasítására Kovács Pétert, aki közben honvéd egyenruhát öltött, a helyi kiegészítő parancsnokságra küldte fegyverekért.

Kovács Péter a nyírbátori határőrségtől a fehérgyarmati pártbizottságra szállított 15 géppisztolyt, 1 golyószórót, 8 puskát, 100 kézigránátot, 4 pisztolyt és több ezer löszert. Intézkedett továbbá 20 tartalékos tiszt behívásáról is.

Az, hogy a támadás híre vaklárma volt, csakhamar kiderült. A fegyverek szállítása nem maradt titokban, s a katonai bizottság e tekintetben tisztán akart látni, ezért néhány nemzetőr megjelent a pártbizottságon. Időközben Kovács a fegyvereket titokban Nyírbátorba szállította, így a nemzetőrök a pártbizottságon nem találtak fegyvereket. A pártbizottság tagjait azonban őrizetbe vették. Az őrizetbe vételre a katonai bizottság nem

21 Államvédelmi Hatóság

adott utasítást. Kovács Péter panaszt tett a katonai bizottságnál, s mert a katonai bizottság nem adott ki őrizetbe vételi parancsot, Tóth László intézkedésére mindenkit szabadlábra helyeztek.

A katonai bizottság október 29-én és 30-án napi folyó ügyekkel foglalkozott, mint bérkifizetés, a lakosság körében kifogásolt kommunista iskolaigazgatók leváltása stb.

Napirendre került *két elvi jelentőségű téma* is. Egyik a *rendőrség* átszervezése, másik a *földek* és a termelőszövetkezetek vagyonának ügye volt.

A rendőrség átszervezésének szükségessége a nemzetőrség megszervezésével együtt merült fel a katonai tanács ülésén. Az itt született döntés alapján a járási rendőrkapitányság vezetőjét elmozdítják és helyére *dr. Torma Béla* járásbíró²² nevezik ki, aki feladatul kapta a rendőri testület átszervezését. Dr. Torma Béla megbízó levelét 1956. október 31-én vette át, így gyakorlatilag a rendőrkapitányság átvételén túl semmilyen érdemi intézkedés nem tudott tenni.²³ Torma Béla ellen nem kezdeményezett a helyi pártvezetés büntetőeljárást és megmaradhatott a bírói pályán is, amelyet 1979 decemberében – felmentéssel – fejezett be.²⁴

A vidék talán legneuralgikusabb kérdése az erőszakkal létrehozott termelőszövetkezetekből való kilépés, a földek visszaadása és a termelőszövetkezeti vagyon jogszerű felosztása volt. A fehérgyarmati forradalmi vezetők különös gondot fordítottak arra, hogy jogszerűen – minden önbíráskodás és erőszak nélkül – történjen meg a föld és más vagyontárgyak visszaszolgáltatása. Ez tűnik ki *dr. Terényi Antal nyilatkozataiból* is.

A föld és a termelőszövetkezeti vagyon kérdése volt a gazdák részére tartott gyűlés témája, ahol Nagy Gyula bizottsági elnök mondott beszédet. A katonai bizottság itt is a rend és a jogszerűség betartását tartotta szem előtt. Megtiltotta a termelőszövetkezeti vagyon önkényes felosztását azzal, hogy a tulajdonviszonyokat jogszerűen kell helyreállítani.

Fontos elvi állásfoglalás volt: „...*a régi vezetőknek megbocsátunk, de soha nem feleldünk.*”

A katonai bizottság döntéseit dr. Terényi Antal minden fenntartás nélkül megszavazta.

Fontos kérdés volt még a rettegett ÁVH iratainak sorsa, amelyek egyrészt magyarázatot adtak sok ember tönkretételére, másrészt az ÁVH által elkövetett bűnök felelőseiről adtak információkat. Az ÁVH az iratokat meg akarta semmisíteni, de erre nem volt már ideje. Ezek az iratok – a katonai bizottság megbízó levele alapján – Molnár András bizottsági taghoz kerültek, majd átszállították dr. Terényi Antal járásbírói elnök pánccsaszékébe és ott tárolták teljes biztonsággal. Dr. Terényi Antal – a katonai tanács elnökhelyetteseként – vette át az iratokat és vállalta azok megőrzését. 1956. november 10. napján adta át – jegyzőkönyv szerint – Márkus Zoltán [volt] ÁVH-s hadnagy.

22 Dr. Torma Béla igazságügyi pályáját a nagyszalontai kir. járásbírói jegyzőjeként kezdte 1941-ben (Ig.K.1941.IV.), majd a Debrecen kir. törvényszék jegyzője 1942. januárjától (Ig.K.1942.I.).

23 Dokumentumok: p. 145. és p. 163.

24 Magyar Közlöny 1979. dec. 1.

Az iratok megsemmisítésére vonatkozó parancsról Marsi András volt ÁVH-s főhadnagytól tudunk, aki erről a katonai tanács előtt nyilatkozott.

A katonai tanács október 31-én *forradalmi bizottsággá* alakulását határozta el, amely közigazgatási hatáskörét a fegyvergyarmati *járáásra* is kiterjesztette.

A járás községeinek küldötteit november 2-ra hívták össze. Az átalakulás a községek küldötteinek jóváhagyásával megtörtént.

Időközben a demokratikus pártok – amelyeket a kommunisták diktatúrája törölt le a politikai térképről – újjáalakultak. November 1-én a forradalmi bizottság *pártközi értekezletet* hívott össze.

Figyelemre méltó *dr. Terényi Antal megállapítása* ezen az értekezleten. Eszerint „az MDP egyeduralmának helyzete most már megszűnt, egyik párt sem vindikálhat több jogot magának, mint a többi párt”.²⁵

Terényi ebben a nyilatkozatában a többpárti demokrácia és a szabad választások mellett tett hitet.

Másnap a járási forradalmi bizottság ülésén ismét szó esett *a forradalom céljáról*. Itt – ugyancsak Terényi Antal megfogalmazásában ismét hangot kapott, hogy a forradalom célja, nem a tökéletes rend, „az urak hatalmának visszaállítása”. Hangsúlyt kapott a szabad véleménynyilvánítás, a szakszerű közigazgatás visszaállítása, ami hasonló lesz a tanácsrendszert megelőző magyar közigazgatáshoz. A járási tanács működését a forradalmi bizottság november 5-vel rendelték megszüntetni.

A forradalmi bizottság megállapította, hogy Kovács Péter visszaélt megbízatásával, ezért őt a forradalmi bizottságból visszahívta.

A november 4-i szovjet támadás nem hagyott kétséget a forradalmi bizottság vezetőiben az elkövetkezendő történéseket illetően, de volt bátorságuk kitartani, amíg csak lehetett.

A forradalmi bizottság tagjait elítélő bírói döntés – amellyel később foglalkozunk – megállapította: „A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány hatalomra jutása után sem oszlott fel Fehérgyarmaton a járási forradalmi bizottság. Ha már nem is olyan sűrűn ültek, azért a hatalomról nem mondtak le.”

Arról a Kádár János által a november 4-i rádióadásban bejelentett ígéretről, hogy „a kormány célja: a testvérharc megszüntetése, a rend és a belső béke helyreállítása. *A kormány nem tűri, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők cselekményeiben részt vettek.*” – egy szó sem esett.

A megalakult MSZMP²⁶ járási intéző bizottsága 1957. március 7-i jelentésében²⁷ adta elő az első összefoglalót a járásban történt forradalmi eseményekről. Immár új frazeológia szerint ellenforradalmi tanácsoknak nevezve a forradalmi önkormányzati szerveket. Ezt megelőzően azonban Kovács Péter titkár február 11-én előterjesztést tett a párt megyei

25 1956. nov. 1-én a Fehérgyarmati Községi Forradalmi Nemzeti Bizottsága által összehívott pártközi tárgyalások jegyzőkönyve. Dokumentumok p. 106.

26 Magyar Szocialista Munkáspárt

27 Dokumentumok p. 36 -78.

elnökségéhez „az októberi eseményekben vezető szerepet játszó személyek állásukból történő *elbocsátására*.”²⁸

A felsoroltak között dr. Terényi Antal járásbíróági elnök elsőként szerepelt.

1957 márciusában az IM²⁹ dr. Terényi Antalt „szolgálati érdekből” áthelyezte a Derecskei Járásbírósághoz, bírói munkakörbe.³⁰

Röviddel ezt követően Terényi Antal bírói tisztsége megszűnt 1957. március 21 -vel.³¹ A határozat a megszüntetés okaként a Munkatörvénykönyv³² 29. § (1) bek. c/ pontjára hivatkozik, ami az „ellenforradalmi magatartást” jelentette.

A vesszőfutás

A Szabolcs-Szatmár megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya Mátészalkai Kirendeltsége június 8-án „jellemzést” készített a fehérgyarmati járás „ellenforradalmi vezetőiről”. Ez a jelentés került 1957. augusztus 13-án került az un. *operatív bizottság elé*.

Az operatív bizottság sajátos testület volt, valójában informálisan a pártvezetés hozta létre. A bizottság élén az MSZMP megyei első titkára – Benkei András³³ – állt. Tagjai voltak a rendőrfőkapitány, a megyei főügyész, a megyei bíróság elnöke, esetenként a megyei tanács elnöke. Utóbbiak valójában a párt megyei első emberének akaratát hajtotta végre. A testület egyetértett a jelentéssel. Időközben dr. Terényi Antalt – aki ekkor Debrecenben lakott – a rendőrség őrizetbe vette.³⁴

A fehérgyarmati forradalmi vezetők ellen – *Nagy Gyula és társai*³⁵ – dr. Varga András ügyész elkészítette a vádiratot, amelyet *Alexa Miklós*³⁶ megyei főügyész 1957. október 3-án jóváhagyott és nyújtotta a Fővárosi Bíróság Népbírósági Tanácsához.³⁷

28 Dokumentumok p. 32-35.

29 Igazságügyi Minisztérium

30 774/1/1957.I. sz. alatt kiadott 774/1/1957 IM. III. 1. sz. határozat (Köszönet a Nyíregyházi Törvényszék elnökének a kutatási engedély gyors kiadásáért K.F.)

31 Magyar Közlöny 1957. ápr.6. 748/3/1957. IM. III. 1.

32 1951. évi 7. tvr.

33 Benkei András (Nyíregyháza 1923. szept.11., Budapest 1991. aug.13.) géplakatos, kommunista politikus. 1950-tól tagja az MDP-nek. Megyei szakszervezeti vezetői beosztás után 1954-től Nyíregyházán városi párttitkár. 1956. nov. 3-a és 1963. dec. 7-e között a megyei pártbizottság első titkára. Ezt követően 17 évig belügyminiszter. 1980-tól nyugdíjas. Az MSZMP Központi Bizottsága (KB) tagja (1959. dec. 25 – 1958. márc. 28.) Országgyűlési képviselő 1958-1985 között.

34 Az őrizetbe vételt már 1957. augusztus 7-én foganatosították.

35 I. r. Nagy Gyula, II. r. dr. Terényi Antal, III. r. Molnár András, IV. r. Sándor György, V. r. Tóth László, VI. r. Márton Gyula, VII. r. Szenczi Győző.

36 Alexa Miklós dr. (Tiszaeszlár 1927. márc.20., Nyíregyháza 2000.aug.1.) kőműves segéd, jogász. 1950-től MDP tag. 1952-től a Bírói és Államügyési Akadémia szeminárium vezetője és az AVH budapesti osztályának munkatársa. 1953 márciusától államügyész Budapesten. 1953. aug. 22. Nyíregyházán megyei ügyész, 1955. február 21-től a főügyészség vezetője 1989. júl 31-i nyugdíjazásáig.

37 1957. Bül.5122. számon Dokumentumok p. 142-150. A vádiratot Dr. Varga András ügyész szerkesztette.

Az ügyet a Fővárosi Bíróság *Guidi Béla*³⁸ által vezetett népbírói tanács bírálta el.³⁹ Az ítélet tényállása – összevetve a megtorlás időszakaiban hozott ítéletekkel – nem a rosszindulatú megállapítások halmaza, lényegében megtörtént eseményeket sorol fel, beleértve dr. Terényi Antalnak az ÁVH iratok és a fegyverek megőrzésére tett intézkedéseit.

A bűnösség megállapítása a kommunista párt tagjainak a hatalomból való kiszorításán alapszik, valamint azon, hogy a forradalmi bizottság tagjai, így dr. Terényi Antal is „többször nyugalomra intette beszédében az embereket, de az intézkedései elárulták ellenséges osztálytörekvéseit.”

„Nem véletlen ugyanis az, hogy a leváltott személyek között egyetlen olyan személy sem volt, aki nem a kommunista pártnak a tagja lett volna és így nyilvánvaló, hogy vádlottak tevékenysége a kommunista tagokon keresztül az államrend ellen irányult.”

Elutasította a bíróság azt a védelem által hangoztatott érvet, hogy Terényi Antal cselekvősége „csak a hibák kijavítását célozta”.

Az ítélet valójában a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának álláspontját érvényesítette: „Annak semmi jelentősége nincs a bűnösség megállapítása szempontjából, hogy a vádlottak azt hangoztatták, hogy ők nem a tőkés rendszert kívánták visszaállítani, hanem szocializmust akartak. Az az államrend, amely nem ismeri el a kommunista párt szerepét, s amely ellenséges viszonyban áll a Szovjetunióval, akkor sem lehet a proletárdiktatúra megjelenési formája, ha magát szocialista rendszernek nevezi. A bűnösség szempontjából nincs jelentősége annak sem, hogy a vádlottak tartózkodtak a véres erőszakoskodástól. A lezajlott események tapasztalata ugyanis azt mutatta, hogy a véreskezű és a látszat-törvényességbe burkolózó ellenforradalmárok között csak módszer- és időbeli különbség volt. Mindegyik tevékenysége egyaránt a proletárdiktatúra megdöntésére irányult.”⁴⁰

A jogi minősítést illetően dr. Terényi Antal bűnösségét „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom részvételével”⁴¹ elkövetett és államtitok megsértésének büntetében” állapította meg az ítélet.

A bíróság nem fogadta el az ügyészi vádban foglalt súlyosabb – halállal is büntethető – minősítést, a mozgalom kezdeményezésével elkövetett büntettet. Az indokolás szerint a tényállás csak annak a megállapítására alkalmas, hogy Terényi Antal egy már létrejött mozgalomba kapcsolódott be tevékenyen.

Arról egy szót sem szól az indokolás, miként lehet államtitok sértés egy már jogutód nélkül feloszlott szervezet iratainak megőrzése.

38 Guidi Béla (Budapest, 1924. április 7., Budapest, 1983. november 29.) Lakatos segéd, 1945-től a kommunista párt tagja, 1950. november 21-től 1951. december 21-ig a Bírói és Államügyészi Akadémia hallgatója, majd Budapesten személynépbírói megbízott, a Gyulai Megyei Bíróság elnöke. 1957-től fővárosi bírói tanácselnök, ahol is népbírói tanácsot vezetett a megtorlás időszakában. Halálos ítélet nem fűződik a nevéhez.

39 Dokumentumok: p. 150-191. Az ítélet száma: T.MN.I. 7107/1957-17. Kelte: 1958. április 11. Kovács Ernő és Horváth István népbírók vettek részt az ítélet meghozatalában.

40 Büntetőjogi Döntvénytár: Bírósági határozatok (1953. október-1963. október) Bp. 1964. 643. jogeset.

41 BHÖ. 1 pont (2) bek.

Dr. Terényi Antalt ezért 5 év börtönbüntetésre, 6 év közügyektől eltiltásra és 2000 Ft vagyonegkötésére⁴² ítélte az elsőfokú bíróság.

A másodfokú bíróság a Legfelsőbb Bíróság népbírói tanácsa volt, amelyet a »mosolygó halál« gúnyneven emlegetett hírhedt tanácselnök, dr. Borbély János⁴³ vezetett.

Az ítélet⁴⁴ lényege, hogy dr. Terényi Antal vonatkozásában a védelmi fellebbezést elutasította a legfelsőbb bírói fórum, így az jogerőre emelkedett.

Terényi Antal a szabadságvesztés büntetésből az 1960. évi részleges közkegyelmi rendelettel szabadulhatott.⁴⁵ Az ügyet *jogilag a rendszerváltozás* hozta első semmisségi törvény⁴⁶lezárta, s e szerint az ítéletet – és az azt megelőző eljárást – úgy kell tekinteni, mintha nem történt volna meg. Ténylegesen azonban az elmúlt évtizedeket a törvény sem tudta visszaadni. Dr. Terényi Antal soha nem kerülhetett vissza a bírói pályára.

84 éves korában távozott a földi életből. 2002. február hó 20-án Debrecenben – a római katolikus egyház szertartása szerint – helyezték örök nyugalomra.

Illő volna, hogy a Fehérgyarmati Járásbíróságon egy *emléktábla* adná tudtunk az utókorak, hogy a bíróság hajdani elnöke – dr. Terényi Antal – az erkölcs és a jog eszközeivel törekedett egy független és demokratikus Magyarország megteremtésére és ezért súlyos büntetést kellett elszenvednie.

Zárógondolatként szólunk arról, hogy

forradalmárokról beszélve – hat és fél évtized távlatában – legtöbb olvasónak a TIME magazin 1957. január 7-i az egész világot bejárta számának címlapja jut eszébe. Az év embere (Man of the year) – a magyar szabadságharcos – (Hungarian freedom fighter). A géppisztolyos, sebesült fiatalember tekintete a harcok kegyetlenségét és elszántságát tükrözi. A magyar forradalom azonban nem szűkíthető le a – sokszor életüket áldozó – fegyveres harcosokra. A forradalmárok más eszközökkel is felléptek a diktatúra ellen.

Dr. Terényi Antal azoknak a forradalmi vezetőknek a népes táborába tartozott, akik őszintén akarták a diktatúra megszüntetését és egy független jogállami keretek között működő Magyarország felépítését. Ezt a célt azonban nem a fegyverek erejével, erőszak-

42 Terényi járásbírói elnöke fizetése havi 1970 Ft. volt.

43 Dr. Borbély János (Budapest, 1905. október 31., Pomáz 2000. november 13.) A jogi kar elvégzése után 1933-ban tette le a bírói-ügyészi szakvizsgát. 1938-tól a Battonyai Járásbíróság bírója, majd Nagykátán és a Pestvidéki Járásbíróságon szolgált. 1942. március 16-tól a Pestvidéki Törvényszék bírója. 1946. január 1-től törvényszéki tanácselnök, majd az IM ügyészi felügyeleti osztály munkatársa (1946-1948), 1948. július 3-tól a Népfőügyészség vezetője. Több koncepció perben a vád képviselője. 1949. november 25-től 1953. május 30-ig a legfőbb államügyész helyettese. Elbocsájtását követően az Állami Fuvarozási és Kordélyozási Vállalat jogtanácsosa. 1957. május 21-től legfelsőbb bírósági bíró, majd tanácselnök. A forradalom megtorlásában 66 halálos ítéletet hozott. 1962 nyarán az MSZMP KB adminisztratív osztálya a korábbi koncepció perében (Rajk és Kádár per) szerepe miatt nyugdíjaztatta. Ezt követően a XIII. kerületi Autójavító Vállalat jogtanácsosa volt.

44 Dokumentumok p. 200-204., száma: T.Nbf.I.35/1958/5., kelte: 1958. december 2. A tanács tagjai még Maróti Károly és Németh Ferenc, Varga István népbírók.

45 1960. évi 10. tvr. Felfüggesztette a NET az 1957. május 1. előtt elkövetett politikai bűncselekmények miatt 6 évnél rövidebb időre ítélt büntetésének végrehajtását.

46 1989. évi XXXVI. tv.

kal kívánták elérni, hanem *az erkölcs és a jog erejével, az őket támogató lakosság segítségével a polgárok érdekében*. Az ő harci eszközük a mindenki által elismert törvény szava, és saját hiteles személyük volt. Tevékenységük fontos eleme volt a köznyugalom és a rend biztosítása, mert meggyőződésük volt, hogy ilyen körülmények között lehet megvívni a jog forradalmát a *demokrácia eszközeivel*.

A »rendpárti forradalmárok« – M. Kiss Sándor találó kifejezését használva – erőszakmentes tevékenységében a legitimációs deficittel küzdő kádári restauráció rendkívüli veszélyt látott. Ők ugyanis olyan hiteles emberek voltak, akikben a lakosság döntő többsége megbízott és szavuknak, tetteiknek súlyuk volt a közéletben. Ezért lépett fel ellenük oly dühödten a restauráció, s közülük többet bitóra juttatott.

Így halt mártírhálalt a veszprémi Brusznai Árpád, a Bács-Kiskun megyei Szobonya Zoltán, a Győr-Sopron megyei Tihanyi Árpád és Gulyás Lajos és a budapesti Rajki Márton. A névsor sajnos hosszan folytatható.

Ők voltak a – Németh László találó kifejezésével élve – a »vezér nélküli forradalom«⁴⁷ valóságos elismert vezetői.

A kisebb vidéki települések forradalmi vezetőinek több esélye volt a megtorlás túlélésére. Mondhatjuk úgy is, súlyos börtönbüntetéssel átvészelhették a »zord idöket«. Életpályájuk azonban a rendszerváltozásig mindvégig magán viselte a hátrányokat, mert a diktatúra nem felejtett és meg sem bocsájtott.

47 „...egy nemzet, amely magától föltámadt, s maga keres ott a harc hevében pillanatnyi vezetőket magának.” (In: Igazság 1956. nov. 3.)

A telekommunikációs eszköz használata a büntetőeljárásban, a távmeghallgatás gyakorlata a büntető ügyszakban Veszprém megyében, gondolatok egy új eljárási jogintézményről

Bevezetés

A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi CX. törvény, közkeletű bírói elnevezéssel az „új Be.” hatályba lépésekor, illetve valamivel előbb a büntető bíró kollégáknak egy szinte forradalmian új eljárási jogintézménnyel kellett szembesülniük, amikor a törvény olvasásakor, illetve a képzések során a jogszabály XX. fejezetéhez értek.

Az „új Be.” 2018. július 1-én lépett hatályba és egy új különálló fejezetet szentelt a „telekommunikációs eszköz használatának”.

A szóban forgó fejezetben egy, az addigi magyarországi büntetőeljárásban példa nélküli eljárási rend alapjait, feltételeit, szabályait fektették le, melynek nyomán lehetővé vált, hogy – a magyar jogtörténetben először – egy büntető tárgyalás vagy nyilvános ülés egy időben, mégis térben különböző helyszíneken folyjon és akár be is fejeződjön úgy, hogy a bíró vagy a bírói tanács tagjai személyesen nem is találkoznak a felekkel vagy a felek egy részével. Pontosabban: a bíróság tagjai és a felek technikai eszközökön pl. hangszórókon, monitorokon keresztül látják, hallják egymást, úgy, hogy esetlegesen fizikailag több száz kilométerre vannak, akár 3-4 különböző helyszínen!

Néhány évvel, évtizeddel ezelőtt mindez elképzelhetetlennek tűnt volna. Bár az élet más területein pl. a gazdasági szektorban, diplomáciában, vagy akár személyes kapcsolattartás terén már néhány évvel ezelőtt is tapasztalhattuk, hogy „összezsugorodott a világ” és a lap-topokon, okos-telefonokon, számítógépeken stb. olyan korábban elképzelhetetlen kapcsolatfelvételekre került sor, hogy távoli, akár más kontinenseken levő helyszínekkel egyidejű audio-vizuális beszélgetéseket folytathattak először a kivételezett, majd „átlag” emberek is.

A nyilvánvaló technikai fejlődés dacára a haza bírói társadalmát mégis némiképpen megdöbbentette, meglepte a Be. teremtette új lehetőség, hiszen a magyar jogászai, bírói társadalomban a korábbi eljárási törvények nyomán is mélyen gyökerezett az ún. „közvetlenség” büntetőjogi alapelvének evidenciája.

Ez gyakorlatban azt jelentette, hogy az ülések tárgyalások – a tanácsülések kivételével – egy időben és egy helyszínen történtek, ahol a bíróság tagjai, vádlottak, védők, tanúk, szakértők – felek – egy légtérben voltak jelen, fizikai közelségben. Az üléseken, tárgya-

¹ dr. Bótor Szabolcs bíró, a Veszprémi Törvényszék tanácselnöke

lásokon az eljárási cselekmények oly módon zajlottak, hogy a felek néhány méterre, de mindenképpen egy helyiségen belül közvetlenül láthatták, hallhatták egymást, érzékelve akár a jelenlevők minden rezdülését.

Ezt a sokszáz éves gyakorlatot változtatta meg az új Be., amikor engedélyezte a telekommunikációs eszközök használatát a büntetőeljárásban is.

Különös fényt ad a változásoknak az az – egyébként nyilvánvalóan véletlen – esemény, hogy az új eljárási lehetőség törvényi engedélyezése – 2018. július 1. – után alig másfél évvel később kitört a modern idők legsúlyosabb járványa a Covid 19, melynek eddigi legsúlyosabb 2 éve alatt az új jogintézmény szinte „mentő övet dobott” a magyar büntető bírácoknak akkor, amikor nyilvánvaló és szó szerint életbe vágó volt a személyes, közvetlen találkozások számának csökkentése a büntetőeljárásban is.

Ugyan a jogintézmény bevezetésének közvetlen motívumai alapvetően az eljárási költségek és a bv. intézeti rabok szállításainak csökkentése, biztonsági kockázatok mérséklése stb. lehettek, végül a világmegfajlás különös nyomatékot adott használatának, már ami a totális egészségügyi veszélyhelyzet beálltát illeti.

Dolgozatomban ezen új jogintézmény használatának első lépéseit kísérelem meg – a teljesség igénye nélkül – felmérni a Veszprém megyei bíróságok szemüvegén keresztül, de a magam tapasztalásai alapján is.

A jogi szabályozás

A büntetőeljárási törvény XX. fejezetének 120. § (1) bekezdése lényegében meghatározza, hogy mi végből kell, lehet használni a telekommunikációs eszközöket, e szerint: „Az eljárási cselekményen történő jelenlétre e törvény alapján kötelezett vagy jogosult számára a jelenlét telekommunikációs eszköz útján is biztosítható.”

A jogszabály szerint tehát a kommunikációs eszköz használata csupán lehetőség, nem kötelező, nem zárja ki a közvetlen tárgyalás lehetőségét. Más kérdés, hogy a gyakorlatban mégis mennyire fogja „kiszorítani” a felek személyes jelenlétén alapuló eljárási cselekményeket (tárgyalásokat, nyilvános üléseket stb.), de erről később még részletesen is írok.

A Be. 120. § (2) bekezdése szerint a telekommunikációs eszköz használata esetén az eljárási cselekmény kitűzött fő helyszíne – pl. bírósági tárgyalóterem - és az ettől eltérő helyszín – továbbiakban elkülönített helyszín – között az összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét

- a) kép- és hangfelvétel
- b) folyamatos hangfelvétel továbbítása biztosítja.

A „b” pontban szereplő lehetőséget azonban a törvényalkotó csak korlátozott körben engedélyezi használni: nevezetesen tanúk kihallgatása, tolmács jelenlétének biztosítása, illetve a nyomozás során szakértő meghallgatása és a terhelt kihallgatása céljából.

Nyilvánvaló, hogy ezen utóbbi esetekben a tanú, a tolmács, illetve a szakértő, valamint a terhelt személyazonosságának megállapítására különös gondot kell fordítani.

A Be. XX. fejezete a 121. és 122. §-ban részletesen foglalkozik a telekommunikációs eszköz használatának elrendelésével. Ezek szerint a bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság hivatalból vagy az eljárási cselekményen jelenlétre kötelezett vagy jogosult személy által előterjesztett indítványra rendelheti el a telekommunikációs eszköz használatát.

Fontos szabály, hogy nincsen helye fellebbezésnek az indítvány elutasítása, vagy a telekommunikációs eszköz használatának elrendelése ellen (néhány kivételtől eltekintve).

A nyomozó hatóság és az ügyészség bizonyos esetekben nem mellőzheti a telekommunikációs eszköz használatát:

- a) a különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén,
- b) a fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy Védelmi Programban részt vevő tanú vagy terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén.

A telekommunikációs eszköz használatának elrendelése mellőzhető, ha:

- a) a telekommunikációs eszköz használatával elérni kívánt cél más módon is biztosítható,
- b) a sértett, a tanú, vagy a terhelt személyes megjelenése az eljárási cselekmény jellege, vagy annak eredményes elvégzése érdekében nélkülözhetetlen.

Ugyanakkor a bíróság – ha a technikai feltételek adottak – csak különösen indokolt esetben mellőzheti a telekommunikációs eszköz használatát:

- a) a különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén,
- b) a fogva lévő, a személyi védelem alatt álló vagy a Védelmi Programban részt vevő tanú vagy terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén,
- c) a letartóztatás meghosszabbítása vagy fenntartása tárgyában tartott ülésen.

A különleges bánásmódot igénylő sértett vagy tanú védelme esetén a bíróság a telekommunikációs eszköz használatát akkor mellőzheti, ha más módon biztosítja a sértett vagy a tanú védelmét.

Bizonyos esetekben a telekommunikációs eszköz használata csak a terhelt hozzájárulásával rendelhető el: nevezetesen a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése tárgyában tartott ülésen vagy az előkészítő ülésen történő terhelti jelenlét biztosítására.

A jogszabály rögzíti, hogy a telekommunikációs eszköz használata esetén az un. elkülönített helyszínen kik lehetnek jelen.

A Be. 123. § (1) bekezdés alapján:

- a) az a személy, akinek a jelenlétét a telekommunikációs eszköz útján biztosítják,
- b) az a) pontban meghatározott személy védője vagy segítője,
- c) a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, alügyész, ügyészségi fogalmazó, bíró, bírósági titkár, bírósági fogalmazó, bírósági ügyintéző,

- d) fogva tartott személy esetében a fogva tartást végrehajtó intézetnek a fogva tartott személy személyazonosságának megállapítására feljogosított dolgozója,
- e) fogva tartott személy esetében az őrzését ellátó személy,
- f) a szakértő, a szaktanácsadó,
- g) a telekommunikációs eszköz működését biztosító személyzet.

Kötelező rendelkezés a Be. 123. § (2) bekezdésének értelmében, hogy az elkülönített helyszínen legalább egy, a fenti c) vagy d) pontjában meghatározott személynek vagy jogszabályban meghatározott más személynek jelen kell lennie.

A tárgyi, személyi feltételek, valamint a működéshez szükséges részletes szabályok (protokoll) biztosítása

Az előzőekben vázolt jogszabályi háttér mellett ahhoz, hogy működhessen a telekommunikációs rendszer felhasználásával folytatott eljárás, számos más feltétel is szükséges volt az un. „távmeghallgatásos” tárgyalások, eljárási cselekmények tényleges elindításához.

1.

Mindenekelőtt a tárgyalóterem egy részét át kellett alakítani, illetve fel kellett szerelni a szükséges technikai eszközökkel. Veszprém megyében – hasonlóan az ország több más megyéjéhez – az un. ViaVideo hálózatrendszer került kiépítésre az arra a célra kijelölt tárgyalótermekben.

A ViaVideo rendszer annak a technológiának az összefoglalása, mely magába foglalja a kép és hang továbbítására alkalmas technikai eszközök és programok összességét. Jelenti tehát a technikai eszközöket, amelyek mikrofonokból, hangszórókból, képernyőkből, dokumentumok nagyítására, megtekintésére alkalmas nagyítókban stb. állnak. De nyilván jelenti azokat a programokat is, amelyek működtetik a ViaVideo rendszert és lehetővé teszik a kép és hang egyidejű továbbítását, mellyel lehetővé válik a több helyszínen egyidőben folyó tárgyalás, eljárási cselekmény, ahol az összes résztvevő láthatja és hallhatja egymást.

2.

A második szükséges feltétel a távmeghallgatások zavartalan lebonyolításához egy jogszabályi előírásokat értelmező és a távmeghallgatások megszervezésének, lebonyolításának részletes szabályait tartalmazó, az eljárás minden apró mozzanatára kiterjedő szabályzat, gyakorlati útmutató létrehozása volt.

Veszprém megyében ez a szabályzat a „Protokoll a távmeghallgatásokhoz” elnevezést kapta. Az első változat a „Protokoll a távmeghallgatásokhoz (1.1 verzió)” volt, mely 13 pontban részletezte a távmeghallgatási eljárás lefolytatása során elvégzendő speciális

eljárási lépéseket, irányt mutatva a bíróknak, jegyzőkönyvvezetőknek, konferencia szervezőknek. A távmeghallgatásos eljárás cselekmények első tapasztalatai után készült egy még részletesebb szabályzat a „Protokoll a távmeghallgatásokhoz (1.2 verzió)”, amely már 16 pontban részletezte a távmeghallgatás során követendő szabályokat, teendőket.

A Veszprém megyében jelenleg is használt „Protokoll a távmeghallgatásokhoz (1.2 verzió)” szabályozói a Be. XX. fejezet, a 12/2018. IM rendelet VI. fejezete, a BÜSZ. 12. és 14. §-a és a BEISZ 16. § (4) bekezdése.

A protokoll a Veszprémi Törvényszékre, a Veszprémi Járásbíróságra, a Tapolcai Járásbíróságra, valamint a Pápai Járásbíróságra vonatkozik és nem érinti a jegyzőkönyvet kiváltó tárgyalótermi kép- és hangrögzítés esetkörét.

Tartalmazza a távmeghallgatásos eljárás alapfogalmait is, nevezetesen: **eljárás cselekmény helyszíne**, ahol a bíró van; a tárgyalás, előkészítő ülés, nyilvános ülés, ülés helyszíne. **Elkülönített helyszín**: ahol a távmeghallgatással érintett személy van.

Ezt követően 16 pontban lépésről lépésre meghatározza a távmeghallgatásos eljárás cselekmény lefolytatásának menetét.

Ezek szerint a bíró dönt hivatalból vagy indítványra a távmeghallgatás/integrált ViaVideo alkalmazásáról. Minden ügyben külön kell időpontot foglalni ügyszám alapján, minden ügyről külön kép- és hangfelvétel készül, amely az adott ügy mellékletét képezi.

A bíró felveszi a kapcsolatot az ügyszak szerinti un. konferencia szervezővel (a Veszprémi Törvényszéken dolgoznak). A bíró erre rendszeresített nyomtatvány kitöltésével tájékoztatja a konferencia szervezőt a kitűzendő ügy lényeges adatairól, az egyes eljárás cselekmény helyszínéről (Veszprémi Törvényszék, illetve a járásbíróság távmeghallgatásra alkalmas tárgyalótermének szobaszáma megjelöléséről), a bíró, titkár, tanácselnök nevééről, ügyszámról, az ügy tárgyról, a terhelt nevééről, az elkülönített helyszín pl. bv. intézet vagy a megkeresett bíróság nevééről, címéről, a meghallgatás céljáról, igényelt időpontjáról, a kihallgatandó személyek számáról, eljárás pozíciójáról, nevééről, illetve, hogy a meghallgatandó személy védett-e.

A konferencia szervező megvizsgálja, hogy az un. végpontok szabadok-e, ha nem, erről értesíti a bírót, aki új tervezett időpontot jelöl meg, a folyamatot addig folytatják, amíg az összes végpont szabad nem lesz. Ha a távmeghallgatás lehetősége végképp meg hiúsul valamely okból, vissza lehet térni a hagyományos, fizikai jelenlét biztosító eljárási formához.

Ha a konferencia szervező megállapítja, hogy a távmeghallgatásnak nincs akadálya, az időpontot az országos rendszerben lefoglalja és erről értesíti a bírót. A bíró pervezető végzésében elrendeli a telekommunikációs eszköz használatát (erre van nyomtatvány), ez ellen nincsen helye fellebbezésnek.

A bíró ezután kitézi az ügyet, az idézések kiadásakor a lehető legnagyobb pontossággal kell megjelölni az elkülönített helyszín nevét, címét, bv. intézet esetében ez azt is jelenti, hogy a bv. állítsa elő a személyt a saját távmeghallgató helyiségébe.

A lefoglalt időpont kezdetekor a bírónak vagy bírói tanácsnak a saját végponti tárgyalóteremben kell tartózkodni és meg kell győződnie a telekommunikációs eszköz hibátlan működéséről.

Az eljárási cselekmény helyszínén és az elkülönített helyszínen megjelenik az érintett cselekmény megjelölése, valamint a foglalásnál kapott azonosítója. A közvetítés és a felvétel akkor kezdődik el, ha a bíró (vagy a jelenlevő konferencia szervező, vagy technikai eszközt kezelő személy) az eseményt a kezelőpaneleken elindítja.

Az indítást követően az érintett végpontok automatikusan összekapcsolódnak és programozásuknak megfelelően jelenik meg a kép- és hangfelvétel. Az eljárási eseményt irányító bíró (jelenlevő technikai személy, konferencia szervező) közreműködésével a helyszíneket a közvetítésbe be- és kikapcsolhatja. Amennyiben az eljárási esemény során szünetet tart, a telekommunikációs eszköz használatát egy gombnyomással felfüggeszheti vagy újra indíthatja.

A Protokoll előírja, hogy az eljárási cselekményt irányító bírónak mit kell megállapítani, rögzíteni a távmeghallgatásos cselekmény során. A kép- és hangfelvétel mellett ugyanúgy jegyzőkönyv is készül (jegyzőkönyvvezető is jelen van az eljárási cselekményen), mint a normál tárgyaláson. Ebben a jegyzőkönyvben rögzíteni kell a telekommunikációs eszköz használatának tényét, módját, foglalási lap sorszámát.

A bírónak a távmeghallgatás kitűzésekor jól kell felbecsülnie az eljárási cselekmény időtartamát (rá is kell „számítani”), hogy ne „csússzon bele” az őt követő távmeghallgatás tervezett idejébe.

A távmeghallgatások pontos és hatékony tervezése és végrehajtása érdekében a törvényszék intranetes felületén tárgyalóterem-foglaló program működik, melynek használata kötelező.

Fejlesztés alatt áll az a tárgyalóterem-foglaló alkalmazás, amelynek segítségével a helyi végpontok beosztása kalkulálhatóvá válik, illetve alkalmas lesz a tárgyalótermi ütközések prioritásának kezelésére.

A távmeghallgatásokról készült felvételekről az üzenetek (E-postafiók), (bírószági videók) menü pont alatt jelennek meg a BIR-O programban. A bírószági videók feldolgozása kizárólagos jogosultsággal a lajstromirodák feladata, melyről a bírószági videók lajstromozása című melléklet tartalmaz pontos leírást.

3.

Végezetül a távmeghallgatások elindulásához szükséges volt még a személyi feltétel teljesülésére is: az egész ViaVideos rendszer, távmeghallgatások megszervezése alapvetően a ViaVideo hálózati tagok koordinációja mellett zajlott. A ViaVideo hálózati tagok a büntető-kollégiumvezető, valamint a két konferencia szervező. Ők képzéseket is tartottak a bírák, titkárok és jegyzőkönyvvezetők részére, amely során nem csupán a Protokollok ismertetése volt napirenden, hanem a tárgyalóteremben – egyenként is – sor került az érintettek úgymond „gyakorlati” oktatására, a technikai eszközök működésének,

működtetésének bemutatására. A jelenleg működő rendszer szerint a bíró maga is kezelheti a ViaVideo rendszert, de lehetősége van arra, hogy csupán az eljárási cselekmény érdemére koncentrálhasson és helyette a rendszert a technikai eszközt kezelő személy/konferencia szervező kezelje.

A távmeghallgatás telekommunikációs eszközökön keresztül történő megszervezésének, indulásának folyamata a Veszprém megyei bíróságokon

Az előzőekben foglalkoztam a távmeghallgatás telekommunikációs eszközökön keresztül történő rendszerének létrejöttével, jogi háttérével, a működéshez szükséges tárgyi, személyi feltételek, valamint protokollok létrejöttével. Ebben a fejezetben azt a folyamatot ismertetem röviden, ahogy megkezdődött Veszprém megyében a konkrét munka az új szabályoknak megfelelően.

A Protokoll a távmeghallgatáshoz (1.1 verzió) szabályzatban megjelölt ViaVideo hálózati tagok listája a kollégiumvezető és a két konferencia szervezőn túl további tagokkal is bővült, így informatikusokkal, illetve 2019. szeptember 9. napjától angol és német nyelvű koordinátorokkal (bírósági titkár, illetve bírósági fogalmazó).

A Veszprémi Törvényszék és a Veszprémi Járásbíróság távmeghallgató rendszerrel kiépített tárgyalótermének használata 2018. október 18. napjától kezdődött el, azóta folyamatos.

A konferencia szervezők 2018. október 18. napjától folyamatosan közvetlen kapcsolatot tartanak elsősorban telefonon vagy e-mailben a Protokoll szabályait betartva országos szinten a büntetés-végrehajtási intézetekkel, járásbíróságokkal, törvényszékekkel, OBH-val, valamint a NISZ Zrt.-vel.

2018 októberétől országos szinten egyre több járásbíróság és törvényszék részéről érkezett tanú meghallgatásra irányuló megkeresés, amelyek vonatkozásában a Bírósági Intra felületén a tárgyalóterem foglaló program segítségével már biztosították a kért időpontot és helyszínt.

2019. július 3. napján került sor a Veszprémi Járásbíróság és a Veszprém megyében lévő rendőrkapitányságok (Ajakai Rendőrkapitányság, Pápai Rendőrkapitányság, Balatonfüredi Rendőrkapitányság, Tapolcai Rendőrkapitányság, Várpalotai Rendőrkapitányság, Veszprémi Rendőr-főkapitányság) végpontjai közötti kapcsolat tesztelésére.

Ezt követően a rendőrkapitányságok erre kialakított meghallgatótermében a vádlott és a tanú meghallgatások rendszeressé váltak.

A ViaVideo rendszer folyamatos bővítése és újításai folytán 2019. szeptember 16-án sikeresen lezajlott a Veszprémi Törvényszéken az első 3 végpontos távmeghallgatás, melynek résztvevői a Fővárosi Törvényszék, a Fővárosi Bv. Intézet és a Veszprémi Törvényszék voltak.

Az eddigi legtöbb „végpontos” tárgyalás 16 helyszínű volt.

2018. október 18. napjától 2019. október 25. napjáig 290 alkalommal érkezett a konferencia szervezőkhöz megkeresés, amely rögzítésre került a rendszerben.

A Veszprémi Járásbíróságon és a Veszprémi Törvényszéken 2018-2019-től 2-2 db ViaVideo rendszerrel felszerelt tárgyalóterem került kialakításra, majd a Veszprémi Járásbíróságon további 1 db tárgyalótermet adtak át 2021. évben a távmeghallgatásos eljárások helyszínéül.

Azt Ajkai Járásbíróságon, Pápai Járásbíróságon, majd a Tapolcai Járásbíróságon 2020. évben kerültek átadásra a távmeghallgató tárgyalótermek.

A távmeghallgatásos ügyek számának dinamikus növekedése zajlott le a 2019-2021. közötti időszakban. A kezdeti 290 ügyhöz képest büntető ügyszakban 2020. január 7. és 2020. november 5. napja között 756 ügyet tárgyaltak távmeghallgatás keretében (ebből a Veszprémi Törvényszék 279, a Veszprémi Járásbíróság 353, az Ajkai Járásbíróság 19, a Pápai Járásbíróság 93, a Tapolcai Járásbíróság 12 db ügyet teljesített). 2020. november 6. napja és 2021. október 26. napja között 1356 ügyet tárgyaltak a megye első, illetve másodfokú bíróságai távmeghallgatás keretében (ebből a Veszprémi Törvényszék 433, a Veszprémi Járásbíróság 625, az Ajkai Járásbíróság 107, a Pápai Járásbíróság 92, a Tapolcai Járásbíróság 99 db ügyet teljesített).

A fentiekből látható, hogy Veszprém megye területén 2019-2021. között – szinte rekordidő alatt – dinamikus növekedett un. távmeghallgatásos eljárások száma. Ha a tanácsüléseken elbírált ügyeket nem számítjuk, megállapítható, hogy a nyilvános ülések és tárgyalások lebonyolítása során döntő szerepet kapott a távmeghallgatás.

A kezdetektől 2022. májusáig Veszprém megyében az un. „befoglalt” távmeghallgatásos száma elérte a 3758 ügyet!

Az eltelt 3 év gyakorlata alapján megfogalmazódik annak igénye, hogy összegezzük az új jogintézménnyel kapcsolatosan a tapasztalatokat, mérlegeljük a távmeghallgatás előnyeit – hátrányait, levonjuk a tanulságokat és átgondoljuk, hogy a jövő szempontjából szükséges-e a jogintézmény „finom hangolása”. Dolgozatom utolsó fejezetében ezen kérdésekre kísérelem meg a válaszadást.

A „távmeghallgatás” tapasztalatai; előnyei; hátrányai; a továbbfejlesztés igénye; a jövő perspektívái

Pályájukat az un. „rendszer váltás” után kezdő bírák 1990. óta két olyan döntő változást élhettek meg szakmai munkájuk terén, amilyen jelentőségű változásokhoz a korábbi jogász generációknak nem kellett alkalmazkodniuk. Az első a számítógépek használatának bevezetése és elterjedése volt az 1990-es évek végén, 2000-es évek elején, a második pedig kétségkívül a távmeghallgatás telekommunikációs eszközökön keresztül történő megszervezése. Nagyon fontos tehát annak megfogalmazása, hogy a távmeghallgatás

bevezetése és széles körű elterjedése milyen előnyökkel járt a gyakorlati tapasztalatok alapján, vannak-e hátrányai, ha vannak, mit kell tenni a hátrányok megszüntetéséért és melyek a távmeghallgatás tovább fejlesztésének lehetőségei.

Az előnyök

Mint a távmeghallgatásos rendszert évek óta használó, gyakorló bíró, másodfokú tanácselnök kijelenthetem saját tapasztalataim alapján is, hogy a távmeghallgatás elterjedése rengeteg előnnyel jár és bár lehetnek, vannak hátrányai is a távmeghallgatásnak a hagyományos „tárgyalási rendszerhez” képest, azok semmiképpen sem olyan számosak és jelentősek, amelyek megkérdőjeleznék a távmeghallgatás jövőjét, későbbi további használatát.

Ellenben ezen kisebb számú hátrányok szükségszerűvé tehetnek további fejlesztéseket, változtatásokat a távmeghallgatások terén, amelyek kiküszöbölhetik a kezdeti hibákat és elmulaszthatják a jogintézmény vonatkozásában itt-ott még esetlegesen fennálló idegenkedést, fenntartásokat. Lássuk hát a tényleges előnyöket:

1.

Bár a távmeghallgatás bevezetése kezdetben nyilván nagy költséggel járt – tárgyalótermek átalakítása, a szükséges műszaki infrastruktúra kiépítése -, de ezeket a felmerülő költségeket már középtávon is ellensúlyozza a költségmegtakarítás: az utazási költségek megtakarítása vádlottak, védők, tanúk, szakértők esetében. Mindez jelenti a konkrét úti költséget, továbbá az ún. „úton töltött idő” költségeit is.

Ezen költségmegtakarítás a fogvavevő vádlottak esetében hatványozottabban jelentkezik: kórszállítások, célzott szállítások költségei, örök munkadíja stb. A megtakarítások nem csupán a perbírák által megtartott tárgyalások, ülések esetében jelentkeznek, hanem jelentős költségmegtakarítással jár a bv. bírák által tárgyaló ügyek esetében is, amikor a bv. bírónak, jegyzőnek, sofőrnek nem kell kimenni a bv. intézetbe gépjárművel heti több alkalommal.

A Veszprémi Törvényszék Bv. Csoportjánál a vizsgált elmúlt 2-3 évben több 100, a bv. intézetben tartott ülést, meghallgatást váltott ki a távmeghallgatás.

2.

A távmeghallgatás alkalmazásával nem csupán pénzt, de időt is megtakaríthatunk. Az időmegtakarítás jelentkezik a bírók vonatkozásában is, jellemzően a bv. bírók esetében, akik megtakaríthatják a bv. intézetbe történő oda és visszaút idejét, ugyanez az ügyész esetében is elmondható.

A szabadlábbon lévő vádlottak, tanúk, szakértők a tárgyalások, meghallgatások jelentős részében más városból, megyéből – akár az ország másik végéből – is érkehetnek a tárgyalásokra. Esetükben több órát, akár fél napot is igénybe venne a tárgyalás helyszínére történő utazás, így a tárgyalás idejével együtt akár egész napjuk is „rámehet” egy

rövidebb eljárási cselekményen való részvételre. Ha valóban messziről érkeznek a felek vagy több napos tárgyalásról beszélünk, szállásdíj felmerülése is indokolt lehet, hiszen például egy szombathelyi tárgyalás debreceni vagy békéscsabai vádlottjai, tanúi, szakértői stb. másképpen nehezen tudnának eleget tenni eljárási kötelezettségeiknek. A távmeghallgatás alkalmazásával óriási idő- és költségmegtakarítás realizálható.

3.

Fontosak a biztonsági szempontok: a fogolyszökések egy része nem a bv. intézetből történik, hanem a szállítások, tárgyalásra történő előállítások, az út során. A fogvalevő vádlottak szökési lehetőségei a távmeghallgatásos tárgyalások alkalmával a nullára redukálódnak. Veszélyes vádlottak nem okozhatnak problémát a tárgyalóteremben sem, hiszen nincsenek is egy légtérben a bíróság, ügyészség tagjaival.

A bírák személyét értő esetleges tárgyalótermi rendezavarást, fizikai, verbális támadásokat kizárja. Fokozza a tárgyalótermi biztonságot és biztonságérzetet.

4.

Az egészségügyi szempontok is előnyösek a távmeghallgatás használata esetén. A rendszer a Covid-járvány idején is bizonyított. Használatával kevesebb ember zsúfolódik össze egy légtérbe, veszélyhelyzet idején minimálisra csökkenti az ún. „kontaktokat”, találkozásokat. Az esetleges megfertőződés veszélye a bírókra és a több eljárási félre is csökken és nem csupán a Covid, hanem más fertőző betegségek, járványok (pl. influenza stb.) idején is.

5.

A távmeghallgatásos tárgyalásokon van ugyan jegyző és jegyzőkönyv is készül, azonban emellett kép- és hangfelvétel is készül, ami később – bármely vita esetén – vizschanézhető, újra meghallgatható.

Tapasztalataim alapján és a fentiekből is következően egyfajta „moderáló” hatása is van a távmeghallgatásos eljárásnak. Használata óhatatlanul fégyelmezettebb, udvariasabb viselkedésre is kényszeríti – készteteti – a feleket, csökkentheti az agresszív megnyilvánulások előfordulását. Legalábbis a ViaVideo rendszer használata esetén. A magánszemélyek által – a ViaVideo rendszeren kívüli technikai eszközökről (pl. számítógép, laptop, okostelefon) – történő belépések esetén fentiek nem minden esetben mondhatók el, ráadásul ezen pl. Skype-os belépések, egyéb garanciális jellegű aggályokat is felvethetnek, erről azonban bővebben a „hátrányok” kapcsán írok.

Hátrányok, kétségek

Kétségkívül jelentős befektetést igényelt a távmeghallgatás technikai feltételeinek biztosítása, és a további tárgyalótermek átalakítása sem lesz olcsó, azonban amint azt az „előnyök” mérlegelése során számba vettem, a folyamatos megtakarítás közep, de főleg

hosszú távon megtérül. Ez még akkor is igaz, ha a technikai feltételek folyamatos működtetése, fenntartása is pénzbe kerül. A legfőbb hátránya – ha lehet így fogalmazni - a rendszernek, hogy kétségen kívüli „népszerűsége” folytán nem biztos, hogy az eljáró bíró akkor tud tárgyalni, amikor szeretne vagy amikorra először tervezte tűzni a tárgyalását. Ennek oka az ún. „szűk keresztmetszet”. Nevezetesen, ha a bíró biztosra akar menni, hogy a tervezett tárgyalása idején találjon szabad távmeghallgató helyiséget, akkor meglehetősen időben kell foglalnia. Nem a távmeghallgatásos tárgyalás ún. „elkülönített helyszínével” van a gond, hiszen egyre több rendőrségen, kapitányságon, bíróságon nyílnak távmeghallgató helyiségek egy-egy városban, különösképpen a fővárosban, tehát ha valamelyik foglalt, adódik helyette másik távmeghallgató helyiség.

A probléma a bíró saját bíróságán található távmeghallgató helyiségekkel lehet, hiszen jóval több a tárgyaló büntető bíró, illetve a tárgyaló ügyek száma, mint a működő távmeghallgatás lebonyolítására alkalmas helyiség.

Gyakoriak az ütközések, s ilyenkor az egyik bírónak későbbi időpontban kell tárgyalnia, ez a „népszerűség átka”, de valós probléma. Ha azt szeretnénk, hogy a bírák esetleges idegenkedése végképp elmúljon – ha van ilyen és van –, növelni kell a távmeghallgatásos eljárás lebonyolítására alkalmas bírósági tárgyalótermek számát.

A másik fő ok, ami problémát jelenthet a távmeghallgatás még jobban történő elterjedése vonatkozásában az az, hogy egyes bírák szerint igenis lehetnek olyan ügyek – különösen elsőfokon –, ahol az ügy jellege miatt feltétlenül szükséges lehet, hogy a vádlottak, védők, tanúk, esetlegesen szakértők, valamint a bíró vagy bírói tanács úgymond „egy légtérben” tartózkodjon. Ennek több oka lehet. Pl. a vádlottak, tanúk közötti szembesítések elvégzése. Igaz ugyan, hogy a ViaVideo rendszer szinte tökéletes, élethű képet közvetít pl. a szembesítések elvégzésekor is, de pszichésen mégsem biztos, hogy a szembesítendő elméjében ugyanaz a pszichés folyamat zajlik le, amikor egymástól akár több 100 kilométerre levő „szemébel?” kell mondania a mondanivalóját vagy egy fizikailag is jelenlevő hús-vér ember szemébe, aki mondjuk 3 méterre áll tőle. Lehet, nem lesz különbség a szembesítés eredménye között, de lehet, hogy igen.

A szembesítés esetében nem csupán a szembesülők által elmondottak a fontos adatok a bíróság számára. Előfordulhat, hogy a szembesítés tényleges fizikai közelségben történő lefolytatásának egyéb okok miatt is jelentősége lehet: felismertetés, testalkat, magasság, más testi adottságok érzékelése, a szembesítésen résztvevők reakcióinak, testbeszédének, mimikájának bíróság általi közvetlen érzékelése.

De ezen túlmenően is az ügy tárgya és jellege lehet olyan, amely igényli a személyes jelenlétű, egyidejű, egy helyszínen lefolytatott tárgyalás megtartását a távmeghallgatás egyéb előnyei ellenére is. Ennek eldöntése pedig mindig a perbíró feladata és felelőssége lesz!

Van még néhány kisebb jelentőségű „hátrány”. Így például előfordulhat, hogy egy nehezebb, több helyszíni távmeghallgatásos tárgyalás során elveheti a figyelmet, ha a bírónak kell „kezelnie” a technikát. Hiszen gépjárművezetés közben sem szerencsés a

telefonálás. Ez persze elhárítható, ha van segítője a bírónak, aki működteti a technikát, így a bíró vagy tanácselnök figyelmének 100%-át fordíthatja az ügy érdemére.

Végezetül előfordulhatnak rövid idő alatt el nem hárítható technikai hibák, amelyek miatt megszakadhat a közvetítés és ezért a tárgyalás napolásra kerülhet. Ezen problémán nyilvánvalóan segíteni fog a technika folyamatos tökéletesedése, így a technikai okok miatti napolás a töredékére csökkenhet.

Előfordulhat, hogy a bíró rosszul méri fel a távmeghallgatásos eljárási cselekmény időszükségletét, ugyanakkor az ő tárgyalását követően is kezdődik más távmeghallgatásos tárgyalás, az időbeli „összezsúszás” miatt ez a helyzet akár a tárgyalás elnapolásához vezethet, de ez egyébként a hagyományos tárgyalásoknál is előfordulhat. Nyilvánvaló, hogy minél nagyobb lesz a bírók tapasztalata a távmeghallgatásos tárgyalásokról, annál kevesebb ilyen jellegű probléma fog adódni a jövőben. Ugyanakkor az egyébként megfelelő hosszúságúra tervezett, de előre nem látható eseményekkel (késések, rosszullet, eljárási cselekmény objektív elhúzódnása, obstrukció) terhelt tárgyalás is problémát okozhat. Ezen gondokra is az lehet a megoldás, hogy több legyen a távmeghallgatásos tárgyaló, így rugalmasabb lehet a távmeghallgatásos tárgyalások lefolytatása is.

Következtetések, a jövő feladatai, perspektívái

Megítélésem szerint a fentiekből egyértelműen kiderül, hogy a távmeghallgatás telekommunikációs eszközökön keresztül történő megszervezése, lebonyolítása lényegesen több előnnyel, mint esetleges hátránnyal jár. Ráadásul a hátrányok, negatívumok egy része kiküszöbölhető. Ahhoz azonban, hogy az un. távmeghallgatásos eljárás a jövőben is jól működjön és az elkövetkezőkben még inkább kiváltsa az un. hagyományos tárgyalásokat, eljárásokat néhány dolognak véleményem szerint változnia kell, szükséges némi „finom hangolás” az új jogintézmény teljeskörű sikeréhez, eredményességéhez:

1.

Először is fel kell számolni az un. „szűk keresztmetszetet” főképpen a bíróságokon, hogy ne lassítsa az ügymenetet az, hogy viszonylag kevés a távmeghallgatás lebonyolítására alkalmas helyiség, a tárgyalótermek zömét fel kellene szerelni a szükséges technikával.

2.

A jövőben is legyen lehetősége a tárgyaló bírónak arra, hogy – ha úgy ítéli meg – bizonyos ügyekben tarthasson „hagyományos, személyes jelenlétben alapuló tárgyalást”.

3.

Mindig legyen a bíró mellett olyan, a technikai eszközöket kezelő személy, aki biztosítja azt, hogy a bíró minden idegszálával az ügy érdemére koncentrálhasson.

4.

Kellő figyelmet fordítsanak a kép- és hangfelvételeket készítő, továbbító technikai eszközök műszakilag jó állapotára, hogy elenyésző esetben hátráltassa az eljárást, az eljárás befejezését, befejeződését technikai hiba.

A fenti feltételek folyamatos biztosítása esetén a telekommunikációs eszközök használata a büntető eljárásban, az ún. távmeghallgatásos tárgyalások, nyilvános ülések, eljárási cselekmények elterjedése mindenképpen egy pozitív folyamat, helyes, megfelelő használata rengeteg – dolgozatomban részletezett – előnyt nyújt. Teljeskörű elterjedésének nyilván lesznek korlátai, nem minden ügyben kell és lehet használni.

Használata alig 2-3 évre nyúlik vissza, idő kell még a szakmai tapasztalatok leülepedéséhez.

Tény, hogy a büntető igazságszolgáltatásunkban két fő szempont párhuzamosan létezik, nevezetesen a tetтарыos büntetés kiszabása, ugyanakkor a prevenció – megelőzés igénye –, hogy az elkövető a vele szemben korrekt módon lefolytatott eljárás eredményeképpen olyan „igazságos”, de mindenképpen tetтарыos büntetést kapjon, hogy a vele szemben lefolytatott nyilvános eljárás és vele szemben kiszabott büntetés együttesen arra sarkallják a vádlottat, hogy a jövőben ne kövessen el újabb bűncselekményt, ne essen vissza, ne térjen vissza bűnöző életmódjához.

Szerencsés esetben ez az eddigi „hagyományos” személyes megjelenésen alapuló, egy helyen, egy időben megtartott tárgyalások esetén megvalósult. A vádlott személyiségében lezajló kedvező folyamatok indukálásához ezekben az esetekben nyilván maga a büntető eljárás is közre játszott, tehát az a folyamat, amin át kellett mennie a vádlottnak a vele szemben indult eljárás során a feljelentéstől vagy tettenéréstől az ítélethirdetésig vagy a büntetés kiállításáig. Ezen folyamat fontos része – jelenleg is – a hagyományosan lefolytatott eljárásoknál, tárgyalásoknál a nyomozati cselekményeken való részvétel, a bíróságon történt személyes megjelenés, a bíróságok tagjaival, a sértettekkel, más érdeklődőkkel történt találkozás, szembesülés, az ítélethirdetés sajátos hangulata, a kiszabott büntetés súlya, majd annak kiállása, teljesítése, letöltése: ezek önmagukban válhatnak és válhatnak is ki a vádlottak egy részében olyan elhatározást, ami arra sarkallja őket, hogy a jövőben ne bűnözzenek.

A rövid eddigi gyakorlat tükrében – dolgozatom 2022. májusi befejezése idején – egyelőre még nem válaszolható meg a kérdés, hogy a távmeghallgatásos tárgyalások is hatnak-e majd úgy a más helyszínen levő vádlottakra, mint a hagyományos módon lezajló eljárás. Még idő kell ennek értékeléséhez.

Jómagam bizakodó vagyok, már csak azért is, mert minden újat meg kell szoknunk! Tudjuk: amikor Stevenson feltalálta a gőzmozdonyt, jó darabig egy gyalogos futott vagy lovas ügetett zászlóval a kezében a „félelmetes” sebességgel haladó mozdony előtt, hogy figyelmeztesse az embereket a veszélyre. Ma már senki vonja kétségbe a vasút előnyeit, áldásos hatásait, a zászlóvivő sem szalad a mozdony előtt, ettől azért a vasút még veszélyes üzem maradt ma is.

Távmeghallgató helyiség, dr. Beszedik Beáta bírónő munka közben

Forrásjegyzék

- 2017. évi CX. tv. a Büntetőeljárásról
- Veszprémi Törvényszék Büntető Kollégiumvezető: Protokoll a távmeghallgatáshoz 1.1 verzió (Dr. Varga Gábor)
- Veszprémi Törvényszék Büntető Kollégiumvezető: Protokoll a távmeghallgatáshoz 1.2 verzió (Dr. Varga Gábor)
- Beszámoló a Veszprémi Törvényszék ViaVideo Munkacsoportjának 2019. évi tevékenységéről (Fódi Hajnalka, Kissné Szabó Marianna)
- Beszámoló a Veszprémi Törvényszék ViaVideo Munkacsoportjának 2020. évi tevékenységéről (Fódi Hajnalka, Kissné Szabó Marianna)
- Beszámoló a Veszprémi Törvényszék ViaVideo Munkacsoportjának 2021. évi tevékenységéről (Fódi Hajnalka, Kissné Szabó Marianna)
- 12/2018. IM. rendelet VI. fejezete
- BÜSZ 12. §, 14. §
- BEISZ. 16. § (4) bekezdés

A vádirat utáni kényszerintézkedéssel érintett határozatok

A legalapvetőbb emberi jog a személyi szabadsághoz való jog. A kiemelt szerepet az is jelzi, hogy a nemzetközi emberi jogi deklarációk elsők között említik a személyi szabadsághoz való jog védelmét, illetve a személyi szabadsághoz való jog védelme mellett, annak korlátozása részletszabályai is megjelennek az egyes országok alkotmányaiban, ekként a szabadság korlátozással járó kényszerintézkedések lényeges garanciái megtalálhatóak Alaptörvényünkben is. Ennek indoka, hogy a büntetőeljárás jelenti talán a legsúlyosabb beavatkozást az eljárásban résztvevő személyek, különösen a terhelt alkotmányos jogaiba. E korlátozás célja pedig a büntetőeljárás sikere. Ugyanakkor azonban, mivel két érdek ütközik – az emberi alapjogok biztosítása, illetve az eljárás eredményessége – ezért szükséges a garanciák megteremtése, e körben a bíróságoknak különösen fontos szerep jut, ezért lényeges az is, hogy a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos határozatok formailag és tartalmilag is egységesek legyenek, továbbá a tartalmat érintően a fenti követelményeknek is megfeleljenek. Ennek okán született a következő írás, amely egy képzés alapú prezentáció anyaga.

Témavázlat:

- Fogalom, eljárási célok, felosztás és általános szabályok
- Határozat szerkesztés a Be. szabályai szerint
- Általános és különös okok vizsgálata, nyilatkozatokra reagálás – a Kúria Büntető Kollégiumának joggyakorlat elemzése (Bkv.93., Bkv.52. és Bkv.4.)

A kényszerintézkedések magukba foglalják mindazokat az intézkedéseket, amelyek a büntetőügyekben eljáró hatóságok a büntetőeljárás törvényben meghatározott esetekben és módon, a büntetőeljárás sikere érdekében, eljárási célokra alkalmaznak.

Eljárási célok

- Jelenlét biztosítása
- Távollét biztosítása
- Egyes bizonyítási módszerek alkalmazása, az eljárási cselekmények biztosítása
- Tárgyi bizonyítékok megszerzése
- Az eljárás elhúzóadásának megakadályozása
- Az eljárás rendjének fenntartása

¹ dr. Kánics Éva bírő, a Győri Törvényszék tanácselnöke

- A büntetőhatározatok végrehajtásának biztosítása

Alkotmánybírósági határozatok

a személyes szabadság alkotmányos alapját érintően:

- csak törvényi szintű szabályozás alapján,
- csak független bíróság döntésével,
- a szükségesség és az
- arányosság keretei között
- korlátozható a személyi szabadság, mint alkotmányos alapjog.

A kényszerintézkedések felosztása

Személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések

1. Őrizet
 2. Távoltartás
 3. Bünyügyi felügyelet
 4. Letartóztatás
 5. Előzetes kényszergyógykezelés
- 2.-5.: személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések

Vagyont érintő kényszerintézkedések (5)

6. Kutatás
7. Motozás
8. Lefoglalás
9. Zár alá vétel
10. Elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele

A kényszerintézkedések alkalmazásának általános szabályai

- csak a legszükségesebb mértékben és ideig – *az elrendeléskor és a végrehajtás során is*
- fokozatossági előírás – *az elrendeléskor*
- érintett kímélete, személyes adatok védelme, szükségtelen károkozás tilalma – *a végrehajtás során szem előtt tartandó!*

A vádemelést követően a leggyakrabban hozott határozatok: letartóztatás, valamint házi őrizet jellegű, vagy lakhelyelhagyási tilalom jellegű bünyügyi felügyelet (a dolgozat a továbbiakban ezekre helyezi a hangsúlyt), a vagyont érintő kényszerintézkedések között pedig a zár alá vétel.

Letartóztatás és bünyügyi felügyelet a vádirat benyújtása után – eljárási szakaszok és célok:

Előkészítő szakasz: vádiratban indítvány fenntartásra

Tárgyalási szakasz: a részvétel biztosítása érdekében elrendelés, a korábban fenntartott kényszerintézkedés megszüntetése, enyhébb formára váltás, bünygyi felügyelet szabályainak módosítása, részleges feloldás, nem jogerős ítélet utáni döntés (elrendelés, fenntartás, megszüntetés, enyhébb formára váltás)

Be.291.§ (1) bekezdés a) pont szerinti döntés (felülvizsgálat): 6 hónap eltelté és nincs elsőfokú ügydöntő határozat – az elsőfokú bíróság vizsgálja; 1 év eltelté után - a másodfokú bíróság vizsgálja a kényszerintézkedés indokoltságát.

Határozat szerkesztés

Határozat személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésről – *nem ügydöntő végzés:* fejrész, bevezető rész, rendelkező rész, indokolás

Fejrész:

- a bíróság megnevezése, ügyszám – a határozat sorszáma (jegyzőkönyvbe foglalás esetén római számmal történő jelölés)

Bevezető rész:

- melyik bíróság, hol, mikor és milyen eljárási formában hoz határozatot

Rendelkező rész:

- milyen büncselekmény/ek miatt indult az eljárás
- ki vagy kik ellen indult az eljárás
- fogvatartási adatok
- név és személyi adatok, utóbbi a Be. 184.§ (2) bekezdésében foglaltak szerint.

Zár alá vétel kapcsán megjegyzendő, hogy a törvénynek nincs kifejezett rendelkezése arról, hogy az ilyen típusú határozatba bele kell írni a személyi adatokat (Be. 451.§ (7) bekezdés és 561.§ (2) bekezdés b) pont), a jogszabály szövegéből mégis levezethető ez a kívánalom. A Be. 451.§ (3) bekezdése ugyanis előírja az azonosításhoz szükséges adatok rögzítését. Ezen kívül pedig praktikus okból, a végrehajtás teljesítése érdekében szükségünk van arra, hogy a határozat tartalmazza az érintett személy adatait, mert a további intézkedésre jogosultak (Gazdasági Hivatal, NAV) nincsenek az egész akta birtokában, ebből a határozatból dolgoznak.

Indítványra történő döntés esetén „az indítványnak helyt ad”, „részben ad helyt és a törvénynek megfelelő rendelkezést hoz”, vagy „az indítványt elutasítja” formula – fontos a tartam törvényszöveg szerinti meghatározása, ehhez ragaszkodni kell!

Jogorvoslatra történő kioktatás (mitől számított milyen időtartamon belül – esetleg ki vagy kik –, hova címezve és hol benyújtva)

Indokolás: a határozat indokolása tartalmazza

- az indítvány lényegét
- az eljárás alapjául szolgáló cselekmény tényállásának rövid leírását és Btk. szerinti minősítését, az indítvány törvényi feltételeinek fennállását vagy azok hiányára való utalást – Be. 451.§ (7) bekezdés, amely tovább utal a Be. 561.§ (2) bekezdés a) és b) pontjaira, valamint a (3) bekezdés a) és b) pontjaira: a vádemelést követően

hozott határozat esetében a vádra történő utalást, a vád szerinti minősítést, szükség esetén a vádirati tényállás lényegének ismertetését, a vádlott személyi körülményeire vonatkozóan megállapított tényeket, a vádlott korábbi büntetéseire vonatkozó adatok közül azokat, amelyek a határozat meghozatalakor jelentőséggel bírtak.

Általános és különös okok vizsgálata (Be. 276.§ (1) és (2) bekezdés a) – c) pontok és ezeken belüli alpontok), nyilatkozatokra reagálás – a helyes gyakorlat kialakításában segítség **a Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoportjának összefoglalója** a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlati vizsgálatról (2016-os, tehát még a korábbi Be. időszaka, azonban a jelenlegi gyakorlatra is érvényes megállapításokat tesz).

A összefoglaló hibaként rögzítette, hogy több határozat nem foglalkozott az általános feltételekkel, pedig ezek megléte kapcsán – legalább utalásként – állást kell foglalni; a határozatok egy részében elmaradt annak feltüntetése, hogy az ügyész az indítványát mely törvényi okokra alapította, és ha attól eltérő okot hívtak fel a bíróságok, az utóbbira csak utalás történt. Így viszont nem derült ki ezekből a határozatokból, hogy az ügyészi indítványt mely részében találta megalapozottnak a bíróság. Ez pedig azért helytelen, mert a bíróságnak az indítványról döntenie kell.

A bírói döntések és azok indokolása körében *felhívja a figyelmet a Kúria a 93.Bkv.-ban foglaltakra* (ami alapvetően a nyomozási bíró eljárására vonatkozik, de jól átültethető, kiváló sorvezető lehet a vádemelés utáni szakaszban is).

93. Bk. vélemény

A letartóztatás különös feltételeinek körében rögzíti, hogy rendkívüli gondossággal kell eljárni, figyelembevétel, hogy olyan feltételezés, amely egy jövőbeni esemény bekövetkezésének a valószínűsítéséből áll, csak tényeken alapuló következtetések útján történhet, pl.

- a tárgyi súly csak a konkrét ügy speciális jellemzőivel együtt jut szerephez, illetve ad ilyen következtetési alapot (Kúriai Döntések 2021. évi 10. szám – 279.)
- nem elegendő csak az ügyészi indítványra utalni, de számot kell adni a különös okokról és, hogy milyen tények alapján látja fennállni az indítványban foglaltakat a bíróság, vagy milyen észszerű kétely merült fel az indítvány megalapozottsága kapcsán (a védelem jogával ez áll összhangban és így lehet az elsőfokú határozat teljeskörűen megalapozott és érdemben felülbírálható a másodfokú eljárásban)
- ha újabb eljárás indul: minimálisan az újabb eljárás megindításának, az azt folytató hatóság megnevezésének, ügyszámának és az eljárás tárgyát képező bűncselekménynek a pontos megjelölése szükséges, nem elég csak utalni rá, hogy újabb eljárás indult (Be. 276. § (2) bekezdés c) pont cb) alpont)
- vádirat után aggályos a hivatkozás arra, hogy a terhelt a bizonyítást veszélyeztetné, ez a megállapítás csak akkor állhatja meg a helyét, ha olyan tényekkel támaszt-

ja alá a bíróság, olyan konkrétumokat rögzít, amelyekből alappal lehet következtetni az elkövetőnek a bizonyítékok manipulálására irányuló szándékára (Be. 276.§ (2) bekezdés b) pont bb) alpont)

- szökés, elrejtőzés veszélye, amit a személyi körülmények vizsgálata alapján kell indokolni (Kúriai Döntések 2022. évi 1. szám – 8.)
- bűnisméltés veszélye, mint leggyakoribb indok: az eljárás tárgyát képező bűncselekmények nagy száma, a hosszabb időn keresztül, ismétlődően, gyakran sorozat-jelleggel történt elkövetés, de itt sem elég csak az utalás, a bíróságnak az ezzel kapcsolatos álláspontját is ki kell fejteni.

A bűnisméltés kapcsán a büntetett előéletnek is szerepe lehet, de jelentősége van, hogy hányszor, milyen bűncselekmények miatt, mikor állt korábban a terhelt bíróság előtt, továbbá milyen büntetéseket szabtak ki vele szemben (nem elég csak utalni a többszörösen büntetett előéletre).

Pl., ha azt akarja indokolni a bíróság, hogy miért nem alapozza meg a kényszerintézkedést a büntetett előélet: „ugyan volt már büntetve, de más jellegű – ráadásul gondatlan – bűncselekmény miatt”.

A határozatok szerkesztése

52. BK. vélemény – felülvizsgálat (korábbi Be. 132.§ - Be. 291.§)

Letartóztatás indokoltságának felülvizsgálata - eredmény: a kényszerintézkedés a továbbiakban nem indokolt vagy indokolt.

Ha a felülvizsgálat eredményeképpen a bíróság a letartóztatást indokoltnak találja, azt **továbbra is fenntartja**.

Kúriai vizsgálat eredménye: a határozatok egy része sem az ide vonatkozó törvényi rendelkezéseknek, sem pedig a kollégiumi véleménynek nem felelt meg

Nem elég csak azt rögzíteni, hogy a letartóztatás továbbra is indokolt, hanem: **a továbbiakban is indokolt, azt továbbra is fenntartja** (ha nem indokolt a továbbiakban, akkor: **a letartóztatás a továbbiakban nem indokolt, azt a bíróság megszünteti**) formula alkalmazandó.

4. Bk. vélemény – megszüntetésre irányuló védői beadványok

Korábbi Be. 133.§ (1) bekezdésének és a jelenleg hatályos Be. 300. § (2) bekezdésének összevetése, utóbbiból hiányzik az „indokolt” kifejezés. Jelentheti-e ez azt, hogy a védelmi indokokra nem kell érdemben reagálni? Kúria véleménye a korábbi Be. kapcsán: akkor mellőzhető legfeljebb az érdemi reagálás az indokolásban, ha a terhelt vagy védő az *isméltelt* indítványban új körülményre nem hivatkozott és a kényszerintézkedésről történő *korábbi döntés óta három hónap nem telt el*. A Be. 300. § (3) bekezdésének értelmezése alapján ugyanez a következtetés vonható.

Együttes döntés (kényszerintézkedés + megszüntetés iránti indítvány) esetén *mindkettőre kell utalni a rendelkező részben*, hibaként róttá fel, ha a terhelti, védelmi indítványra csupán az indokolásban tért ki a bíróság.

Egyéb észrevételek

- a tárgyalás előkészítése során hozott határozat *igen részletesen tartalmazta a vádirati tényállást, ahelyett, hogy a kényszerintézkedés különös okait megalapozó tényeket ismertette volna*;
- gyakran tényként állította az eljáró bíróság, hogy a „terhelt a cselekményével elkövette...”, holott ez sérti az ártatlanság vélelmét; helyes gyakorlat: ha a bíróság a határozatában a vád szerinti, illetve a terhelt terhére az elsőfokú ítéletben megállapított cselekmény minősítésére utal;
- néhány esetben a bírósági határozat szövege nem más, mint az ügyészi indítvány szó szerinti átvétele;

További észrevételek – a hatályos Be. ezeket rendezte.

A leszűrt tapasztalatokon alapuló ajánlások

- körültekintően, a terhelti és védelmi indítványok figyelembevételével kell a döntést meghozni,
- mindig vizsgálni kell, hogy enyhébb kényszerintézkedési forma nem elegendő-e a kitűzött cél elérésére, ez különösen indokolt a vádirat benyújtása, ill. az elsőfokú ügydöntő határozat meghozatala után,
- az indokolás ne legyen sematikus – a Bkv. 93-ban kifejtettek szem előtt tartása minden eljárási szakaszban,
- nem elég utalni rá, meg is kell indokolni, ha a bíróság a terhelt, a védő vagy az ügyész által kifejtetteket nem találja megalapozottnak, amennyiben pedig ők konkrét indítványt terjesztenek elő, arról dönteni is kell,
- az okok tekintetében fontos a pontos jogszabályi megjelölés (pl., ha már korábban megszökött a terhelt, akkor már nem a szökés veszélye áll fenn),
- nem elegendő csak a vád tárgyává tett cselekmények sorozat-jellegére utalni a bűnisméltés veszélyére hivatkozásnál: a büntetett előélet ugyan alapot adhat a bűnisméltés veszélyére levont következtetéshez, azonban lényeges, hogy hány-szor, milyen bűncselekmények miatt és mikor állt korábban bíróság előtt a terhelt, és milyen büntetéseket szabtak ki vele szemben, tehát ezeket az adatokat rögzíteni kell,
- a nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés esetén, ha annak tartama rövid, ez önmagában többnyire nem elegendő alap a kényszerintézkedés fenntartásához; ilyenkor részletes és alapos indokolással kell a bíróságnak az álláspontját kifejtenie,

- fiataikorúak esetében figyelemmel kell lenni arra, hogy csak a bűncselekmény különös tárgyi súlyára tekintettel van helye letartóztatásnak (Be. 688.§ (1) bek.),
- tartsuk szem előtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának azt az elvárását, hogy a hosszabb ideje tartó letartóztatást ismételten meghosszabbító döntését a bíróságnak a szökés veszélye kapcsán a bűncselekmény súlyossága mellett egyéb tényekkel is alá kell támasztania,
- a védői és terhelti indítványt minden esetben el kell bírálni és a bíróság ezzel kapcsolatos döntését a rendelkező résznek is tartalmaznia kell,
- az ügyészi indítvány alapján hozott határozat indokolásában is ki kell térni a terhelt, illetve a védő ténybeli és jogi érvelésére és a bíró azzal kapcsolatos álláspontjára, és az erre irányuló védői indítvány esetén meg kell indokolni azt is, miért nem látta indokoltnak a bíróság enyhébb kényszerintézkedés alkalmazását,
- a kényszerintézkedés tárgyában hozott határozatoknak nem csupán tartalmilag, hanem formailag is meg kell felelniük a törvényi előírásoknak (Be. szabályok + Bkv.93.),
- a kényszerintézkedés indokoltságának felülvizsgálata során is dönteni kell annak fenntartásáról, ahogy megszüntetéséről is.

A bírói gyakorlat e témában kimunkált legutóbbi döntései:

Ítéltáblai Határozatok 2021. évi 3. szám – 75.

Ítéltáblai Határozatok 2021. évi 4. szám – 101.

Kúriai Döntések 2021. évi 3. szám – 67.

Kúriai Döntések 2021. évi 10. szám – 279.

Kúriai Döntések 2022. évi 1. szám – 8.

Ajánlat: Személyi szabadság és tisztességes eljárás c. kiadvány III. fejezet: A kényszerintézkedések (INDOK Kiadó 1999 – szeminárium sorozat alapján)

„Alkotmányos állam, melyben a polgári szabadság és egyenlőség eszméi uralkodnak, úgy állapítja meg a büntetőeljárás szabályait, hogy az egyéni szabadságjogokat előzetesen minél ritkábban, csak fontos okból, szigorú formák mellett, kellő ellenőrzéssel és felelősség terhe alatt lehessen felfüggeszteniük az állam illetékes hatóságainak.”
(Finkey Ferenc 1899. év)

A polgári jogi igény érvényesítése és „egyebekben” egyéb törvényes útra utasításának tilalma

A polgári jogi igényről való döntés szabályozása az eljárásjogunkban az elmúlt időszakban változáson ment keresztül, ezért az új szabályozás helyes alkalmazásához a tágabb jogi háttér ismerete nélkülözhetetlenné vált.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. tv. 215. § (4) bekezdése a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasításáról akként rendelkezett, hogy a polgári jogi igényt az ítéletben vagy az ügydöntő végzésben *lehetőleg* érdemben kell elbírálni. Ha ez az eljárás befejezését jelentékenyen késleltetné, a bíróság az ügydöntő határozatában a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra *utasíthatja*.

Ehhez képest nem jelentett jelentős változást a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. 335. §-a, amely szerint a polgári jogi igényt a bíróság az ítéletben *lehetőleg* érdemben bírálja el; annak helyt ad, vagy azt elutasítja. Ha ez jelentékenyen késleltetné az eljárás befejezését, valamint a vádlott felmentése esetén, vagy ha az indítványnak a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja, a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra *utasítja*.

A 81/2010. BK vélemény 3. pontja kimondta, hogy amennyiben az 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdésében megkívánt feltételek teljesültek, de az előterjesztett keresetszerű kérelem összecszerúsége az ítéleti tényállásban megállapított összeg mértékét meghaladja, a bíróság a polgári jogi igényt az ítéleti tényállás szerinti elkövetési érték, bűncselekménnyel okozott kár stb. összegének mértékéig érdemben elbírálja, az ezt meghaladó összegre előterjesztett követelés érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása mellett. A BK. vélemény indokolása szerint a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény összecszerúségében meghaladhatja annak a kárnak, értéknek a mértékét, amelyet bűnösséget megállapító ítéletében az elsőfokú bíróság rögzített. A megállapított és követelt összegek különbözősége sem ok az egész polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítására, mert az ítéletben elfogadott összeg mértékéig azt a 335. § (2) bekezdése alapján meg kell ítélni azzal, hogy a követelés ezt meghaladó részének érvényesítését egyéb törvényes útra kell utasítani, mert a részbeni megítélés és részbeni egyéb törvényes útra utasítás az egész polgári jogi igény tekintetében nem eredményez „ítélt dolgot”, csupán elbírált részében.

Ezt követte a büntetőeljárásról szóló – és **jelenleg hatályos** – 2017. évi XC. tv., amely már a kihirdetésekor szakított a korábbi gyakorlattal és úgy fogalmazott az 571. § (2) bekezdésében, hogy „Ha a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott

¹ Szakácsné dr. Vöö Márta bír, szakjogász, Györi Törvényszék

kár vagy vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt *érdemben el kell bírálni.*”

A polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítását a Be. 560. § (1) bekezdése a/-től o/ pontig sorolja fel.

A korábbi gyakorlat „továbbélése” volt megfigyelhető akkor, amikor a polgári jogi igény egy része érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása az l./ pont alapján történt, amely úgy szól, hogy „a polgári jogi igény érdemi elbírálása jelentősen késleltetné az eljárás befejezését.”

Ezzel szemben a Be. 560. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra kell utasítani akkor is, ha a Be. 560. § (1) bekezdésében meghatározott okok a polgári jogi igénynek *csak valamely részét* érintik.

A Be. ezzel megszüntette a korábbi Be. alapján kialakult és a 81/2010. BK vélemény 3. pontjában is megerősített azon bírósági gyakorlatot, amely a polgári jogi igény részbeni elbírálásának is teret adott. Jelen esetben erre már nincsen lehetőség, ennek magyarázata pedig további jogszabályokban keresendő.

A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megítélése iránt indított gyorsított perről szóló 2020. évi LXX. törvény 2. §-a úgy rendelkezik, hogy: „*Gyorsított perben az a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti igény érvényesíthető, amely esetében a bíróság jogerősen megállapította a bűncselekmény elkövetését, és nem került sor polgári jogi igény megítélésére, továbbá polgári per megindítására.*” Azonban a bűncselekményt is megvalósító magatartás csak akkor eredményez kártérítési felelősséget, ha a felelősség polgári jogi feltételei fennállnak. A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti gyorsított perről szóló törvény rendelkezései nem teremtettek önálló jogalapot, e törvény csupán eljárásjogi könnyítést biztosít a sértettek számára a gyorsabb, hatékonyabb igényérvényesítéshez. ²

Zavart okozna a Pp. által bevezetett osztott perszerkezetre épülő polgári per lefolytatásában is és a gyakorlatban is kezelhetetlen helyzeteket eredményezne a polgári jogi igény érvényesítésének részletekre bontása és a büntető, illetve polgári bíróságok közötti esetleges megosztása, ami szükségszerűen megbontaná a polgári per egységes perfelvételi szakaszát és számos, a büntetőeljárásban hozott döntésekkel ellentmondásos polgári perbeli döntés lehetőségét hordozná magában, amely nem csak az egyes eljárások integritását sértené, de a magánfél és a terhelt érdekét sem szolgálná.

Az egyéb törvényes útra utasítás következtében ugyanis a polgári jogi igény a Pp. alapján kizárólag perfelvételi szakba kerülhet egy polgári perben, ezért a polgári perjogban bevezetett osztott perszerkezet jellegével ellentétes lenne, és számos ellentmondásos döntés lehetőségét hordozná magában, ha párhuzamosan zajlana az akár osztható, de a magánfél által mégis egységesen előterjesztett polgári jogi igény egy részében a büntető-eljárás keretén belül a tárgyalási szak, míg más részében a polgári perben a perfelvétel. ³

2 [BDT2022. 4483.]

3 Jogtár - kommentár

A Pp. 263. § (2) bekezdése értelmében a polgári perben eljáró bíróságot határozatának meghozatalában más hatóság döntése vagy a fegyelmi határozat, illetve az azokban megállapított tényállás nem köti. Ez a kötetlenség még abban az esetben is fennáll, ha a bíróság a Pp. 270. §-ában foglaltaknak megfelelően felhasználja a más eljárásban felvett bizonyítás eredményét. Ezeket az eredményeket a per egyéb körülményeivel és az egyéb bizonyítékokkal összevetve a polgári bíróság juthat más következtetésre akár a döntést, akár a tényállást illetően is. Például a kártérítési kötelezettség megállapítása körében a büntetőítélettől eltérően mérlegelhet és kármegosztást alkalmazhat, ha megállapítható, hogy a baleset a károsult felróható magatartására is visszavezethető okból következett be, vagy a bűncselekmény elkövetési értéke eltérő megállapítására, esetleg az azzal összefüggő minősítésváltoztatásra tekintettel a bejelentett polgári jogi igény és járulékai összegszerű keretei között a marasztalás összegét (és járulékait) felemeli.⁴

A polgári perben eljáró bíróság csak azt nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. Ebből következik, hogy a polgári bíróság például nincs kötve a büntetőbíróság felmentő ítéletéhez, azzal szemben is megállapíthat olyan tényállási elemeket, melyeket a büntetőbíróság is vizsgált a bűnösség kapcsán, és nem talált bizonyítottnak. Például, ha az alperest a büntetőbíróság a rongálás vétsége alól felmentette, ez nem zárja ki, hogy a polgári bíróság a vád tárgyává tett rongálással okozott kár megtérítésére kötelezze az alperest.

E főszabály alól fogalmaz meg kivételt a jelen szakasz, mely a tényállás szabad megállapításának abszolút korlátját jelenti: jogerősen elbírált bűncselekmény esetén a polgári ügyben eljáró bíróság nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. A bűncselekmény megállapításához való kötöttség a bűnösség megállapításának alapjául szolgáló tényekre is kiterjed.⁵

A Be. 56. § (2) bekezdése a Pp. keresethalmazatra vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazását is lehető teszi, azonban a büntetőeljárásban érdemi döntés csak az ilyen többes (vagylagos), keresethalmazatot alkotó magánféli követelések esetén is azok teljességére és egységesen hozható.

A Be. 56. § (1) bekezdése kimondja, hogy a büntetőeljárásban polgári jogi igényként az a kártérítésre, vagy dolog kiadására, vagy pénz fizetésére irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett. A bíróság a tényállásában megállapítja, hogy összegszerűen mekkora érték, kár, illetve vagyoni hátrány keletkezett, így tulajdonképpen a követelés jogalapja és az összegszerűség kérdésében is döntést hoz.

A Pp. 341. § (1) bekezdése kimondja, hogy az ítéletben foglalt döntésnek ki kell terjednie a perben érvényesített valamennyi kereseti kérelemre. Ez azt jelenti, hogy a teljesség elvének pozitív és negatív értelemben is érvényesülnie kell, az ítéleti döntésnek ki kell terjednie a kereseti kérelemre, de azon nem terjeszkedhet túl.

4 BH2017. 99., BH2013. 296.

5 BH2020. 150.

Tehát a polgári jogi igény büntetőeljárásban történő megítélésének a feltétele, hogy a magánfél vagy akkora, vagy kisebb összegű kártérítést kérjen, mint amit a bíróság a tényállásban megállapít. Ha nagyobb összegben terjeszti elő a kérelmét, mint amit a bíróság a tényállásban megállapított, akkor a bíróság vagy a tényállásban megállapított összeg erejéig megítéli a kártérítést, azt meghaladóan pedig elutasítja, vagy az egész igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja.

Felvetődik a kérdés, hogy a bíróság ebben az utóbbi esetben milyen kioktatást alkalmazzon, illetőleg alkalmazzon-e kioktatást? Ugyanis többletköltséggel a polgári per indítása nem jár a magánfélnek, csak esetleg sokkal hosszabb idő telik el a jogerős határozat meghozataláig.

A Be. 560. § (3b) bekezdés d./ pontja a magánfél kifejezett hozzájárulását írja elő ahhoz, hogy a bíróság a gyorsított per lefolytatására határákörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak küldje meg a polgári jogi igényt.

Ha ilyen kifejezett nyilatkozat nem áll a bíróság rendelkezésére, a Be. 560. § (3) bekezdése alapján a polgári jogi igényt a bíróság csak abban az esetben köteles megküldeni a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező polgári bíróságnak, ha abban ideiglenes intézkedés iránti kérelmet terjesztettek elő.

Tehát a magánjogi igényekkel történő szabad rendelkezés kiterjed arra is, hogy a magánfél választhatja meg azt is, hogy egyéb törvényes útra utasítás esetén polgári jogi igényét mely fórum előtt kívánja érvényesíteni, a törvény ezért csak az azonnali jogvédelmet kívánó esetben, az ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztésekor ír elő a bíróságnak továbbítási kötelezettséget.

Álláspontom szerint a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása esetén a büntető bíróságnak csupán a büntetőeljárásról szóló törvényben írtakra kell kioktatnia a magánfeleket és nem kell részletes kioktatást adni a gyorsított eljárás mibenlétéről és a keresetindítás Pp. 170. és 171. §-aiban írt feltételeiről – arról majd a polgári bíróság gondoskodik.

Ugyanakkor a bíróság tájékoztatási kötelezettsége körében felmerül az a probléma is, hogy még a határozathozatal előtt a bíróságnak kell-e és ha kell, milyen módon tájékoztassa a magánfelet arról, hogy az előterjesztett kártérítési kérelme, ha összegében meghaladja a bíróság által (majd az ítéletben) megállapított elkövetési érték, bűncselekménnyel okozott kár stb. összegét, úgy azt a büntetőeljárásban nem lehet elbírálni, hanem majd a polgári bíróság által megkívánt kiegészítésekkel kereseti kérelemként kell érvényesítenie.

Az előkészítő ülés szilánkjai

I. Bevezetés

A büntetőeljárás mindenkor alapvető feladata és célja a bűncselekmények felderítése, a büntetőjogi felelősségről való döntés. A büntetőeljárás hatékonyságának záloga az alapelvek – az ártatlanság védelme, az alapvető jogok védelme, a védelem joga, a tisztességes eljáráshoz való jog – maradéktalan megtartása mellett az eljárás elhúzódtásának visszaszorítására, annak gyorsítására való törekvés.² Ugyanakkor az állam büntetőhatalmi igényének érvényesítése közben, a bíróság feladatául deklarált igazságszolgáltatás során hozott döntésnek meg kell felelnie a Magyarország Alaptörvénye által is támasztott legalapvetőbb követelményeknek, jelesen a jogszerűségnek, a megalapozottságnak és az időszerepességnek.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban Be.) ezen legutóbbi követelményt fókuszba állítva számos újítást vezetett be az eljárás gyorsítása, hatékonyságának növelése érdekében, hiszen a törvény alapkonceptiója a tisztességes eljárás elemeit képező garanciák biztosítása mellett az eljárások egyszerűsítésére való törekvés volt.³

A hatályos kódex egyik fontos novuma az előkészítő ülés korábbi funkciójának, szerepének teljes átértelmezése és egyúttal kötelezővé tétele, ekként megteremtve a terhelttel való együttműködés átfogó rendszerét.

A törvény hatályba lépése óta eltelt több, mint két év során az „új köntösbe” bújtatott, a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés⁴ mint jogintézmény alkalmazása olykor kihívások elé állította és állítja a mai napig is annak alkalmazóját, hiszen az ezzel kapcsolatos bírósági gyakorlat minden szeglete még nem kristályosodott ki.

A Be. főszabályként, bizonyos ügycsoportokat kivéve – pl. magánvád, távollévő terhelttel szembeni eljárás – kötelezővé teszi az előkészítő ülés tartását, melyre ekként kettős mérce vetül. Egyrészt az eljárás elhúzódtására, valamint az indokolatlan, késlekedve előterjesztett bizonyítási indítványok megakadályozására való törekvés, mellyel időben és érdemben nagyságrendileg tervezhető tárgyalási bizonyítás vetíthető előre. Másrészt az eljárási érdemi befejezése, további bizonyítás nélkül.

1 dr. Köhegyi Eszter Barbara, bíró, szakjogász, Győri Járásbíróság

2 dr. Pecsénye Máté, Vádalku magyar módra – az előkészítő ülés, Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019), 1. szám 1. kötet, 150. oldal

3 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez fűzött miniszteri indokolás

4 Be. 499. § (1) bekezdés

II. Az előkészítő ülés menete a terhelt nyilatkozatának függvényében

Az alábbi variációk fordulhatnak elő:

1. az előkészítő ülésen a terhelt beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról;
2. a terhelt beismerheti a bűnösségét a terhére rótt bűncselekményben, de nem mond le a tárgyaláshoz való jogáról vagy;
3. a terhelt nem ismeri be a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek és nem is mond le a tárgyaláshoz való jogáról.

Az 1. esetben,⁵ ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja⁶ a továbbiakban, vagyis a tényállás és a bűnösség rögzül. Ha a bíróság nem látja akadályát az ügy előkészítő ülésen való elintézésének, a vádlottat a büntetékiszabási körülményekre is kihallgatja,⁷ e körben iratokat ismertethet. A vádlott kihallgatását követően az ügyész, ezután a védő felszólalhat,⁸ valamint a terhelt az utolsó szó jogán nyilatkozhat. Így a bíróság az ítéletét az előkészítő ülésen is meghozhatja.⁹ Ekként az eljárás az ügyszóhatározat meghozatalával első fokon befejeződik.

A 2. és 3. esetben a terhelti nyilatkozat függvényében nincs lehetőség az előkészítő ülésen a büntetőeljárás befejezésére, hanem a bíróság tárgyalásra utalja az ügyet, mellyel megkezdődik a bizonyítás.¹⁰ Ha az eljárás főszereplője a bűnösségét nem ismerte be, a kihallgatása során megjelölheti a vádiratban szereplő azon tényeket, amelyek valóságát elfogadja.¹¹ Értelemszerűen és a Be. 163. § (4) bekezdés c) pontjában előírtaknak megfelelően a bíróságnak azon tényekre, melyeknek a valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja, a továbbiakban nem kell bizonyítást lefolytatnia. Továbbá a vádlott és a védő előadhatja a védekezés alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, valamint bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó indítványt, valamint a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő.¹²

⁵ Be. 500. § (2) bekezdés a) pont

⁶ Be. 500. § (2) bekezdés b) pont

⁷ Be. 504. § (4) bekezdés

⁸ Be. 504. § (5) bekezdés

⁹ Be. 504. § (6) bekezdés

¹⁰ dr. Jungi Eszter, Rút kiskacsából hatyú, avagy az előkészítő ülés átalakulása (A magyar és a román büntetőeljárási törvénykönyv vitatott és problémás kérdései, szerkesztette Kádár Hunor), Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár (2019), 99-106. oldal

¹¹ Be. 506. § (3) bekezdés

¹² Be. 506. § (4) bekezdés

III. Eljárás a bűnösség beismerése esetén és a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételei

A terhelt bűnösségének beismerése esetére vonatkozó eljárást és a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételeit a Be. 504. § (1), (2) bekezdése részletesen szabályozza.

A Be. 504. § (1) bekezdése szerint, ha a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e. A vádlott kihallgatása – az előkészítő ülés jellegére figyelemmel – a (2) bekezdésben meghatározott feltételek vizsgálatára irányul.

Ugyanezen § (2) bekezdése alapján a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának a feltételei a következők:

- a) a vádlott e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette,
- b) a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik,
- c) a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

A § (3) bekezdése értelmében, ha a (2) bekezdésben meghatározott feltételek fennállnak, a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzésével elfogadja. E végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.

A törvény szigorú előírásai szerint, a bíróságnak részletekbe menően vizsgálnia kell a feltételeket, azaz a bíró zsinórmértéke a megértésről való meggyőződés, az ésszerű kétely hiánya, az egyértelműség és a többi bizonyítékkal való alátámasztottság, egybecsengés követelménye.¹³ A beismerő nyilatkozat elfogadására a fenti feltételek maradéktalan, egyidejű megvalósulása esetén van törvényes lehetőség, akár egyetlen feltétel hiánya is az elfogadást kizárja.

IV. A terhelt beszámítási képességének vizsgálata a Be. 504. § (2) bekezdés b) pontjának tükrében – az első szilánkok

Három modell vázolható fel az alábbiak szerint.

1. A terhelt teljes beszámítási képességgel rendelkezik.
2. A terhelt beszámítási képessége kizárt.
3. A terhelt beszámítási képessége – enyhe, közepes, súlyos fokban – korlátozott.

¹³ dr. Jungi Eszter, Rút kiskacsából hattyú, avagy az előkészítő ülés átalakulása (A magyar és a román büntetőeljárás törvénykönyv vitatott és problémás kérdései, szerkesztette Kádár Hunor), Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár (2019), 99-106. oldal

Az első pont szerinti esetben, vagyis a terhelt teljes beszámítási képessége kapcsán a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot elfogadhatja, ha annak a feltételei fennállnak.

A második modell szerint, kizárt beszámítási képességű terhelt esetében a beismerő nyilatkozata nem fogadható el, mindenképpen tárgyalásra kell utalni az ügyet. Ez különösebb magyarázatot nem is igényel, ugyanakkor gyakorlati probléma vetődik fel ennek kapcsán. A hatályos törvény nem különbözteti meg a terhelteket a beszámítási képességük vonatkozásban, a hatályos kódex egyszerűen „vádlottról” beszél. Ekként a törvény előírásainak megfelelően az eljáró bíró ugyanazon passzusokra figyelmezteti a terhelteket.¹⁴ Az előkészítő ülésre vonatkozó strikt szabályok szerint jár el a bíróság értelmetlenül. Például, amikor kizárt beszámítási képességű vádlottal szemben előterjesztett vádirat eleve az ellene emelt bűncselekmény vádja alóli felmentésre és a terhelt kényszergyógykezelésére irányul.

Mi a helyzet a harmadik pont szerinti, a korlátozott beszámítási képesség esetében? Elfogadható-e a bűnösséget beismerő nyilatkozat vagy nem?

Ebben a kérdésben a mai napig nincs egységes bírósági álláspont,¹⁵ a kérdésre adott válasz mindezidáig nem jegecesedett ki.

A szigorúbb véleményt képviselők szerint nincs helye a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásnak,¹⁶ mivel magát a beismerést is olyan szigorúan kell górcső alá venni, ami az előkészítő ülésen, annak jellegéből fakadóan nem lehetséges. Vagyis a bíróságnak meg kell tagadnia a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadását, ha ésszerű kétely merül fel, akár a terhelt beszámítási képességével, akár a beismerés önkéntességével kapcsolatosan. Ha a bíróság rendelkezésére áll a terhelt vonatkozásában igazságügyi elmeorvos szakértői lelet és vélemény, amely szerint a terheltnél megállapítható az elmeműködés olyan kóros állapota, amely korlátozta abban, hogy cselekménye következményeit felismerje és hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, a nyilatkozat elfogadására nem kerülhet sor. Az ésszerű kétely azt jelenti, hogy a beszámítási képességre, valamint a beismerés önkéntességére vonatkozó aggályoknak nem kell teljességgel megalapozottnak lenniük, elegendő, ha a bíróságban megfogalmazott aggályokat alátámasztani látszanak a rendelkezésre álló iratok vagy a terhelt vallomása.

A másik álláspont szerint szükségtelen „húzni” az eljárást, felesleges tárgyalásra utalni az ügyet a terhelt korlátozott beszámítási képessége miatt, vagyis az egyszerű megítélésű ügyeket a bizonyítékok összhangja esetén, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadása után előkészítő ülésen ügydöntő határozattal, bűnösséget kimondó ítélettel le lehet zárni.

14 Be. 185. § (1) bekezdés, Be. 187. §, Be. 500. § (2) bekezdés és Be. 520. § (1)-(3) bekezdés

15 Jungi Eszter, Gondolatok az előkészítő ülésről, Büntetőjogi Tanulmányok XX. kötet, Veszprém (2019-2020), 299-300. oldal

16 Belovics Ervin, Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben (Bonus Iudex), Pázmány Press, Budapest (2018), 39-53. oldal

V. A probléma szilánkjá a BH2021.160. eseti döntés szerint

A téma kapcsán a Kúria az alábbi véleményt képviseli.

„I. A terhelt beszámítási képességének esetleges – tisztázott – korlátozottsága önmagában nem zárja ki automatikusan a beismerő nyilatkozatának elfogadását. Ebben az esetben azonban egyebek mellett a terhelt elmeállapotára is figyelemmel kell azt vizsgálni, hogy a konkrét ügyben, a konkrét cselekmény tekintetében a terhelt e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette-e. Ezzel szemben a terhelt beszámítási képessége iránti észszerű kétely a terheltnek a nyomozás során megállapított és a vádiratban írt beszámítási képességével kapcsolatos bizonytalanságot jelenti.

II. A beszámítási képesség mindig az adott ügyben elbírált cselekmény tekintetében vizsgálendő; sem a cselekmények időbeli közelsége, sem a hasonló jellege nem ad alapot arra, hogy a bíróság más ügyben, más cselekmény tekintetében készült szakvélemény alapján állapítsa meg a terheltnek az adott cselekmény tekintetében fennálló beszámítási képességét vagy annak hiányát. Az ilyen szakvélemény felveti annak lehetőségét, hogy a terhelt beszámítási képessége az újabb ügyében elbírálandó cselekmény tekintetében is korlátozott volt. Ez pedig olyan kétely, ami a konkrét ügyben a beismerő nyilatkozat elfogadását és az ügy előkészítő ülésen való elbírálását kizárja [2017. évi XC. tv. 504. § (2) bek. a) és b) pont].”

A jogeset lényege

Az elsőfokú bíróság a terheltet az előkészítő ülésen bűnösnek mondta ki vagyon elleni bűncselekmény elkövetésében, elfogadva a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatát. Az ítélet ellen az ügyész jelentett be fellebbezést eljárás szabálysértés miatt, tekintettel arra, hogy álláspontja szerint a terhelt beismerő nyilatkozatának elfogadása a törvényi feltételek hiányában történt. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság döntését helybenhagyta. A jogerős ügydöntő határozattal szemben a legfőbb ügyész nyújtott be jogorvoslati indítványt a törvényesség érdekében.

Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás szerint a terhelt kóros elmeállapota a jelen terhére rótt cselekmények elkövetésekor is fennállt, amely őt enyhe fokban korlátozta a terhére rótt cselekmények társadalomra veszélyességének felismerésében és hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Ezen beszámítási képességre vonatkozó megállapításai egy hasonló ügyben, korábbi nyomozás során beszerzett, a terhelt egy másik büntetőügyében készült szakvéleményen alapultak.

A BH indokolása szerint a kétely, mint fogalom, eleve nem értelmezhető a bizonyosságra. A „kétely” szó jelentése: érzés vagy lelkiállapot, amikor egy személy bizonytalan egy helyzetben, állapotban, jelenségben, döntésben, cselekvésben; ingadozás egy kérdés megítélésében. Abban az esetben, ha a terhelt beszámítási képessége – így akár annak korlátozott volta – tisztázott, akkor azzal kapcsolatban nem merül fel bizonytalanság, azaz kétely; ilyen esetben tisztázott, hogy a terhelt beszámítási képessége korlátozott.

A Be. 504. § (2) bekezdés b) pontjában írt, a terhelt beszámítási képessége iránti észszerű kétely a terheltnek a nyomozás során megállapított és a vádiratban írt beszámítási képességével kapcsolatos bizonytalanságot jelenti. Például a vád nem utal a terhelt beszámítási képességének korlátozottságára, de az ügyiratok tartalma vagy a terhelt eljárási magatartása alapján annak lehetősége felmerül, avagy éppen annak mértéke tűnik jelentősebbnek vagy enyhébbnek az ismertnél, esetleg a vád szerint a terhelt beszámítási képessége korlátozott, de annak alapja nem tűnik ki az ügyiratokból. Ezekben az esetekben a terhelt teljes vagy korlátozott beszámítási képessége iránt kétely merül fel, és az további bizonyítást igényel. Ellenben, ha a terhelt beszámítási képessége korlátozott, azt az ügyiratok és a terhelt eljárási magatartása alátámasztja, a vádló, a terhelt és a védő pedig valószínűleg fogadja el, akkor az észszerű kételynek alapja nincs, és e körben nincs szükség további bizonyítás felvételére.

A terhelt beszámítási képességének korlátozottsága önmagában és feltétlenül nem zárja ki a beismerő nyilatkozat elfogadásának a Be. 504. § (2) bekezdés b) pont 1. fordulatában előírt feltétele megvalósulását és ekként a bűnösséget beismerő nyilatkozat bíróság általi elfogadását.

A bíróságnak a beismerés elfogadásáról való döntés meghozatala során a Be. 504. § (2) bekezdés a) pontja alapján azt is vizsgálnia kell, hogy a terhelt e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette-e. E vonatkozásban jelentősége lehet a terhelt beszámítási képessége korlátozottságának vagy hiányának, azon belül pedig az értékelési és akarati képesség mértékének. Ha és amennyiben sem az ügyiratok tartalma, sem a terhelt előkészítő ülésen való magatartása nem veti fel annak lehetőségét, hogy a terhelt a kóros elmeállapota folytán az adott, vád tárgyává tett bűncselekmény tekintetében nem képes a beismerő nyilatkozata elfogadásának természetét és következményét megérteni, úgy a beismerés elfogadása megtagadásának alapja önmagában a kóros elmeállapot ténye nem lehet.

A tisztázottan korlátozott beszámítási képességű terhelt esetében e körülmény önmagában nem zárja ki automatikusan a beismerő nyilatkozatának elfogadását. Jelen esetben azonban egyebek mellett a terhelt elmeállapotára is figyelemmel kell azt vizsgálni, hogy a konkrét ügyben, a konkrét cselekmény tekintetében a terhelt e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette-e.

A Kúria döntésének tükrében a jelen ügyben az elsőfokú bíróság törvényt sértett, amikor a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadta és határozatát arra alapította anélkül, hogy a terhelt beszámítási képességét tisztázta volna az adott ügyben.

A Kúria maradéktalanul osztotta a legfőbb ügyész álláspontját abban a tekintetben, miszerint a beszámítási képesség vizsgálatakor minden ügyben a konkrét esettel összefüggésben kell feltárni az elkövetéskori tudatállapotot. Továbbá a beszámítási képesség kizártságának vagy korlátozottságának a megvalósított elkövetési magatartás tekintetében kell fennállnia. „Az sem zárható ki, hogy egy adott elmekörtani elváltozás az egyik esetben kizárja, míg egy másik cselekmény vonatkozásában csak korlátozza vagy nem is

éri a beszámítási képességet. A Btk. nem általánosságban, hanem mindig kifejezetten a konkrét, alapügyben felrótt bűncselekmény viszonyában rendelkezik a kóros elmeállapot beszámítási képességet érintő, korlátozó vagy kizáró hatásáról. Erre tekintettel az Országos Igazságügyi Orvostani Intézetnek az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezésről szóló 14. számú módszertani levele is egyértelművé teszi, hogy a tüneteknek a konkrét cselekménnyel összefüggő – a vádbeli vagy ítéleti tényállással összevetett – vizsgálata alapján tisztázható a felismerési képesség kérdése.”

A Be. 197. § (5) bekezdése szerint más eljárásban kirendelt szakértőnek a szakkérdés tárgyában készített szakvéleménye a büntetőeljárásban szakvéleményként figyelembe vehető. A szakvélemény értékelésére az (1)-(4) bekezdés értelemszerűen irányadó azzal, hogy a felvilágosítás kérésére, a szakvélemény kiegészítésére vagy a szakértők párhuzamos meghallgatására a szakértő kirendelését követően kerülhet sor.

A kóros elmeállapot a büntetőeljárásban sem értékelhető másként, annak eljárásjogi következményei akkor alkalmazhatók, ha a terhelt beszámítási képességének korlátozottsága vagy kizártsága a konkrét ügyben vád tárgyává tett cselekmény tekintetében áll fenn. A beszámítási képesség mindig az adott ügyben elbírált cselekmények tekintetében vizsgálandó, sem a cselekmények időbeli közelsége, sem a hasonló jellege nem ad alapot arra, hogy a bíróság más ügyben, más cselekmény tekintetében készült szakvélemény alapján állapítsa meg a terheltnek az adott cselekmény tekintetében fennálló beszámítási képességét vagy annak hiányát, azonban jelen ügyben ez történt.

A fentebb hivatkozott törvényi felhatalmazás alkalmazásával is, a korábban más ügyben szerzett igazságügyi elmeorvoszakértői véleményben tett megállapítások úgy szerepeltethetők az adott ügyben hozott ügydöntő határozat személyi körülményeire vonatkozó részében, hogy abból kiviláglik, hogy a terhelt által korábban mikor elkövetett és milyen típusú bűncselekmény kapcsán került megállapításra.

Jelen ügyben a terhelt korábbi büntetőügyében szerzett szakvélemény alapján a vádirat és annak alapján az ügydöntő határozat azonban már az erre való utalás nélkül tartalmazza, hogy a terhelt kóros elmeállapota a jelen terhére rótt cselekmények elkövetésekor is fennállt és jelenleg is fennáll, amely öt enyhe fokban korlátozta.

„Következésképp az elsőfokú bíróságnak észlelnie kellett volna, hogy a szakvélemény nem a vádbeli bűncselekményre vonatkozik, ellenben mivel a terhelt beszámítási képessége korábban, hasonló jellegű cselekmények tekintetében korlátozott volt, beszámítási képessége jelen ügyben is kétséges. Ez tehát az – a terhelt beszámítási képessége iránti – kétely, ami a konkrét ügyben a beismerő nyilatkozat elfogadását és az ügy előkészítő ülésen való elbírálását kizárta. Azt azonban nem a terhelt beszámítási képességének korlátozottsága, hanem a beszámítási képességének – jelen ügyre vonatkozó – tisztázatlansága alapozza meg, a beismerő nyilatkozat elfogadásának a Be. 504. § (2) bekezdés b) pont első fordulatában írt feltétele az ügyben emiatt hiányzott.”

Mivel ez az ügy elbírálására jelentős kihatással volt, a Kúria szerint a másodfokú bíróság akkor járt volna el helyesen, ha az elsőfokú ítéletet a másodfokú elbírálás idején

hatályos Be. 609. § (1) bekezdése és (2) bekezdés e) pontja alapján hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja, tekintettel arra, hogy az ügyben hozott jogerős ítélet a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadása miatt törvénytört.

Mindebből lesűrhető, hogy bár a Kúria szerint nem kizárt a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező terhelt beismerésének előkészítő ülésen történő elfogadása, a döntés fokozott körültekintést igényel a terhelt egészségi állapota miatt. Erre a szempont-ra hívja fel a figyelmet – a fentiekén túlmenően – az ÍH2021.115. számú döntés is.

VI. Egy másik szilánk – a bírói pártatlanság megkérdőjelezése és az Alkotmánybíróság véleménye

Az Alkotmánybíróság (továbbiakban AB) a Be. 503. § (2) bekezdésének alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói kezdeményezést elutasította, továbbá a Be. 504. § (1)-(6) bekezdései és az 505. § (4) bekezdés vonatkozásában az indítványt visszautasította, 26/2021. (VIII. 11.) AB határozatával.¹⁷

A Be. 503. § (2) bekezdése értelmében, ha az eljárás több vádlott ellen folyik és az elkülönítés egyéb feltételei fennállnak, a bíróság az ítélet kihirdetése érdekében az előtte folyamatban lévő ügyeket a bűnösségét beismerő vádlott tekintetében elkülönítheti.

A konkrét ügy előzménye az volt, hogy a bírósághoz betervezett vádiratban az ügyészség hat terheltet vádolt meg többrendbeli befolyással üzérkedés büntetével, hivatali vesztegetés büntetével és más bűncselekményekkel. Az előkészítő ülésen az egyik vádlott a bűnösségét a vádirattal egyezően beismerte és lemondott a tárgyaláshoz való jogáról és terhelő vallomást tett az egyik vádlott társára.

Az eljáró bíróság úgy ítélte meg az előkészítő ülésen, hogy az indítványban támadott törvényi rendelkezések alkalmazása, tekintettel a beismerő és nem beismerő vádlott bűncselekményei egymással való szoros összefüggésére, az Alaptörvény megsértéséhez vezetne. Az indítványozó a bírói gyakorlatot több szempontból vizsgálva és az adott ügyben a hatályos kódex rendelkezéseit összevetve arra a következtetésre jutott, hogy azon többvádlottas ügyekben, ahol a vádlottak cselekvősege szorosan összefügg és az elkövetési magatartás egymást kiegészíti, sérül a pártatlan bírósághoz való alapvető jog, ha a bírói tanács az előkészítő ülésen az ügy iratai alapján a vádlott beismerését elfogadja, majd ezt követően ugyanazon bírói tanács folytatja a tárgyalást a bűnösséget el nem ismerő vádlottak vonatkozásában, amelyben a bizonyítás körét ugyanazok az ügyiratok képezik. Azaz az indítványozó szerint a Be. 503. § (2) bekezdésében rögzített szabály sérti Magyarország Alaptörvényében foglalt tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványát, a pártatlan bírósági eljáráshoz fűződő alkotmányos jogot. (A XXVIII. cikk (1) bekezdése ugyanis előírja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bár-

¹⁷ Alkotmánybírósági ügyszám: III/219/2021.

mely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.)

Az AB a tisztességes eljáráshoz való jog lényegéről kialakított álláspontját elvi jelentőséggel foglalta össze a 6/1998. (III. 11.) AB határozatban, melyet ma is irányadónak tart.

Az AB következetes gyakorlata értelmében az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetők a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok, jelesen a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás igazságossága – ami nem jelenti a döntés igazságosságát –, a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, a törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és pártatlanság, továbbá az ésszerű időn belüli eljárás befejezés.

„Az Alkotmánybíróság értékelése szerint a tisztességes bírói eljárásokhoz tartozó függetlenség és pártatlanság két különböző, önálló követelmény, amelyek ugyanakkor az egyes bírósági eljárásokban kizárólag egymásra tekintettel nyerhetnek értelmet. A bíróság pártatlan eljárása a függetlenség alkotmányos értékéhez szorosan kapcsolódik: kizárólag egy független bíróság képes az egyedi ügyekben pártatlanul eljárni. A függetlenség követelményéhez képest a pártatlanság az ügyben eljáró bíróval szemben egyfelől azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a megítélendő ügy tekintetében ne rendelkezzen előítéletekkel, másfelől pedig az ügyben szereplő egyik fél javára, avagy hátrányára se legyen elfogult. A független és pártatlan bírósághoz való jog nyújt garanciát arra, hogy a felek egyéni jogairól egy valóban semleges fórum hoz döntést. Másfelől a független és pártatlan bíróság a jogállamok működésének egyik legfontosabb alapelve. A demokratikus jogállamokban ugyanis nélkülözhetetlen, hogy a bíróság döntései a kötelező erő, és a véglegesség igényével léphessenek fel. A bíróság pedig kizárólag akkor felelhet meg ezeknek a várakozásoknak, ha eljárásait függetlenül és pártatlanul, a tisztességes eljárás alkotmányos követelményrendszerével összhangban folytatja. Mindebből következik, hogy a tisztességes eljárás követelményrendszerének szerves részét alkotó függetlenség és pártatlanság a demokratikus jogállamokban feltétlen érvényesülést kívánó alkotmányos igényként jelentkeznek. A pártatlanság követelménye azt hivatott elősegíteni, hogy az ítélező bíró az ügyben résztvevő felekkel szembeni elfogultságtól vagy előítéletektől mentesen bírálja el az ügyet és hozza meg döntését. A pártatlanság követelménye egyfelől a bíró magatartásával és hozzáállásával szembeni elvárásként jelentkezik. Másfelől azonban mércét állít a jogszabályi környezettel szemben is. E mérce szerint az eljárás szabályoknak törekedniük szükséges minden olyan helyzet elkerülésére, amely a bíró pártatlanságát illetően jogos kétségeket ébreszthet. Ebből fakad, hogy a konkrét ügyben a bírónak nemcsak tárgyilagosan szükséges ítékeznie, de a pártatlan ítékezés látszatának megőrzése is feladata.”

Az AB rámutatott arra is, hogy a hatályos kódex nem ír elő olyan kizárási szabályt, amelyet több vádlott ellen folyó eljárásokban, azokban az esetekben kellene alkalmazni, ha az egyik vádlott az előkészítő ülésen a bűnösségét beismerő nyilatkozatot tesz, amely

nyilatkozatot a bíróság az előkészítő ülésen az ügy iratai alapján elfogadja, majd ezt követően ugyanazon bírói tanács folytatja a tárgyalást a bűnösségét el nem ismerő vádlott vagy vádlottak vonatkozásában.

Kifejtette azt is a 11 fős taláros testület, hogy a bíró a feladatai ellátása során az adott eljárásban nem tölt be több eljárási pozíciót pusztán amiatt, ha az előkészítő ülésen egy vagy több vádlott, majd a tárgyalás eredményeként a további vádlott vagy vádlottak büntetőjogi felelősségéről ítélekeznek. Abban az esetben, ha a bűnösséget beismerő terhelt nyilatkozatát az előkészítő ülésen elfogadja és ítéletet hoz, majd az egyéb terhelt vagy terheltek vonatkozásában az eljárást az általános szabályok szerint folytatja, a bíró nem jár el többes szerepben, hanem az Alaptörvényben rá rótt feladatokat az ott írtaknak¹⁸ és az eljárásjogi kódexben foglaltaknak megfelelően teljesíti.

Összefoglalható, hogy az AB szerint az adott esetben nem áll fenn olyan funkcionális természetű aggály, amely az eljáró bíró pártatlansága tekintetében objektíve igazolható kételyeket támasztana. Ekként nem sérül a pártatlan bírósághoz való jog önmagában amiatt, hogy a Be. 503. § (2) bekezdése alapján az előkészítő ülés lefolytatására, majd a nyilvános ülésen a terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozatának az elfogadására, majd ítélet meghozatalára ugyanaz a bíróság jogosult, mint aki a bírósági eljárást tovább folytatja. Rámutatott az AB arra is, hogy az előkészítő ülés elsődleges funkciója az, hogy a tárgyalás érdemi és koncentrált előkészítésére az ítélező bíróságnak lehetősége legyen. Ezen jogalkotói szándékkal állna ellentétben, ha az előkészítő ülést folytató bíró a tárgyalás tartására nem kapna lehetőséget.

Megjegyzem, ha az AB ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett volna, ez erőteljesen kihatott volna a tárgyalási szakban elkülönített ügyekre is. Az ellentétes döntés az előkészítő ülés vonatkozásában azt jelentette volna, hogy az a bíró, aki az előkészítő ülésen ítéletet hozott a beismerő terheltre, nem folytathatta volna az ügyet tárgyaláson a többi terheltre. Ugyanakkor számos esetben előfordul, hogy a bíróság tárgyalási szakban hoz elkülönítő végzést, az egyik vádlottra érdemben befejezi az ügyet, a másakra folytatja. A pártatlanság fogalmának az a sajátos értelmezése, amit az indítványozó javasolt, tárgyalási szakban is lehetetlenné tenné, hogy ugyanaz a bíró folytassa az elkülönítés után az eljárást, aki az elkülönítés előtt elkezdte. Mindez pedig szükségtelen bonyodalmakat okozna.

VII. És még egy szilánk – az általános védő kényszer gondolata

Egy ügyvédi oldalról induló javaslat igyekezett elérni az előkészítő ülés kötelező érvényűvé tétele kapcsán azt, hogy minden ügyben legyen kötelező a védelem. A vélemény képviselői szerint az előkészítő ülés súlyához és a terhelt ezen eljárási szakaszban tett nyilatkozatainak jelentőségéhez mérten a jelen törvényi szabályozás aggályos.

18 Magyarország Alaptörvénye 25. és 28. cikk

Rámutattak arra is, hogy a terhelt jogai és a hatékony védelem maradéktalan érvényesülése csak a kötelező védelem garanciájával lenne csak biztosítható.¹⁹

Álláspontom szerint jelen esetben nem sérülnek az alapvető követelmények, a kódexben lefektetett alapelvek, különös tekintettel a védelemhez való jogra, hiszen a Büntetőeljárásról szóló törvényben a kötelező védelem szabályai eleve szigorúak. A Be. 44. §-a az alábbiak szerint mondja ki a kötelező védői részvételt az eljárásban:

- a) a bűncselekményre a törvény öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli,
- b) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy személyi szabadságát érintő kényszerintézkedés hatálya alatt áll, más ügyben letartóztatás, előzetes kényszergyógykezelés hatálya alatt áll, valamint, ha szabadságvesztést, elzárást vagy javítóintézeti nevelést tölt,
- c) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból kommunikációképtelen, vagy abban súlyos fokban korlátozott, továbbá – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú,
- d) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy a magyar nyelvet nem ismeri,
- e) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy egyéb okból nem képes személyesen védekezni,
- f) a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy indítványára, vagy azért, mert azt egyéb okból szükségesnek tartotta, védőt rendelt ki,
- g) e törvény erről külön rendelkezik.

Továbbá a hatályos kódex lehetőséget biztosít arra is az előkészítő ülésen, hogy a bíróság védőt rendeljen ki, ha a terheltnek nincs meghatalmazott védője és a bíróságnak kétsége merül fel azzal kapcsolatban, hogy a vádlott a vádat, illetve kifejezetten az előkészítő ülés jellegére vonatkozó figyelmeztetéseket, az abban foglaltakat és azok következményeit megértette-e vagy a vádlott védő kirendelését indítványozta.²⁰

VIII. Konklúzió

Nem férhet kétség ahhoz, hogy a hatályos büntetőeljárás kódex a bíróságoktól és annak társhatóságaitól merőben új szemléletet kíván, a perkoncentráció fontosságára helyezkedve. Ekörben el kell fogadni azt, hogy a tárgyalás hangsúlyossága csökken, hiszen a bűnösséget beismertő terhelt esetében, az előkészítő ülés szabályainak megfelelően

¹⁹ Varga Zoltán, Az előkészítő ülés hatása a büntetőeljárásban, *Ügyvédek Lapja* 58. évfolyam 6. szám (2019), 25-29. oldal és Varga Zoltán, Kötetlen tárgyalás vagy sarokba szorított védelem? *Ügyvédek Lapja*, 57. évfolyam 4. szám (2018), 27-29. oldal

²⁰ Be. 502. § (4) bekezdés a) és b) pont

alkalmazása esetén az ügyek érdemben befejeződhetnek, a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítása már a tárgyalás előkészítése során lehetővé válik. Amennyiben erre pedig nincs lehetőség, a bizonyítás irányát és kérdéseit kell tisztázni a felek szerves eljárásba történő bevonásával annak érdekében, hogy a bizonyítási eljárás, azaz a tárgyalás a lehető legrövidebb ideig tartson, lehetőleg egy tárgyalási napon befejezhető legyen, vagyis azt célozza, hogy a terhelt minél kevesebb ideig álljon a büntetőeljárás hatálya alatt. Az eddigi bírósági gyakorlat szerint, a hivatkozott jogintézmény az ítékezés időszerepességének és a büntetőeljárás hatékonyságának javítását célozza, amely leginkább az eljárás „főszereplőjének,” ugyanakkor valamennyi abban résztvevőnek is az érdeke.

Felhasznált irodalom jegyzéke

- Magyarország Alaptörvénye
- Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, miniszteri indoklás és kommentár
- Balláné Szentpáli Edit, Költségvetési csalás – előkészítő ülés, Magyar Jog, 66. évf. 11. sz. (2019)
- Belovics Ervin, Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben (Bonus Iudex), Pázmány Press, Budapest (2018)
- Csontos Laura, Az előkészítő ülés kérdései ügyvédjelölti szemmel, Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2018-2019. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból, Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság (2019)
- Fantoly Zsanett, Új büntetőeljárás törvényünkről, különös tekintettel az előkészítő ülés szerepére a magyar és az amerikai büntetőeljárásban, Haladás és ellenállás: Erdei Tanár Úr és más szerzők dolgozatai, szerkesztő Holé Katalin, Király Eszter, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó (2021)
- Jungi Eszter, Rút kiskacsából hattyú, avagy az előkészítő ülés átalakulása (A magyar és a román büntetőeljárás törvénykönyv vitatott és problémás kérdései, szerkesztette Kádár Hunor), Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár (2019)
- Jungi Eszter, Gondolatok az előkészítő ülésről, Büntetőjogi Tanulmányok XX. kötet, Veszprém (2019-2020)
- Pecsénye Máté, Vádalku magyar módra – az előkészítő ülés, Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019.), 1. szám 1. kötet
- Szabó Zsolt: A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényről – az előkészítő ülés és az egyezség, XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar (2018)
- Varga Zoltán, Az előkészítő ülés hatása a büntetőeljárásban, Ügyvédek Lapja 58. évfolyam 6. szám (2019), 25-29.
- Varga Zoltán, Kötetlen tárgyalás vagy sarokba szorított védelem? Ügyvédek Lapja, 57. évfolyam 4. szám (2018)

POLGÁR ANDRÁS¹

Újabb csata az életfogytig tartó szabadságvesztés miatt

Bevezetés

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban EJEB) két magyar elítélt indítványára ismét vizsgálat alá vetette az életfogytig tartó szabadságvesztés magyar szabályozását.² A döntés 2021. október 28-án született, a magyar kormány nem kérte a nagykamara elé utalást, ezért az véglegessé vált három hónap elteltével 2022. január 28-án. Ezúttal újra³ az EJEB szóhasználatában „simple”, azaz egyszerű, tehát a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki nem záró életfogytig tartó szabadságvesztést vizsgálta. Ezen belül is azt az esetet, amikor a terhelt negyven év elteltével bocsátható legkorábban feltételes szabadságra.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi bíróság általi megítélése, az általános elvek

Az emberi jogi bíróság esetjogi gyakorlatában az elmúlt mintegy két évtizedben kiemelt téma volt és jelenleg is az az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának vizsgálata. A bíróság több esetben vizsgálta a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró, ún. tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést (a továbbiakban TЭСZ), továbbá az egyszerű életfogytiglant, azaz a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító életfogytig tartó szabadságvesztés egyezménynek való megfelelést.⁴ Az emberi jogi bíróság álláspontja szerint nincs hatásköre arra, hogy előírja, hogy az Európa Tanács tagállamaiban milyen büntetőjogi rendszer, milyen szankciórendszer és az milyen tartalommal kerüljön szabályozásra. Ennek ellentmondva azonban az egyes döntéseiben esetről-esetre egyre szigorúbb, egyre részletesebb követelményrendszert alakít ki és támaszt a tagállamokkal szemben a szankciórendszerüket illetően, részletekbe menően előírva, hogy milyen lehet az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása a tagállamokban. Cizellált szabályozást fektetve le, amely már olyan szinten részletes és aprólékos, mely a

¹ Dr. Polgár András PhD járásbíró, Veszprémi Járásbíróság, kirendelt bíró, Veszprémi Törvényszék, európai jogi szaktanácsadó EJSZH.

² Magyarországot érintő életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos döntések közül TЭСZ-t érint az első Magyar László ügy, T. P. and A. T. ügye, Varga Sándor és társai ügye, egyszerű életfogytiglant a Törköly Tibor ügy és jelen tanulmány tárgyát képező ügy.

³ Az EJEB-en folyamatban volt Törköly Tibor ügy után.

⁴ Lásd: Magyar László ügy, Törköly Tibor ügy, T. P. and A. T. v Magyarország ügye, Vinter és társai, Kafkaris, Murray, Harakchiev és Tolumov ügye stb.

tagállami törvényhozások által hozott törvényi rendelkezések precizításával konkurál, sőt, tulajdonképpen azok helyébe lép. Előrebocsátva: az EJEB ennek megfelelően lényegében átveszi a tagállami jogalkotók szerepét, és helyettük részletekbe menően szabályozza a jogintézményt.

Kérdésként adódik, hogy milyen követelményrendszert állított fel az esetről-esetre való jogalkalmazói – valójában olykor jogalkotói – tevékenységével a bíróság. Elsőként leszögezte, hogy álláspontja szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés egyezménykonform büntetés lehet, amennyiben kizárólag nagykorú elkövetővel szemben szabható ki. A tagállamoknak joguk van arra, hogy a súlyos bűncselekmények elkövetőivel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést tartsanak fenn. Azonban az életfogytig tartó szabadságvesztésnek a jogi előírások alapján (de jure) illetve a ténylegesen fennálló gyakorlat alapján (de facto) visszafordíthatónak, csökkenthetőnek kell lennie.⁵ Azaz meg kell teremteni az elítélt rehabilitációban elért eredményeinek a figyelembevételét, és ennek alapján a szabadulás lehetőségét és reményét, ez az ún. remény joga (right to hope).⁶

Az irányadó tényállás és a felek érvei

Az emberi jogi bíróság által befogadhatónak minősített és egyesített ügyek kérelmezői Bancsók József (1979) elítélt és a korábban Strasbourgban a TÉSЗ büntetését korábbi kérelmével eredményesen támadó Magyar László (1966) elítélt volt. Jelenleg tehát egyik kérelmező sem TÉSЗ-es elítélt, hanem klasszikus, azaz „simple” (egyszerű) életfogytiglant töltő elítélt.

A kérelmezők álláspontja szerint a feltételes szabadságra bocsátásuk első vizsgálatához szükséges negyven éves tartam olyan hosszú és távoli, hogy – figyelemmel az életkorukra is – a büntetésük lényegében egybeesik a TÉSЗ-szel, attól érdemben nem különböztethető meg, de facto nem csökkenthető. A büntetésükből az esetleges feltételes szabadságra bocsátás első vizsgálatához szükséges tartamot negyven év kitöltéséhez kötötték, a TÉSЗ-hez hasonlóan, ahol a jogalkotó a kötelező kegyelmi eljárás lefolytatását negyven év kitöltése után teszi lehetővé. Álláspontjuk szerint az olyan szabadulási lehetőség, mely pusztán azt eredményezi, hogy az érintett meghalni vagy öregek otthonába, esetleg egy hospice házba szabadul, nem egyeztethető össze az egyezménnyel.

A kormány mindenekelőtt vitatta a kérelmek befogadásra való alkalmasságát. Mindkét kérelmező alkotmányjogi panaszt terjesztett elő a jogerős ítéletükkel szemben az Alkotmánybíróságnál, mely eljárások folyamatban vannak, így a kérelmezők nem meri-

5 Vö: Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közöny 2012/6. 268-272. oldal

6 A bíróság gyakorlatáról részletesebben lásd a szerzőtől: Mi lesz Veled, TÉSЗ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése – érvek, ellenérvek-. In.: MTA VEAB Büntetőjogi Tanulmányok XVI. kötet, 2015. Szerk: Jungi Eszter. Továbbá lásd a szerzőtől: Volt egyszer egy büntetés - a kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján -. Börtönügyi Szemle 34. évf. 2. szám 2015. 23-34. oldal.

tették ki a hazai jogorvoslati lehetőségeiket, mely ugyanakkor az EJEB-hez fordulás alapvető feltétele.

Ezentúl érdemben is vitatta a kérelmezők álláspontját. Az állam álláspontja szerint a szabadulás lehetősége adott: a kérelmezők a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét de jure és de facto biztosító büntetést töltenek. E körben hangsúlyozta, hogy a magyar Btk. és Bv. törvény alapján ismert a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, és van is gyakorlata. Számos életfogytig tartó szabadságvesztésre elítélt szabadult is ténylegesen feltételesen, azaz a jogintézménynek élő, létező gyakorlata van. Magyarország képviselői hangsúlyozták, hogy minden Európai Tanács (a továbbiakban ET) tagállam a büntetőjogi rendszerét szuverenitása alapján, a büntetőpolitikájának megfelelően szabadon alakítja ki. Meggyőződése szerint fontos érv, hogy az összehasonlító nemzetközi kutatások alapján az ET tagállamaiban negyven-ötven éves határozott tartamú büntetések is előfordulnak. Mindezek alapján belátható, hogy a magyar életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, módja nem kivételes és nem egyedi az ET tagállamokban, bár kétségtelenül szigorúnak mondható.

A magyar kormány szerint a bíróság esetjogi gyakorlatában felmerülő huszonöt éves tartam pedig nem előírás, hanem egyfajta ajánlás. Ezzel egyidejűleg a magyar állam hangsúlyozta, hogy a Btk. cizellált és szigorú szabályozása nem öncélú. A magyar jogban a szabályozás célja a társadalom hatékony és magas szintű védelme és az arányosítás a cselekmény súlya és az ügy egyéb körülményei alapján. Fontos, hogy az életfogytiglanra ítélték körében is érvényesüljön az arányosság, hiszen ezen bűnelkövetők körében is különböző tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése miatt került sor a felelősségre vonásra.

A kormány álláspontja szerint a kérelmezők életkora jogi szempontból – a büntetés egyezménykonform jellegének eldöntésénél – irreleváns. Végül, de nem utolsósorban hivatkozott a kormány az ún. Törköly ügyre, ahol az emberi jogi bíróság éppen a kérelmezőkhöz hasonlóan negyven év letöltése után a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító életfogytig tartó szabadságvesztés vonatkozásában mondta ki, hogy az egyezménykonform, figyelemmel arra is, hogy negyven év előtt elnöki kegyelem lehetősége is szóba jöhet.

Az emberi jogi bíróság döntése és annak okai

Az emberi jogi bíróság döntésében leszögezte: a magyar alkotmányjogi panasz nem volt hatékony eszköz a kérelmezők számára, ezért nem is támasztható annak kimerítése az EJEB-hez fordulás feltételéül. Az alkotmányjogi panasz így tehát irreleváns jogorvoslati eszköznek minősült jelen ügyben amiatt, mert az eljárások éve óta tartanak, függőben vannak. Ekként az eljárás elhúzódása megkérdőjelezi a hatékony jogvédelmet.

Az emberi jogi bíróság ezért a kérelmeket érdemben elbírálta, és egyezményesértést állapított meg. A bíróság döntése szerint a negyven éves tartam eltűzött. Indokolatlanul

hosszú tartamot kell kitöltenie az elítéltnak, mire értékelik, hogy milyen eredményeket ért el a rehabilitációban. Ezért megállapította az egyezmény a kínzás, embertelen bánásmód, illetve büntetés tilalmába ütközést, azaz az egyezmény 3. cikkének megsértését.

A határozatában leszögezte, hogy a büntetésnek csökkenthetőnek kell lennie, vagy jogi alapon vagy a tényleges gyakorlat alapján, a redukálhatóságnak pedig már az ítélet meghozatalakor fenn kell állnia. A nemzetközi példák alapján azonban a szabadulás lehetőségét nem több mint huszonöt év után felül kell bírálni. Ahol ezt vagy ehhez hasonló megoldást a nemzeti jog nem biztosít, az nem fér össze az egyezménnyel. A negyven év kitöltése előtti elnöki kegyelem pedig az elítélt megrendült egészségi állapotával, idős korával állhatna kapcsolatban, mely alapján nincs valós esély a rehabilitációban elért eredmények alapján való szabadulásra. A magyar szabályozás alapján kiszabott negyven év sokkal hosszabb az irányadó huszonöt éves maximális tartamnál.⁷

Ezzel az emberi jogi bíróság lényegében tovább szigorított a Vinter és társai⁸ és a Törköly ügyben megfogalmazott precedens jellegű érvein.⁹

A kormány kezdeményezhette volna a kamara döntésének Nagykamara elé utalását három hónapon belül. Ezt azonban nem tette meg, nyilvánvalóan reménytelen próbálkozás lett volna, ismerve az EJEB hozzáállását, így a döntés véglegessé vált.¹⁰

A döntés következményei a hazai jogra és a joggyakorlatra

Kérdésként adódik, hogy mennyiben érinti az EJEB döntése a magyar jogalkalmazást, kell-e, hogy közvetlen hatást gyakoroljon ez az életfogytig tartó szabadságvesztés hazai gyakorlatára. Egyszerűsítve a kérdést, ettől fogva magyar bíróság kiszabhat-e egyáltalán életfogytig tartó szabadságvesztést azzal, hogy a terhelt huszonöt évnél hosszabb tartam kitöltése után bocsátható feltételes szabadságra, vagy kiszabhat-e egyáltalán tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. A Kúria minden bíróságra kötelező 3/2015 büntető jogegységi határozata (BJE) bár a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabhatóságára vonatkozik, azonban logikai alapon – a többen benne van a kevesebb elv alkalmazásával – jelen ügyben is irányadó.

A Kúria döntéséből az alábbiak következnek: Az életfogytig tartó szabadságvesztés – beleértve a tényleges életfogytiglant és az egyszerű életfogytiglant is – az alkotmányos

7 A döntésben a nemzetközi példákra való hivatkozás álláspontom szerint pusztá ürügy. A korábbi EJEB döntéseknél, így például a Törköly ügyben hozott döntés idején is ismert volt e nemzetközi gyakorlat, mely érdemben nem változott meg, főleg nem tömegesen, mely eltérő álláspont kialakítását indokolná. Ha pedig ugyanilyen nemzetközi gyakorlat mellett a Törköly ügyben megfelelt a negyven éves tartam, akkor itt kérdéses, hogy miért nem. Ugyanez a megállapítás vonatkozik az elnöki kegyelemmel kapcsolatos EJEB aggályokra is. A Törköly ügyben hozott döntés idején is elsősorban megrendült egészségi állapot és az idős kor adhatott volna alapot egy kegyelemre, azaz e körben sem történt változás, mely a korábbi precedenstől való eltérést ésszerűvé tenne.

8 Ebben az ügyben még pusztán egy ajánlás volt az EJEB részéről a huszonöt év utáni felülbírálat.

9 Vö: Lévy Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről – Tóth Mihály publikációi és az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2021. június 17-i ítélete alapján. De Iuris Peritorum Meritis 17. 70 Studia in honorem Mihály Tóth. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Budapest, 2021. 303. oldal.

10 Az EJEB 2021. június 17-én Varga Sándor és társai TЭСZ ügyében hozott döntést Magyarország ellen, akkor a kormány kérte a Nagykamara elé utalást, de az azt nem fogadta be, így az 2021. október 10-én véglegessé vált.

büntetőjog részét képezik. Eszerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés az alkotmányos büntetőjog része, melyet nemzetközi egyezmény nem tilt. A nemzetközi és a belső jog összhangját pedig a jogalkotó köteles biztosítani és nem a bíróságok. A BJE hangsúlyozza, hogy „Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv döntése folytán, törvényben kihirdetett nemzetközi szerződésnek megfelelő határozat meghozatala nem közvetlenül, az Emberi Jogok Európai Egyezménye, mint ítélezésre szolgáló anyagi vagy eljárási jogszabály alapján, hanem az emberi jogi szerv döntésének alapulvételével annak magyar jogrendszerbe beillesztésével, a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti felülvizsgálati eljárás lefolytatásával, az egyezményesértéssel nem érintett hatályos jogszabályok alkalmazásával történik.”

Ebből következően a TÉSZ is és az annál kevesebb, a feltételes kedvezményét – akár huszonöt évnél későbbi időpontban - biztosító életfogytig tartó szabadságvesztés továbbra is az alkotmányos büntetőjog része, az minden további nélkül kiszabható, figyelemmel az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdésére is, mely az életfogytig tartó szabadságvesztés legszigorúbb formáját alkotmányosan védett intézménnyé tette: „tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncelekmény elkövetése miatt szabható ki.”

A fentiek alapján a jogalkalmazást közvetlenül nem érinti és nem is érintheti az esetjogi döntés. Az EJEB határozatának közvetlen hatása csak a hazai jogalkotásra lehet, a jogalkalmazást azonban a jogegységi határozatra figyelemmel közvetlenül nem érinti. Az életfogytig tartó szabadságvesztés mind a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárásával, mind annak huszonöt évet meghaladó tartamban való biztosításával a továbbiakban is kiszabható. A nemzetközi jogi elvárások és a belső jog összhangjának a nemzetközi jogi eredetű kötelezettségen alapuló megteremtése pedig a jogalkotó feladata, figyelembe véve ugyanakkor az Alaptörvény alkotmányossági elvárásait is.

Az EJEB döntésének kritikai vizsgálata

Az EJEB döntését vizsgálva szembevetendő, hogy a bíróság joggyakorlata következetlen. A bíróság a saját maga által kimunkált elvekhez, ha éppen úgy gondolja, akkor egyáltalán nem tartja magát, bármilyen különösebb ok, jelentősebb társadalmi változások nélkül rövid időn belül többször is változtatta a gyakorlatát.¹¹ Határozott álláspontom szerint az EJEB miután esetjogi bíróság, így nem csak a felek, de maga a bíróság is kötve van a korábbi jogesetekben kimunkált jogelvekhez, a precedensek lényegi elveihez. Azoktól maga is csak feltétlenül indokolt esetben – a körülmények eltérésére, az ügyek különbö-

¹¹ Ez más életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos döntésben is feltűnő. Így például Varga Sándor és társai ügyben a négy kérelmező közül háromnak az alkotmányjogi panasz eljárása folyamatban volt, de az EJEB szerint, ahogy jelen ügyben sem, úgy ez nem volt akadálya ott sem az EJEB eljárásának, míg a negyedik kérelmező az EJEB eljárását nem a végleges döntés meghozatalát követő fél éven belül, hanem évekkal később kérte, de az EJEB szerint ez sem okozott gondot. Ahelyett, hogy érdemi vizsgálat nélkül – elkésztettsége miatt – befogadhatatlannak minősítette volna a kérelmet, e körben arra az álláspontra helyezkedett, hogy folyamatos jogsértésnél az EJEB eljárása a jogsértés megszűnéséig kérhető, annak ellenére, hogy egyébként az EJEB eljárása az érdemi döntés jogerőre emelkedését követő hat hónapon belül kérhető az egyezmény 35. cikke alapján.

zóságára figyelemmel - térhet el. Ha enélkül tér el, akkor új precedenst hoz létre, de ezt is csak kellő indok mellett teheti. Az eltérés okairól pedig részletesen be kell számolnia a határozatában.

Jelen egyesített ügyeket vizsgálva megállapítható, hogy nincs olyan jelentős körülményváltozás, illetve akár Magyarországot, akár más ET tagállamot e témában érintően a legutóbbi döntés óta eltelt idő alatt nem történt olyan jelentős társadalmi változás, mely indokolná azt, hogy az EJEB néhány évente szembe menjen a saját kimunkált elveivel.¹² Miután ilyen okokat az EJEB-nek a döntése nem jelölt meg, így a döntést önkényesnek is nevezhetjük. Az EJEB folyamatosan változó, szigorodó, ugyanakkor egymással ellentétes elvei egyszerűen nem teszik lehetővé az egyezményben részes államok számára a jóhiszemű jogkövetést, azaz az egyezmény elveinek és az emberi jogi bíróság elvárásainak való megfelelést. Különösen nem oly módon, hogy demokratikus felhatalmazásuk alapján a saját büntetőpolitikájuknak is megfelelő jogalkotást végezzenek.¹³ Ezzel az EJEB demokratikus legitimitás nélkül elvonja az egyes tagállamok jogalkotási hatáskörét, lényegében konkrétan megmondja, hogy milyen tartalmú jogszabályt alkothatnak, ami elfogadhatatlan. Ilyen felhatalmazást ugyanis az egyezmény nem teremtett az EJEB számára. Ilyen helyzetben az adott tagállam csak az EJEB értékrendjének megfelelő jogalkotást folytathat, attól eltérőt azonban nem. Így lényegében a saját értékrendjének megfelelő és választói akarattal legitimé tett, azaz demokratikus felhatalmazással bíró büntetőpolitikát nem gyakorolhat. Ez azonban aggályos. Az emberi jogokat többféle értékrend szerint lehet védeni, és gyakorolni. Nem kizárólag az EJEB vagy egyes ET tagállamok szellemiségének, értékrendjének megfelelő emberi jogi értelmezés lehet elfogadható és kizárólagosan érvényes. Önmagában pedig pusztán amiatt nem állapítható meg kínzás vagy bármilyen emberi jogi sérelem, mert az adott állam más értékrend szerint biztosítja az adott emberi jog védelmét, vagy tiltja a kínzást és az embertelen, megalázó bánásmódot. Azaz eltérő értékrendi felfogás önmagában nem ad alapot emberi jogi jogsértés, egyezményesértés megállapítására, csak az adott emberi jog lényegi magvát adó elemek kiüresítése, függetlenül attól, hogy az adott állam ezt a jogsértést milyen szellemiséget képviselve teszi.

A fentiekből következik, hogy az EJEB a döntésével lényegében lehetetlen helyzetbe hozza az államokat, különösen Magyarországot. Ez a döntés lényegében kiveszi az államok kezéből a hatékony büntetőjogi eszközöket, egyidejűleg elvárja a társadalom magas szintű védelmét is. Megakadályozza, hogy az államok a tetтарыonyosság elvének megfelelően cizellált szabályozást fektessenek le, és lényegi különbséget tudjanak tenni az elkövetők jogi helyzete között, ami rájuk nézve is igazságtalan. A döntés logikája nem teszi lehetővé széles határok, tételkeretek felállítását, így a -tól -ig határok elmosódnak, meg-

12 Ez a megállapítás természetesen igaz a témakörben született 2021. június 17-ei Varga Sándor és társai ügyben hozott EJEB döntésre is.

13 Egyértelműen észlelhető, hogy Magyarország az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozását érintő legfontosabb EJEB döntés – az első Magyar László határozat - után megtette a szükséges jogalkotói lépéseket, de ennek során csak annyit módosított a jogszabályokon, amennyit feltétlenül indokolt volt. Nyilvánvaló célja volt a magyar jogalkotónak a szigorú szabályozás érdemi részének, lényegi elemeinek fenntartása. Ez azonban nem kifogásolható, mert az EJEB szerint is minden állam szuverén, így önállóan alakítja ki a büntetőjogi rendszerét.

szűnnek, vagy lényegtelené válnak. Ebből következik, hogy jelentősen eltérő ügyek is hasonló elbírálást kaphatnak, ami ellentétes a tetterányosság, általában az arányosság és az igazságosság elvével is. Innentől lényegében minden életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetben a felülbírálatot legkésőbb huszonöt év után el kellene végezni, függetlenül a cselekménye súlyától. Függetlenül attól is, hogy egyénileg igen eltérő lehet az is, hogy az adott elkövetőnek minimálisan mennyi időre van szüksége az eredményes rehabilitációhoz, vagy, hogy egyáltalán van-e esély a rehabilitálására. Az EJEB döntés még elvi szinten sem veti fel, hogy adott esetben az elkövető nem rehabilitálható, esetleg már az ítélet meghozatalakor sem az.

A bíróság következetlensége nyilvánvaló: az EJEB szembement a Törköly Tibor ügyben néhány éve hozott döntésével. A bíróság most már a negyven éves tartamot eltűzöttnek tartja, álláspontja szerint a szabadságelvonásnak pedig egy legitim célja van: a rehabilitáció, melyhez minden esetben elvileg elég lehet a huszonöt év, ezért legkésőbb ennyi idő után már vizsgálni kell az esetleges szabadlábra helyezést.

Az EJEB nem adott számot arról sem, hogy mi alapján jutott arra a meggyőződésre, hogy jelen ügy kérelmezőinek nincs tényleges esélye a szabadulásra, miközben egyértelmű jogi rendelkezések teszik ezt lehetővé, a feltételes szabadságra bocsátás szabályai. Hangsúlyozni kell, hogy a feltételes szabadság kedvezményének szabályai világosak, hozzáférhetőek, már az ítélet meghozatalakor ismertek, a döntést pedig független bíróság és nem politikai szereplő hozza meg. Azaz de jure egyértelmű a szabadulás lehetősége. A tényleges esély is megvan, Magyarországon több évtizede élő jogintézmény a feltételes kedvezmény, melynek következetes büntetés-végrehajtási bírói gyakorlata van, az elítélteknek megközelítőleg a nyolcvan százaléka e kedvezménnyel szabadul, beleértve az egyszerű életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteteket is.¹⁴ Ebből számunkra az következik, hogy az EJEB a saját mércéjét hagyta figyelmen kívül e döntésében, a korábbi precedenstől való eltérésnek az okait pedig nem adta meg, sőt ellentmondásba keveredve éppen a korábbi precedensekre hivatkozott, az egyébként tartalmilag azoktól eltérő döntésében.

A bíróság álláspontja szerint összehasonlító jogi (nemzetközi) alapon egyfajta konszenzus van abban a különféle államok között, hogy az első vizsgálat ideje nem lehet huszonöt évnél több. Ilyen konszenzus azonban nem létezik.¹⁵ Számos példa van arra, hogy huszonöt év után vizsgálni lehet a feltételes szabadságra bocsátást, de ez korántsem egységes. Így nem beszélhetünk e körben irányadó nemzetközi gyakorlatról, mert egységes gyakorlat helyett számos különböző nemzeti példa, azaz sokszínűség van valójában. Másrészt a mennyiséggel nem feltétlenül jár együtt a minőség is, azaz, az EJEB hivat-

14 Az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) 2016-os felmérése alapján tartott OKRI konferencián 2016. szeptember 5-én elhangzottak, továbbá a szerző személyes kutatásának eredményei, köztük a Szegedi Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportjának 2017-es tájékoztatása szerint. Mint közismert, a legtöbb életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt – mintegy kétszáz fő – a Szegedi Fegyház és Börtönben tölti a büntetését.

15 Lásd a szerzőtől: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata. Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján. Büntetőjogi Tanulmányok XVII. 2016. Szerk.: Jungi Eszter, Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém. 1-110. oldal.

kozása logikailag is támadható. Attól, hogy több ország vagy akár sok ország ezt a gyakorlatot követi, abból nem következik e gyakorlat helyessége is.

A fentiek alapján tehát az emberi jogi bíróság szerint bár nincs hatásköre arra, hogy előírja, hogy egy államban milyen büntetőjogi rendszer létezzen, milyen büntetési nemekkel, büntetési tételkeretekkel, tartamokkal és részletszabályokkal, de mégis előírja, hogy a tagállamokban milyen tartalmú büntetőjog és milyen szankciórendszerrel legyen hatályban. Álláspontja szerint nem írhatja elő az egyes szankciók konkrét szabályozásának a mikéntjét sem, azonban mint láttuk, ezt mégis megtette, és folyamatosan és egyre inkább megteszi.

A fentiek alapján tehát a bíróság kellő alátámasztás, meggyőző érvelés nélkül folyamatosan és jelentősen változtatja és szigorítja az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos elvárásait, ami ebben a határozatában különösen feltűnő. Míg a Törköly ügyben az irányadó szabályozás minden tekintetben egyezménykonformnak bizonyult, addig a vele szinte megegyező, jelen esetben a magyar szabályozás alapján kiszabott büntetés már nem minősül visszafordíthatónak, redukálhatónak, ezért az embertelen, megalázó büntetés tilalmába ütközik, azaz sérti az egyezmény 3. cikkét. Az EJEB ezzel az esetjogi rendszer lényegével ment szembe: azonos eseteket különbözően ítél meg. Ezzel pedig sérült e rendszer legfontosabb vívmánya, az igazságosság is.

A bíróság esetjogi gyakorlatának elemzése alapján a tendencia egyértelmű: az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén is a cél a szigorú jog visszaszorítása, súlyának, szigorának folyamatos enyhítése, a rehabilitációs elv egyeduralmukodóvá válásának biztosítása, a büntetőjogi rendszer liberalizálása.

Az EJEB döntéseiből lényegében az következik, hogy a TÉSZ-t és az egyszerű életfogytiglant el kellene törölni vagy úgy átalakítani, hogy egységesen mindenféle életfogytiglan esetén legfeljebb huszonöt év után a kedvezmény biztosított legyen, ami megszüntetné az arányosítás lehetőségét, ezt követően nem is lenne érdemi különbség a különböző életfogytiglanok között.

Jelen döntés nem a jogalkalmazókat, hanem a jogalkotót hozza nehéz helyzetbe. Ugyanis kérdéses, hogy miként tud a nemzetközi jogi kötelezettségéből eredően a vitatható EJEB döntésből származó jogalkotási kötelezettségeinek is megfelelni, de ugyanakkor gyakorolni a saját hatáskörét és a saját büntetőpolitikájának megfelelő jogalkotást folytatni. A válasz az, hogy utóbbira e döntés nem ad lehetőséget. Ez pedig egyértelmű bizonyítéka a hatáskörelvonásnak, lényegében a nemzeti jogalkotó szerepét vette át a nemzetközi bíróság erre vonatkozó egyezményi, esetleg alkotmányos és demokratikus felhatalmazás nélkül.

Az EJEB a döntésében egyoldalúan és tévesen hivatkozik arra, hogy a szabadságvesztés-büntetés lényegében egyetlen büntető anyagi jogi célja az elítélt rehabilitációja. A büntetőjogtudomány és a hazai bírói gyakorlat alapján a büntetésnek több célja is van: egyrészt a tettarányos joghátrány érvényesítése (régí szóval megtorlás), a bűncselekmény miatt megbomlott társadalmi harmónia (rend) helyreállítása a bosszú megelőzése céljából,

továbbá a társadalom hatékony védelme, a speciális és generális prevenció biztosítása. A rehabilitáció pedig a speciális prevenció része. Az EJEB a büntetés egyik célját kiemeli és eltúlzott szerepet szán neki, a többi cél háttérbe szorítása mellett. Az emberi jogi egyezményből pedig csak részben vezethető le, amit a bíróság elvár. Ezért tudományos oldalról vizsgálva is egyre erősebb az EJEB vonatkozásában az a gyanú, hogy értékrendi alapon támad olyan emberi jogi szempontból aggálytalan jogintézményeket, melyeket jogállamokban demokratikus alapon megválasztott országgyűlések alkottak meg.

A kérdés vizsgálatánál nem lehet attól elvonatkoztatni, hogy az Európa Tanácsban és az EU-ban is még folyamatban lévő, el nem döntött társadalomszervezési-politikai-ideológiai, filozófiai és vallási viták is vannak. Ettől függetlenül azonban elvárható egy bíróságtól, hogy pártatlanul ítélkezzen, és tisztán nemzetközi jogi és emberi jogi szakmai alapon hozza meg a döntéseit, melyek tudományosan is igazolhatók, ne vegye át egyik-másik társadalmi csoport, vagy lobbicsoport politikai-ideológiai értékrendjét se pro, se kontra. A döntései tehát egyezményi és jogtudományi alapon nyugodjanak, és legyenek levezetve, tudományosan igazolhatók legyenek, egyúttal illeszkedjenek az organikusan fejlődő esetjogi rendszerébe, a korábbi esetjogi döntéseiből következő jogelvekből levezethetők, és azok továbbfejlesztései legyenek. Amennyiben pedig a korábbi döntésektől való eltérés történik, annak legyen meg az igazolható társadalmi alapja. Elemi elvárás egy alkotmánybírósághoz hasonló szerepkörben eljáró bírói fórumtól a hatáskörelvonás elkerülése is. Ennek megfelelően a döntései nem lehetnek túl konkrétak, kazuisztikusak, hanem elveket, általános elvárásokat és irányokat fogalmazhatnak csak meg. A nemzeti jogalkotónak kell, hogy maradjon hatásköre és mozgási lehetősége, hogy a jogalkotói feladatkörét a felhatalmazásának megfelelően önállóan gyakorolja, oly módon, hogy az emberi jogi bírósági elvárásoknak is meg tudjon felelni. Ha a nemzeti jogalkotónak az EJEB döntésből eredően lényegében csak egyféle vagy rendkívül szűkkörű választása marad, akkor ott nem beszélhetünk valós jogalkotói hatásköréről.

Az EJEB különösebb körülményváltozás vagy egyéb ok nélkül rövid időközökkel változó gyakorlatára, a témakörben ellentmondásos és egyoldalú döntéseire, következetlenségére, és arra is figyelemmel, hogy az emberi jogi bíróság a határozataiban nem adott számot arról, hogy miért tér el a korábbi precedensjellegű döntéseitől, és miért szigorítja követhetetlenül és teljesíthetetlenül a feltételrendszert, egy súlyos gyanú merülhet fel. Ennek lényege szerint az EJEB az egyezményből le nem vezethető, de sajátos értékrendnek megfelelő jogrendszer kialakítását akarja kikényszeríteni az államok, így a magyar állam részéről. Ebbe az értékrendi harcba azonban a magyar igazságszolgáltatásnak nem kell, sőt tilalmazott belefolynia.

A magyar bíróságoknak alkotmányos kötelességük az érvényes és hatályos magyar jogszabályok alkalmazása, melynek során következetességre, és kiszámítható ítélkezésre kell törekedniük a jogbiztonság és a törvény előtti egyenlőség elvére figyelemmel. Az EJEB döntésekre közvetlenül nem a magyar bíróságoknak, hanem a magyar jogalkotónak (mindenekelőtt az Országgyűlésnek) és jogalkotás kezdeményezési jogkörrel bíró szer-

veknak (elsősorban a kormánynak), adott esetben pedig a magyar Alkotmánybíróságnak kell reflektálnia. A továbbiakban pedig az EJEB döntésnek megfelelően módosított jogszabályok alkalmazása lesz az igazságszolgáltatás feladata.

Felhasznált irodalom

- Békés Ádám: Életfogytig tartó vita? – Tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. *Iustum. Aequum. Salutare.* X. 2014. 2. 5-12. oldal.
- Karsai Dániel: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata* 2014/1. 70-77. oldal.
- Lévay Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3. 74–78. oldal.
- Lévay Miklós: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről – Tóth Mihály publikációi és az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2021. június 17-i ítélete alapján. *De Iuris Peritorum Meritis* 17. 70 *Studia in honorem Mihály Tóth. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Budapest*, 2021. 293-311. oldal.
- Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Magyar Jog* 2013. évi 5. szám 265-271. oldal.
- Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása. *Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet*, 2010. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 217-264. oldal.
- Polgár András: Egy szankció védelmében. *Bűnügyi Szemle* 2009/4. 39-43. oldal.
- Polgár András: Mi lesz Veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése – érvek, ellenérvek -. *Büntetőjogi Tanulmányok XVI. kötet*, 2015. Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 79-106. oldal.
- Polgár András: Volt egyszer egy büntetés? A kötelező kegyelmi eljárás szabályai a strasbourgi döntés alapján. *Börtönügyi Szemle*, 2015. évi 2. szám 23-34. oldal.
- Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata. Következtetések nemzetközi tapasztalatok alapján. *Büntetőjogi Tanulmányok XVII. 2016. Szerk.: Jungi Eszter*, Kiadta az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém. 1-110. oldal.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának sajátosságai, avagy If várai a 21. században

1. Bevezetés

Alexandre Dumas regényhőse, Edmond Dantes nyomorúságos, az akkori mérce szerint is embertelen körülmények között töltötte (tényleges) életfogytig tartó szabadságvesztését a Franciaország déli részén található If várában, valamikor az 1800-as években. A társadalomtól a lehető legnagyobb mértékben elszigetelve, büntetésként gyakran sötétzárkába zárva, kenyéren és vízen élve, fekhelyként szalmát használva teltek az elítéltek mindennapjai. Ehhez képest mit jelent ma a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, és azt hogyan hajtják végre?

A kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények, ezeken belül is leginkább az emberölés minősített esetei fokozott figyelmet kapnak a médiától és a társadalomtól egyaránt, mind hazánkban, mind a világ más jogállamaiban. E bűncselekmények elkövetőinek példás megbüntetése, velük szemben a lehető legsúlyosabb büntetés kiszabása elvárásként fogalmazódik meg különböző fórumokon, így például újságokban, televíziós és rádiós műsorokban, vagy manapság leggyakrabban a közösségi média felületén az ügyben ítélező bíróság felé. Magyarországon ma a kiszabható legsúlyosabb büntetés a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (gyakran alkalmazott rövidítéssel: TÉSZ), amely abban különbözik az „egyszerű” életfogytig tartó szabadságvesztéstől, hogy míg utóbbi esetén a büntetést kiszabó bíróság ügydöntő határozatában meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, addig a TÉSZ kiszabásakor a bíróság az ügydöntő határozatában a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.² A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazásának, tekintettel annak legsúlyosabb büntetési mivoltára, természetesen komoly alkotmányos és törvényi korlátai vannak. Az Alaptörvény egyértelműen kimondja, hogy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.³ Azt, hogy melyek ezek a bűncselekmények, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 44. § (1) bekezdése konkretizálja.

Természetesen nemcsak a büntetés kiszabásának folyamata, hanem a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt büntetésének végrehajtása is különleges, az általá-

¹ Erős Botond joghallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr (A szerző a dolgozattal a legfőbb ügyész által Kozma Sándor emlékére hirdetett tudományos pályázaton 2021-ben joghallgatói tagozaton 1. díjat nyert.)

² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) 42. §

³ Magyarország Alaptörvénye IV. cikk (2) bekezdés

nostól eltérő, alapos szabályozást igényel. Ahogy a Börtönstatisztikai Szemle 2020. évi számának szerzői a TЭСZ-es elítéltekkel kapcsolatban fogalmaztak: „fogva tartásuk kiemelt kockázattal jár, elhelyezésük nagy odafigyelést igényel, hiszen veszélyesek nemcsak másokra, hanem önmagukra is.”⁴ A nagy számú és különböző büntetés-végrehajtási feladatok és intézkedések alapját szinte valamennyi esetben a büntetés hossza, annak életfogytig tartó jellege határozza meg. A speciális végrehajtási feladatok szabályozásának fontosságát egyértelműen megalapozza az a tény, hogy mind az életfogytig tartó szabadságvesztésre, mind a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték száma évről évre növekvő tendenciát mutat hazánkban. 2017. december 31. napján mindösszesen 54 tényleges életfogytiglanra ítélt személy tartózkodott a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben, a számuk egy évvel később 57⁵, 2019. december 31. napjára pedig már 62 volt, amely a teljes fogvatartotti létszámnak (16334 fő) a 0,38 százaléka.⁶

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték személye, személyisége, életkörülményei, egyéb jellemzői nem ritkán kerülnek a társadalom érdeklődésének, valamint jogászok, szociológusok kutatásainak középpontjába. Az elítéltek nemi megoszlását vizsgálva elmondható, hogy egészen 2014-ig kizárólag férfiakat ítélték tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre. Az első nő P. Erika volt, akit a „Szita Bence gyilkosságként” elhíresült büntetőügyben többszörösen minősített emberölés büntetében ítélt bűnösnek a Kaposvári Törvényszék, mely ítéletet a Pécsi Ítéltábla később helybenhagyott.⁷ Dr. Solt Ágnesnek, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főmunkatársának egyik fő kutatási területe a hosszú távú szabadságvesztés hatásainak, valamint az életfogytiglan szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítélteknek a vizsgálata. Egy vele készült interjúban elmondta, hogy a TЭСZ-es elítéltek életkörülményei és személyes jellemzői sok esetben eltérnek attól, amit az emberek elsöre gondolnak róluk. Gyakran magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek és jobb anyagi helyzetben vannak, mint más, csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekményt elkövetők, valamint az sem feltétlenül jellemző rájuk, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetett bűncselekményük elkövetése előtt már megvalósítottak más büntetőjogi normát sértő cselekményt. Ami a legtöbbükben közös, hogy személyiségzavarban, vagy más pszichés problémában szenvednek, amelynek következtében hiányzik belőlük az empátia, valamint a kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetését megakadályozni képes belső gát. A büntetés végrehajtásával kapcsolatban Solt Ágnes cáfolja a TЭСZ-t töltő elítéltekre vonatkozó egyik leggyakoribb sztereotípiát, mely szerint nekik nincs mit veszíteniük. Szerinte ez az állítás alapjaiban téves, hiszen olyan emberekről van szó, akik az autonómia szinte teljes hiányában élik életüket, így számukra egyáltalán nem mindegy, milyen az elhelyezésük, milyen minőségű ételt kapnak, vagy mikor mehetnek ki a levegőre, ugyanis nem megfelelő magatartás tanúsítá-

4 Börtönstatisztikai Szemle 2020, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2020. 16. oldal

5 Börtönstatisztikai Szemle 2019/1. Büntetés-végrehajtás országos Parancsnoksága, Budapest, 2019. 9. oldal

6 Börtönstatisztikai Szemle 2020. 8. oldal

7 Jogerős: életük végéig börtönben maradnak Szita Bence gyilkosai <https://www.delmagyar.hu/kek-hirek/jogeros-eletuk-vegeig-bortonben-maradnak-szita-bence-gyilkosai-2395621/#> (letöltés dátuma: 2020.12.22.)

sa esetén többek között az előbb felsoroltakkal kapcsolatos szankciókat alkalmazhat velük szemben a büntetés-végrehajtás állománya.⁸

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos néhány kérdésben maguk a TÉSZ-es elítéltek (és az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték is) kifejtették véleményüket egy, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai által szervezett empirikus vizsgálat során, melyben 140 életfogytig és 9 tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy vett részt. A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy a résztvevő elítéltek 73 százaléka, ezen belül a TÉSZ-esek 63 százaléka szerint a halálbüntetés nem elrettentőbb büntetés, mint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. További érdekes megállapítás, hogy mind az életfogytig, mind pedig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték egyötöde úgy gondolta, hogy igenis szükség van a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre, mint büntetési nemre Magyarországon, amelyet nagy részük a társadalom védelmének szükségességével indokolt, ugyanis véleményük szerint vannak olyan elkövetők, akiket életük végéig ki kell rekeszteni a norma-követő közösségből.⁹

A fent leírtak álláspontom szerint alátámasztják választott témám aktualitását, fontosságát és érdekességét egyaránt. Dolgozatom további részében előbb a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel, mint büntetési nemmel foglalkozom, röviden bemutatva annak jelenlegi magyar szabályozása mellett a jogtörténeti előzményeit is. Ezt követi a TÉSZ végrehajtásának sajátosságait taglaló fejezet, szintén egy rövid történelmi kitekintéssel, végül pedig ismertetésre kerülnek a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos Európai Unió és nemzetközi jogi iránymutatások és előírások, valamint egyes külföldi államoknak a végrehajtás során alkalmazott módszerbeli sajátosságai is.

2. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mint büntetés

2.1. Magyar jogtörténeti előzmények

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés előképe már a középkori Magyarországon is jelen volt annak ellenére, hogy a szabadságvesztés, mint büntetési nem ekkor még nem képezte a szankciórendszer integráns részét. Ennek indoka, hogy a szabadság a korabeli társadalom döntő többségét kitevő vagyontalan réteg számára viszonylagos, vagy a röghöz kötött jobbágyok helyzetét tekintve egyenesen semmitmondó volt, míg a gazdag, előkelő tisztségeket betöltő réteg számára a vagyonukat vagy tisztségüket elvonó büntetések egyértelműen hatékonyabbnak bizonyultak. Kiemelendő még, hogy a szabadságvesztés büntetések végrehajtására szolgáló intézmények létrehozása és

8 Garamvölgyi Flóra: Tényleges életfogytiglan: van, aki inkább a halálbüntetést választaná <https://zoom.hu/hir/2018/07/31/tenyleges-életfogytiglan-van-aki-inkább-a-halálbüntetést-valasztaná/> (letöltés dátuma: 2020.12.22.)

9 Antal Szilvia-Nagy László Tibor-Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata In. Virág György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 46. kötet OKRI, Budapest, 2009. 87-89.o.

fenntartása komoly költségekkel járt, melyeket más büntetések alkalmazásával a büntető hatalom birtokosai könnyen megspórolhattak.¹⁰ A szabadságvesztés alkalmazásának korabeli mellőzését indokolta még az is, hogy más, gyakrabban foganatosított büntetésekkel ellentétben a végrehajtása nem volt nyilvános. A nyilvánosság pedig, mint a jogpropaganda eszköze, a korabeli büntetőjog egyik legfontosabb célját, a társadalom tagjainak bűnözéstől való elrettentését volt hivatott biztosítani.¹¹ A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéshez hasonlítható első hazai jogintézmény Luxemburgi Zsigmond királyhoz köthető és az örökös fogság elnevezést viselte. E büntetéssel kizárólag egyházi személyeket sújthattak, ha tanúvallomás vagy perbehívás esetén esküjüket megszegve hamis vallomást tettek. Az örökös fogság büntetését II. Ulászló király is fenntartotta egy 1492-ben hozott törvénycikkében. Az 1700-as években a felvilágosodás hatására kezdetét vette a büntetőjogi kodifikáció, melynek egyik magyar állomása az 1795. évi büntetőkódex tervezet volt. E dokumentum egyetlen bűncselekményt, a pénzhamisítás legsúlyosabban minősülő esetét rendelte életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetni. A kodifikációs kísérletek egyik későbbi állomása, az 1843. évi büntetőjogi javaslat főbüntetésként határozta meg a szabadságvesztést, melynek egyik formájaként az életfogytig tartó rabságot jelölte meg.¹²

Az 1878. évi V. számú törvény, azaz közismert nevén a Csemegei Kódex differenciált büntetés-végrehajtási intézményrendszert határozott meg, melynek egyik típusa a fegyház volt. A törvény szerint a fegyházbüntetés határozott ideig vagy életfogytig tarthatott. Az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélt terheltnek azonban a Csemegei Kódex lehetővé tette azt, hogy tíz év szabadságvesztés letöltése után egy közvetítő intézetnek nevezett intézménybe kerülhetett át. Amennyiben az elítélt itt öt évet eltöltött és ezalatt megfelelő magatartást tanúsított, az igazságügy miniszter jogosult volt öt feltételes szabadságra bocsátani.¹³ A határozatlan ideig tartó szabadságvesztés egy sajátos típusát vezette be az 1878. évi V. számú törvény második büntetőnovellája, az 1928. évi X. törvénycikk, a szigorított dologház és az ott letöltendő büntetés szabályozásával. A szigorított dologházban végrehajtandó szabadságvesztés a törvény által megrögzött büntetteseknek nevezett elkövetők büntetése volt, akik a visszaeső bűnözőknek azt a csoportját alkották, akik az élet, a szemérem, vagy a vagyon ellen legalább három büntetést követtek el különböző időben és egymástól függetlenül azzal, hogy az utolsó két bűncselekmény törvényi tényállását öt éven belül valósították meg, és valamennyi bűncselekményt vagy üzletszerűen, vagy pedig a bűnözésre állandó hajlamot mutatva követtek el. A szigorított dologházban letöltendő szabadságvesztés legalább három évig tartott, felső határát a törvény nem határozta meg.¹⁴

10 Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 306-307.o.

11 Mezey Barna: Régi idők tömlőcei Rubicon-Ház Bt., Budapest, 2010. 57.o.

12 Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános rész. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 456.o.

13 Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános Rész 457.o.

14 Mezey Barna: Magyar jogtörténet 355-356. o.

A második világháborút követően a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Btá.) az életfogytig tartó szabadságvesztést (a törvény fogalomhasználatával élve börtönbüntetést) annak tényleges formájában fenntartotta, a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény azonban egy időre kiiktatta azt a hazai büntetőjog szankciórendszeréből. Ennek okát a törvény miniszteri indokolása abban határozta meg, hogy ha a társadalom védelme nem kívánja a halálbüntetés alkalmazását, akkor a határozott idejű szabadságvesztés is alkalmas arra, hogy megvalósítsa a büntetés nevelő célját, így az elítélt javítása érdekében szükségtelen az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása. A jogalkotó azonban néhány év múlva felismerte az életfogytig tartó szabadságvesztés szükségességét, és az 1971. évi 28. törvényerejű rendelettel beemelte azt az 1961. évi büntető törvénykönyv szankciórendszerébe. A döntés indokolása szerint erre azért került sor, mert a kivételes jellegű halálbüntetés és a legfeljebb tizenöt évig terjedő szabadságvesztés között túlzottan nagy a távolság, amely a bírák számára egyértelműen megnehezíti e két büntetés között a választást. Ki kell azonban hangsúlyozni, hogy a törvény fenntartotta a feltételes szabadulás lehetőségét, tehát az életfogytig tartó szabadságvesztés nem volt tényleges.¹⁵

Az előző, 1978. évi büntető törvénykönyvünk sem tette lehetővé eredetileg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, a törvényben foglalt feltételek fennállása esetén az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt elkövetőt feltételesen szabadon lehetett bocsátani. Az 1993. évi XVII. törvény volt az, amely úgy módosította az 1978. évi Btk.-t, hogy a változtatást követően lehetőség nyílt a valódi életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására abban az esetben, ha az elkövetőt, akit korábban életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, később ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, ekkor ugyanis a törvény kizárta a feltételes szabadulás lehetőségét. Bár beiktatták az 1978. évi büntető törvénykönyvbe, Gellér Balázs álláspontja szerint a TÉSZ ezzel a szabályozási háttérrel ekkor még csak mint formális intézmény létezett.¹⁶ A lényeges változást az 1998. évi LXXXVII. törvény hozta meg, amely egyrészt kibővítette azon bűncselekmények körét, melyek kiemelt tárgyi súlyuknál fogva akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethetők, másrészt megadta azt a lehetőséget a bírónak, hogy ítéletében az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, azaz tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélje a törvény által taxatív felsorolt bűncselekmények elkövetőit.¹⁷

A TÉSZ magyar szabályozásának fontos állomását jelentette a 2010. évi LVI. törvény, amely bizonyos esetekben kötelezővé tette a legsúlyosabb büntetés kiszabását. E törvény alapján a korábbi Btk. 97/A. §-a helyébe az a rendelkezés lépett, mely szerint az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést meg-

15 Belovics: i.m. 457.o.

16 Gellér Balázs: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében. In: Hollán Miklós és Barabás A. Tünde (szerk.): A negyedik magyar büntetőkódex régi és újabb vitakérdései. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2017. 93.o.

17 Gellér: i.m. 93-94.o.

alapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.¹⁸ E szabályozás a közfelfogás számára „három csapás törvény” néven vált ismerté. Módosult a halmazati elkövetés azon esete is, amikor legalább három, bűnhalmazatban lévő, törvényben meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekményt valósít meg az elkövető, az így kiszabható büntetési tételkeret felső határa a módosítás következtében kétszeresére emelkedett. Abban az esetben, ha a megemelt tételkeret a húsz évet meghaladná, vagy a halmazatban állók közül bármely bűncselekmény egyébként büntethető lenne életfogytig tartó szabadságvesztéssel is, az elkövetővel szemben a törvény kötelezővé tette a TЭСZ kiszabását. E halmazati elkövetést érintő módosítást azonban rövid időn belül bírói kezdeményezésre visszamenőleges hatállyal megsemmisítette az Alkotmánybíróság a 23/2014. (VII.15.) számú határozatával, ugyanis a taláros testület álláspontja szerint kiszámíthatatlanná és bizonytalanná tette a bírói büntetéskiszabást azzal, hogy több értelmezési aspektust biztosított, amely által sérült a jogbiztonság követelménye.¹⁹

2.2. A hatályos magyar szabályozás

Ahogy már a bevezetésben utaltam rá, a hatályos magyar büntetőtörvénykönyv rendelkezései értelmében a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a szabadságvesztésnek, azon belül is az életfogytig tartó szabadságvesztésnek az a típusa, amely kiszabása esetén a bíróság ügydöntő határozatában a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. A már szintén említett alaptörvényi korlát, „mely szerint tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki” érvényesülése érdekében a Btk. 44. § (1) bekezdése meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyek elkövetőivel szemben a bíróság kiszabhatja a TЭСZ-t. Ezek a bűncselekmények a következők:

- a Btk. 142. § (1) bekezdése szerinti népirtás (alapeset)
- a Btk. 143. § (1) bekezdése szerinti emberiség elleni bűncselekmény (alapeset)
- a Btk. 144. § (1) bekezdése (alapeset) és (3) bekezdése (amikor az egyéb apartheid bűncselekmény súlyos következményekre vezet) szerinti apartheid
- a Btk. 148. § (2) bekezdése (aki a hadikövetet vagy kísérőjét megöli)
- szerinti hadikövet elleni erőszak
- a Btk. 149. (1) bekezdése (aki háború idején védett személyek ellen támadást irányít, vagy olyan támadást irányít, amely a védett személyek halálát vagy súlyos sérülését okozhatja, úgy, hogy az nyilvánvalóan túlzott mértékű a várható közvetlen katonai előnyhöz képest) és (2) bekezdése (aki háború idején védett személyt

18 2010. évi LVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról 4. § (1) bekezdés

19 Gellér Balázs: *A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében* 95-96.o.

megöl, olyan életfeltételek közé kényszerít, amelyek a védett személyt pusztulással fenyegetik, szexuális erőszakra vagy annak eltűrésére, prostitúcióra, magzat kihordására vagy magzatelhajtásra kényszerít, személyi szabadságától jogellenesen megfoszt, jogszerű tartózkodási helyéről kitelepít vagy elhurcol, kivéve, ha azt fontos katonai szükséglet indokolja) szerinti védett személy elleni erőszak

- a Btk. 155. § (1) bekezdése szerinti nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása (alapeset)
- a Btk. 158. § szerinti egyéb háborús bűntett
- a Btk. 160. § (2) bekezdése szerinti emberölés (valamennyi minősített esete)
- a Btk. 190. § (3) bekezdése (ha az emberrablást tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére, különösen súlyos hátrányt okozva vagy halált okozva követik el) és (4) bekezdése (ha az emberrablás szándékos emberölést is megvalósít) szerinti emberrablás
- a Btk. 192. § (6) bekezdése (ha az e szakasz (4) bekezdésében meghatározott bűncselekményt tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére, vagy életveszélyt vagy különösen súlyos hátrányt okozva követik el) szerinti emberkereskedelem és kényszermunka
- a Btk. 254. § (1) bekezdése szerinti alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása (alapeset)
- a Btk. 257. § (2) bekezdése (ha a rombolás különösen súlyos hátránnyal jár) szerinti rombolás
- a Btk. 284. § (4) bekezdése (ha a fogolyzندانés halált okoz) szerinti fogolyzندانés
- a Btk. 314. § (1) bekezdése szerinti terrorcselekmény (alapeset)
- a Btk. 320. § (2) bekezdése (ha a bűncselekmény halált okoz) szerinti jármű hatalomba kerítése
- a Btk. 322. § (3) bekezdése (ha a bűncselekmény halált okoz) szerinti közveszély okozása
- a Btk. 442. § (4) bekezdése (ha a zندانés halált okoz) szerinti zندانés
- a Btk. 445. § (5) bekezdése (ha a bűncselekmény szándékos emberölést is megvalósít, vagy a bűncselekményt harchelyzetben követik el) szerinti előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának feltétele, hogy a fent felsorolt bűncselekményeket személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal kövessék el.²⁰ Bár a TÉSZA alkalmazására összesen 18 bűncselekmény elkövetése esetén van lehetőség, a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata alapján megállapítható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására döntő többségben minősített emberölés elkövetése esetén kerül sor.²¹

²⁰ Btk. 44. § (1) bekezdés

²¹ Polgár András: Mi lesz veled, TÉSZA? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek In: Jungi Eszter (szerk.) Büntetőjogi Tanulmányok XVI. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2015. 79.o.

A Btk. 44. § (1) bekezdésében taxatív felsorolt bűncselekmények elkövetőjét a bíróság jogosult tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélni, az eset összes körülményének mérlegelése és az elkövető személye alapján hoz döntést a TÉSZ szükségességéről a büntetéskiszabás során. A Btk. azonban meghatároz olyan eseteket, amikor az eljáró bíróságnak nincs mérlegelési lehetősége, köteles a legsúlyosabb büntetést kiszabni. A 44. § (2) bekezdése értelmében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető bünszervezetben követte el az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt, valamint akkor is, ha erőszakos többszörös visszaesőnek minősül. A Btk. értelmező rendelkezéseiben foglaltak szerint a bünszervezet legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése²², míg az erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el.²³ Megemlítendő, hogy az erőszakos többszörös visszaesők tekintetében az értelmezés során probléma merülhet fel, ugyanis a jogszabályhely nem tartalmaz visszautalást a Btk. 44. § (1) bekezdésében felsorolt bűncselekményekre. Kizárólag a nyelvtani értelmezés alkalmazása esetén megállapítható lenne az is, hogy az adott elkövető erőszakos többszörös visszaesői minősége már önmagában kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, függetlenül attól, hogy az általa elkövetett bűncselekmény megtalálható-e a Btk. 44. § (1) bekezdésének felsorolásában. Azonban, ahogy arra Gellér Balázs is rámutat, a logikai értelmezés alkalmazása során kizárólag az a meglátás a helyes, mely szerint az elkövető erőszakos többszörös visszaesői mivolta esetén a feltételes szabadságra bocsátás kötelező kizárásának csak akkor van helye, ha valamelyik felsorolt bűncselekmény törvényi tényállását valósította meg az elkövető.²⁴ A feltételes szabadulás lehetőségének kizárását továbbá akkor is kötelezően előírja a Btk., amikor a korábban életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyt ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéli a bíróság. Ebben az esetben, ha a korábbi életfogytig tartó szabadságvesztést még nem hajtották végre, az ismételten kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés nem hajtható végre.²⁵

Amellett, hogy a Btk. az Alaptörvénnyel összhangban egy zárt felsorolás formájában meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyek megvalósítása esetén lehetséges nyílik a bíróságnak az elkövetővel szemben kiszabni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, egy másik, életkori korlátot is felállít. Hatályos büntető törvénykönyvünk meghatározása szerint életfogytig tartó szabadságvesztés (így természetesen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés is) azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte.²⁶ Ez a rendelkezés összhangban van a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirde-

22 Btk. 459. § (1) bekezdés 1. pont

23 Btk. 459. § (1) bekezdés 31.c) pont

24 Gellér Balázs: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében 98.o.

25 Btk. 45. § (7) bekezdés

26 Btk. 41. § (1) bekezdés

téséről alkotott törvény szabályaival, mely szerint a részes államok (így Magyarország is) gondoskodnak arról, hogy tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni.²⁷ Látható, hogy a Btk. nemcsak megfelel e téren a Gyermekjogi Egyezmény előírásainak, hanem túl is teljesíti azt, hiszen a jogirodalom és a kriminológia által fiatal felnőtteknek nevezett csoport egy részére is kiterjeszti a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés kiszabásának tilalmát. Abban a tekintetben azonban, hogy ki minősül fiatal felnőttnek, nincs teljes egyetértés, hiszen egyes kriminológusok és a jogtudomány más képviselői a 18 és 21 év közötti korosztályt tekintik fiatal felnőtteknek, míg mások, valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény meghatározása szerint azok a nagykorú személyek tartoznak ebbe a kategóriába, akik 24. évüket nem töltötték be.²⁸ A fiatal felnőttek bizonyos jogi kérdésekben a felnőttektől külön történő kezelését, rájuk vonatkozó speciális szabályok megalkotását többek között az indokolja, hogy az emberek 18. életévük betöltésével túlnyomórészt még nem lépnek át a felnőttek világába életvezetési, társadalmi szerepvállalási lehetőségeiket tekintve. Ezzel összefüggésben kriminológiai, szociológiai, pszichológiai jellemzőiket vizsgálva több hasonlóságot mutatnak a 18. életévüket be nem töltött korosztályával, mint a 25, vagy akár a 30 év felettiekkel.²⁹ Az életkorral kapcsolatban utalok még arra az ítélkezési gyakorlatra, amely szerint, ha az elkövető 20. születésnapján valósítja meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény törvényi tényállását, vele szemben a TÉSZ még nem szabható ki, mert az irányadó bírói gyakorlat szerint az elkövető ebben az esetben még nem kezelhető úgy, mint aki a 20. életévét betöltötte.³⁰

3. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása

3.1. Végrehajtási szabályok a magyar jogtörténetben

Ahogy korábban már említettem, Magyarországon a középkorban kevésbé gyakori büntetés volt a szabadságvesztés. A különböző fenyítő, testcsonkító büntetések, valamint a halálbüntetés mellett háttérbe szorult ugyan, de alkalmazása természetesen nem volt példa nélküli. Függetlenül attól, hogy a büntetőjogi normát megsértő személyt határozott, vagy határozatlan időre fosztottak meg szabadságától, a korabeli büntetés-végrehajtási intézetek, a tömlöcök ugyanolyan körülményeket biztosítottak számukra. Zsúfolt, levegőtlen, fény nélküli, koszos építmények voltak, ahol nemcsak a kiszabott büntetés tartá-

27 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 37. cikk a) pont

28 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 5. § c) pont

29 Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezi Klára, Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. 633-634.o.

30 Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása In. Jungi Eszter (szerk.) Büntetőjogi Tanulmányok XI. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010. 192.o.

mára, hanem életkorra, nemre, alkalmanként elmeállapokra tekintet nélkül zárták össze a szabadságvesztésre ítélteteket.³¹ A korszak büntetés-végrehajtási körülményeit jól mutatja, hogy Európa-szerte, Magyarországon pedig még a reformkorban is egyszerűen „tömlöclyukaknak”, „lyukaknak” hívták a tömlöcöket, utalva az ott tapasztalható sötétségre, hidegre, a döngölt földpadló miatti nedvességre, a mai szemmel nézve embertelen körülményekre.³² Éppen e körülmények miatt a középkori felfogás a szabadságvesztést a szabadság elvonásán túl egyfajta testi büntetésnek is tekintette. Célja nemcsak a bűnelkövető elzárása, hanem testének sanyargatása is volt, amelyeket a tömlőc egyszerre képes volt megvalósítani. A hosszabb tartamú, valamint az életfogytig tartó büntetések lényegében az elítélt „meghalasztását” szolgálták, ugyanis az éhező, szörnyű körülmények között fogva tartott személyek olyan testi kínokat szenvedtek el, amelyek nem ritkán rövid időn belül a halálukhoz vezettek.³³

A felvilágosodás eszmerendszere, valamint a polgári jogi mozgalmak hatására a szabadságvesztés, mint büntetés komoly változásokon esett át mind Európában, mind pedig később Magyarországon. A középkortól eltérően a szabadság pusztá elvonása minősült büntetésnek, amelyhez nem társult az elítélt embertelen testi sanyargatása. Célként fogalmazódott meg a bűnös személy javítása, a társadalomba történő visszavezetése, amennyiben ez az elkövetett bűncselekmény és a kiszabott büntetés alapján megvalósítható volt. Megjelent a büntetés-végrehajtás során a szabadságvesztést töltő elítélt lelki gondozása, oktatáshoz, munkavégzéshez való hozzáféréseinek elősegítése. A polgári szabadságjogok elismerésével összhangban kialakult az a felfogás, mely szerint a szabadságától megfosztott személynek is joga van az emberi méltóságát nem sértő bánásmóddhoz, valamint az egészségügyi gondoskodáshoz, így a tiszta környezethez, a megfelelő étellemezéshez, szükség esetén pedig az orvosi ellátáshoz. Fontos újítás volt még az egyes elkövetői csoportok elkülönítésére vonatkozó szabályok megjelenése is.³⁴ Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat e szabályok fontosságát felismerve kívánt különbséget tenni a már elítéltek és az elkövetéssel gyanúsítottak, valamint a kisebb és nagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetői között a szabadságvesztés büntetésük végrehajtása tekintetében.³⁵

A büntetőjogi normát sértő személyek különböző szempontok szerinti elkülönítésének egyik jelentős következménye egy differenciált büntetés-végrehajtási szervezetrendszer kialakulása lett, amely a Csemegi Kódexben is megjelent. A törvény a szabadságvesztés büntetések végrehajtását négy különböző intézménytípusban, fegyházban, börtönben, fogházban vagy államfogházban rendelte végrehajtani. Az életfogytig tartó szabadságvesztést a legszigorúbb körülményeket biztosító fegyházakban hajtották végre, ahol az elítélteket fegyenc megnevezéssel illették. Az elítélt személy fegyházbüntetése során levelet háromhavonta írhatott, látogatót szintén ilyen időközönként volt jogosult fogadni.

31 Mezey Barna: Régi idők tömlőcei 25.o.

32 Mezey: i.m. 46.o.

33 Mezey: i.m. 138.o.

34 Mezey Barna: *Magyar jogtörténet* 358-359.o

35 Mezey: i.m. 362.o.

Sétálóideje naponta egy óra volt, élelmezését fegyelmi vétség elkövetése esetén akár három héten át is szűkíthették, szemben a második legszigorúbb végrehajtási fokozatban, a börtönben szabadságvesztését töltő elítéltekkel, akiknél ez maximum két hét lehetett. Szintén fegyelmi vétség esetén volt használatos a kurtavas alkalmazása, amelyre fegyencknél tíz napig, naponta hat órára volt lehetőség szemben a börtönben fogva tartott raboknál alkalmazható hét napos, napi négy órás maximális időtartammal.³⁶ Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték büntetésének legszigorúbb fokozatban történő végrehajtása a későbbi magyar büntető törvénykönyvekben is megjelent. Az 1961. évi V. számú törvény a szabadságvesztést ugyancsak fegyházban rendelte végrehajtani, ha az elítéltet életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték,³⁷ ugyanígy rendelkezett az előző, 1978. évi büntetőkódexünk is.³⁸ A hatályos magyar büntető törvénykönyv sem tért le e szabályozás útjáról. A Btk. 35. § (1) bekezdése szerint három végrehajtási fokozatban, fogházban, börtönben vagy fegyházban lehet a szabadságvesztést végrehajtani, az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának fokozataként pedig, függetlenül attól, hogy az elítélttel szemben tényleges, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytig tartó szabadságvesztést szabtak ki, a fegyházat írja elő.³⁹

3.2. A TÉSZ végrehajtási fokozata, a fegyház

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a legsúlyosabb kiszabható büntetés végrehajtására tehát fegyház fokozatban kerül sor, amely a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. tv.) rendelkezései értelmében a szabadságvesztés legszigorúbb végrehajtási módja.⁴⁰ Fontos kiemelni, hogy a TÉSZ-re ítélték esetén fokozatváltásra, azaz eggyel enyhébb végrehajtási fokozat kijelölésére nincs mód, ugyanis, ha az elítélt életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést tölt, amelyből nem bocsátható feltételes szabadságra, enyhébb végrehajtási fokozat nem jelölhető ki.⁴¹ Fegyházban az elítélt állandó irányítás és ellenőrzés alatt áll, életrendje részleteiben is meghatározott. Eltávozás ugyan kivételesen engedélyezhető a fegyházbüntetést töltőknek, amelynek tartama a szabadságvesztésbe beleszámít, azonban a Bv. tv. a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számára az eltávozást nem teszi lehetővé. Fegyházban az elítélt mozgása is korlátozott, a büntetés-végrehajtási intézetben belül a számára kijelölt területen biztonsági és rezsim besorolása alapján engedéllyel és felügyelet mellett, felügyelet mellett, vagy felügyelet mellett, a kijelölt részleg ellenőrzéssel mozoghat. A zárak ajtaját éjszaka zárva kell tartani, nappal engedélyezhető időszakos nyitva tartás a rezsimszabályokhoz igazodóan. A részvétel az elítéltek csoportos kulturális és sportprogramjainak eltöltésében, illetve a

36 Mezey: i.m. 368-369.o.

37 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 38/A. § a) pont

38 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 42. § (1) bekezdés

39 Btk. 41. § (2) bekezdés

40 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban: Bv.tv.) 100. § (1) bekezdés

41 Bv.tv. 115. § (2) bekezdés f) pont

büntetés-végrehajtási intézet által szervezett intézetben belüli programokon szintén a rezsimszabályokhoz igazodóan engedélyezhető. Az elítélt magánál tartható tárgyainak köre korlátozott, ami a rezsimszabályokhoz igazodóan bővíthető, azonban a korlátozás a könyvtári és tankönyvekre, tanszerekre, valamint az engedélyezett kegytárgyakra, családi fényképekre nem terjedhet ki. A kapcsolattartás során a Bv. tv.-ben az egyes kapcsolattartási formákra (így például a levelezésre, a látogató fogadására, a csomag küldésére) meghatározott alsó határt mindig biztosítani kell, azonban mind a kapcsolattartás gyakorisága, mind annak tartama bővíthető a rezsimszabályok szerint. A személyes szükségletekre fordítható összeg mértéke ugyancsak a rezsimszabályokhoz igazodóan változik. A külső munkáltatásban való részvétel lehetősége a fegyház fokozatú elítélt számára is nyitva áll, de csak kivételesen, ha a külvilágtól a munkavégzés alatt is elkülöníthető.⁴²

3.3. A hosszúidős speciális részleg

A hosszúidős speciális részleg (HSR) sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakított egység, ahová gyakran helyeznek el tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet. Egy 2012-ben készült felmérés szerint a Szegedi Fegyház és Börtönben 22 elítélt töltötte tényleges életfogytig tartó szabadságvesztését, akiknek több, mint fele, 12 fő HSR körletben volt elhelyezve.⁴³ Azt, hogy melyik büntetés-végrehajtási intézetben kell hosszúidős speciális részleget kialakítani, az országos parancsnok jelöli ki, maga a HSR pedig a kijelölt bv. intézetnek az e célra kialakított, biztonsági zárkákból és a hozzájuk tartozó helyiségekből álló, elkülönített része.⁴⁴ A hosszúidős speciális részlegre csak olyan elítélt helyezhető, aki életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés büntetését tölti és magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, illetve egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt abból a célból, hogy a közösségbe helyezésre felkészítést, illetve a közösségbe visszahelyezést nyerjen. A HSR alkalmazására és megszüntetésére a bv. intézetben működő Befogadási és Fogvatartási Bizottság (BFB) döntése alapján kerülhet sor, mely döntést háromhavonta felül kell vizsgálni, illetve, ha a feltételek már nem állnak fenn, az alkalmazást haladéktalanul meg kell szüntetni. Az elítélt fontos joga, hogy a HSR alkalmazásáról történő döntés, valamint az elhelyezés felülvizsgálata során őt meg kell hallgatni, a döntésről pedig írásban kell tájékoztatni.⁴⁵ Kiemelendő, hogy a hosszúidős speciális részlegbe helyezésről való döntés során a BFB az elítélt meghallgatása mellett figyelembe veszi a kockázatelemző és értékelő összefoglaló jelentést is.⁴⁶

42 Bv. tv. 100. § (2) bekezdés

43 Éles Éva – Matovics Csaba – Tikász Sándor: A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős fogvatartási tapasztalatai In. Börtönügyi Szemle 2018/2. szám 24.o.

44 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírág helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól 68. § (1) bekezdés

45 Bv. tv. 105. § (1)-(2) bekezdés

46 16/2014. IM rendelet 68. § (2) bekezdés

A Bv. tv. rendelkezései alapján a szabadságvesztés végrehajtási fokozatára vonatkozó általános szabályok a hosszúidős speciális részleg alkalmazása esetén annak végrehajtási rendjéhez igazodnak. Abban az esetben, ha HSR alkalmazására kerül sor, az elítélt állandó őrzés és felügyelet alá kerül, a bv. intézet területén csak engedéllyel és felügyelettel mozoghat, továbbá zárkáját zárva kell tartani, indokolt esetben pedig belső biztonsági rácsot is lehet alkalmazni. Munkavégzésre a hosszúidős speciális részlegen belül, illetve a parancsnok által kijelölt helyen van lehetőség. Az elítélt önképzést folytathat, viszont az intézet csoportos művelődési, sportolási és szabadidő eltöltésének lehetőségeit csak a hosszúidős speciális részlegen belül, illetve a parancsnok külön engedélyével jogosult igénybe venni, valamint lehetősége van lelkeszi gondozásban egyénileg, közös lelki gondozásban pedig a parancsnok engedélye szerint részesülni. A HSR-ben elhelyezett elítélt magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható, viszont a Bv. tv.-ben meghatározott kapcsolattartási formák, így a telefonbeszélgetés, a csomag küldése és fogadása, továbbá a látogató fogadása gyakorisága növelhető. Fontos megemlíteni, hogy a HSR alkalmazására vonatkozó törvényi rendelkezések, illetve a szükséges biztonsági intézkedések mind együttesen, mind pedig külön-külön is alkalmazhatók, amelyről a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka dönt, írásban.⁴⁷

Magyarország első hosszúidős speciális részlegét 2005 novemberében alakították ki a hosszú tartamú szabadságvesztések végrehajtásában már akkor komoly tapasztalattal rendelkező Szegedi Fegyház és Börtönben.⁴⁸ Az intézmény azóta is egyre növekvő ismereteit igyekszik a HSR-en büntetésüket töltőkkel kapcsolatos sajátos végrehajtási feladatok minél hatékonyabb megoldásához felhasználni. Ilyen megoldás volt például a nemzetközi tapasztalatokon alapuló állat- és növényterápia is. Az állatterápiában önkéntes alapon résztvevő elítéltek kisállatot kaptak a zárkájukba, amelynek gondozása, etetése, nevelése az ő feladatuk volt. Az állattartás folyamatos, felelősséget igénylő tevékenység, amely a terápiában közreműködő szakemberek szerint pozitív emocionális és pszichés hatást gyakorolt az elítéltekre, több résztvevő kommunikációját, hangulatát változtatta meg pozitív irányba. A szintén önkéntes alapú növényterápiában az elítéltek a zárkájukban virágokkal foglalkoztak, e tevékenység pedig csökkentette a depresszió és a szorongás tüneteit, továbbá a kutatók álláspontja szerint a virágok jelenléte elősegítheti a jövőben az elítéltek személyes kapcsolatainak kialakulását, megerősödését. E két terápiás módszer jelentősége kiemelt a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltőknél, az ő esetükben ugyanis súlyos büntetésük hatékony végrehajtását fokozottan képes elősegíteni egy ilyen, az önképzés lehetőségét is biztosító, pozitív értelemben időigényes megoldás.⁴⁹

3.4. A TÉSZ végrehajtásának egyes sajátosságai

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos sajátosságok a büntetés végrehajtásának célját tekintve is megfigyelhetők. A büntetés, így jelen esetben a szabad-

47 Bv. tv. 105. § (3)-(5) bekezdés

48 Éles-Matovics-Tikász: A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős fogvatartási tapasztalatai 24.o.

49 Éles-Matovics-Tikász: i.m. 29.o.

ságvesztés kiszabásával, valamint a végrehajtásával elérni kívánt céllal kapcsolatban a jogtörténetben több teória alakult ki, melyek az abszolút, a relatív és az egyesítő elméletek elnevezést viselik. Az abszolút elméletek a tettet helyezik előtérbe az elkövető személyével szemben, a büntetés céljaként pedig a megvalósított bűncselekmény igazságos megtorlását határozzák meg. A relatív elméletek fókuszában az elkövető személye áll, a büntetés célját nem a megtorlásban, hanem további bűncselekmények megelőzésében, a prevencióban látják. A megelőzés tekintetében e teória megkülönbözteti a speciális és a generális prevenciót, előbbi a bűncselekményt megvalósító személyt hivatott újabb deliktum elkövetésétől visszatartani, utóbbi pedig a társadalom tagjait kívánja a büntetés útján eltántorítani a büntetőjogi normát sértő cselekményektől. Az egyesítő elméletek a büntetés kiszabásának és végrehajtásának célját az abszolút és a relatív teóriákat ötvözve határozzák meg, azaz mind a megtorlásra, mind a megelőzésre hangsúlyt fektetnek.⁵⁰

A Bv. tv szabadságvesztés végrehajtásának céljával kapcsolatos szabályai az egyesítő elméleteket tükrözik, hiszen a törvény célként az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítését, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítését határozza meg, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon. A reintegráció jogalkotó által elismert fontosságát mutatja, hogy a törvény meghatározza az azt biztosító tevékenységeket is, amelyek az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, továbbá az egyéb reintegrációs programok. TÉSZ kiszabása esetén azonban a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizártságából adódóan a társadalomba történő sikeres visszailleszkedés, valamint a társadalom jogkövető tagjává válás elősegítése célként nem jöhet szóba, ezért a szabadságvesztés e típusa végrehajtásának célja a társadalom védelme érdekében kizárólag az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítése.⁵¹

Az általánosan elfogadott büntetés-végrehajtási elv, mely szerint sem a speciális, sem a generális prevenció nem valósul meg, valamint a büntetés is értelmetlenné válik, amennyiben megfelelő időn belül nem követi a büntetés kiszabását annak végrehajtása⁵², a Bv. tv.-ben is megjelenik a büntetések és az intézkedések elévülésének lehetővé tételével. A szabadságvesztés végrehajthatóságát tekintve az elévülési idő megállapítása a kiszabott büntetés mértéke alapján történik, fontos azonban megjegyezni, hogy a törvény bizonyos kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése és súlyos büntetések kiszabása esetén az elévülést nem teszi lehetővé. Ennélfogva az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajthatósága a Bv. tv. értelmében nem évül el,⁵³ legyen szó annak tényleges, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét fenntartó alakjáról.

50 Belovics Ervin-Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 16-19. o.

51 Bv. tv. 83. § (1)-(3) bekezdés

52 Belovics-Vókó: Büntetés-végrehajtási jog 83.o.

53 Bv. tv. 28. § (4) bekezdés d) pont

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos különleges szabályozás a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítására vonatkozó rendelkezések között is megjelenik. A félbeszakítás lehetőségének biztosítása az elítéltek számára Vókó György megfogalmazása szerint a büntetés-végrehajtás humanitásának egyfajta kifejezésre juttatása.⁵⁴ A Bv. tv. értelmében a szabadságvesztés végrehajtása akár kérelemre, akár hivatalból fontos okból félbeszakítható, arra azonban, hogy mi számít fontos oknak, a törvény nem ad taxatív felsorolást, példaként sorolja fel viszont az elítélt személyi, családi körülményeit, valamint egészségi állapotát.⁵⁵ Ez a komoly kedvezmény azonban nem illeti meg azokat, akik olyan szándékos, személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal elkövetett bűncselekményt valósítottak meg, amely miatt velük szemben a legsúlyosabb büntetést szabták ki, a Bv. tv. ugyanis egyértelműen kimondja, hogy nem engedélyezhető a szabadságvesztés félbeszakítása, ha a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztést kimondó ügyszózatban a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta.⁵⁶

Említést érdemel a TÉSZ-szel kapcsolatban az ügyészség feladatköre is, hiszen az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény az állam büntetőigényének érvényesítése, az előkészítő eljárás felügyelete és végzése, a nyomozás felügyelete, irányítása, illetve végzése, valamint a közvád bírósági eljárásban történő képviselése mellett az ügyészség feladatául határozza meg a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti felügyelet gyakorlását is.⁵⁷ E felügyeleti kötelezettséggel kapcsolatban a 20/2014-es legfőbb ügyészi utasítás részletezi az ügyész tevékenységét a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában. Azon a meghallgatáson, amelyet a büntetés-végrehajtási bíró tart, főszabály alapján az ügyész lehetőség szerint vesz részt, abban az esetben viszont, ha életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyt hallgat meg a bv. bíró, az ügyész részvétele minden alkalommal kötelező.⁵⁸ Megjegyzendő, hogy az utasítás nem követeli meg, hogy a meghallgatandó elítéltet a feltételes szabadulás lehetőségének kizárásával ítélik el, így az ügyész részvételi kötelessége az életfogytig tartó szabadságvesztés mindkét esetében fennáll.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban elsősorban annak tartama és a szigorú végrehajtási körülmények miatt a szakértők gyakran hangoztatják az elítéltek pszichés állapotának fokozott vizsgálatára, valamint fizikai és mentális egészségük megőrzésére irányuló feladatok fontosságát. A statisztikai adatokat elemezve megállapítható, hogy a TÉSZ magyarországi bevezetésekor felállított hipotézis, mely szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nagy számban, más elítéltekhez képest gyakrabban fognak a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan sértő cselekményeket megvalósítani, nem igazolódott be, ellentétben azzal, hogy a TÉSZ-re ítélték önkárosító hajlama a többi elítélthez mérten nagyobb fokú, esetükben gyakoribbak a saját testi épsé-

54 Belovics-Vókó: i.m. 168. o.

55 Bv. tv. 116. § (1) bekezdés

56 Bv. tv. 116. § (3) bekezdés

57 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről I. § (1) bekezdés

58 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi tevékenységről 6. § (1) bekezdés

güket károsító, valamint az öngyilkosságra irányuló cselekmények is.⁵⁹ E problémát természetesen a döntéshozók sem hagyhatták figyelmen kívül, a 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás kiadásával a büntetés-végrehajtási szerveket kötelezték arra, hogy a fogvatartottak öngyilkossági kísérleteinek megelőzése, valamint az ilyen kísérletek kezelése során kiemelt figyelmet fordítsanak az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltekre.⁶⁰

A TÉSZ-re ítélt fogvatartottakkal kapcsolatos börtönpszichológiai feladatok is sajátos kihívásokat tartogatnak. Míg a határozott tartamú szabadságvesztésre ítélték esetében a pszichológusok elsődleges feladata a reintegráció támogatása, az elítéltek önbecsülésének, felelősségérzetének fenntartása és fejlesztése, valamint a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítése, addig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltékkel kapcsolatos feladatok fókuszában az elhelyezést biztosító részleg életébe és a közösségbe történő beilleszkedés támogatása, az új élethelyzet elfogadásában való aktív közreműködés, az élet iránti vágy fenntartása, továbbá valamilyen hasznos tevékenység iránti érdeklődés kialakításának elősegítése, fenntartása áll.⁶¹ A TÉSZ-es elítéltekkel kapcsolatos munka sajátos jellege a pszichológiai foglalkozások helyszínében is megmutatkozik, a fogvatartottak meghallgatására ugyanis vagy zárkájukban vagy olyan közösségi térben kerül sor, amelyben a pszichológust és az elítéltet rácsok, esetleg plexiüvegek választják el egymástól, tevékenységüket pedig kamerák figyelik. Függetlenül attól, hogy az elítéltet normál fegyházkörülmények között, vagy hosszuidős speciális részlegen helyezik el, kiemelten fontos feladat a pszichológusok számára a befogadásában történő aktív közreműködés és a büntetés-végrehajtási intézetbe kerülés miatt kialakult sokkhatás leküzdésében való segítségnyújtás. Különböző krízishelyzetek természetesen bármely szabadságvesztés büntetés végrehajtása során felmerülhetnek, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a büntetés tartamából adódóan erre nagyobb esély mutatkozik. Ilyenkor az adott krízisre történő azonnali reakálás és segítségnyújtás szükséges, melyek során a börtönpszichológusok szerepe szintén nagyon fontos.⁶²

Egy, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteteket érintő, büntetésük során tapasztalt főbb pozitív és negatív környezeti hatásokkal foglalkozó longitudinális vizsgálat többek között az ilyen krízishelyzetekkel, mint negatív, veszélyeztető tényezőkkel, és az ezek ellenhatásaként funkcionáló, úgynevezett megóvó tényezőkkel foglalkozik. A vizsgálat szerint a TÉSZ-t töltőket érintő két legfontosabb veszélyeztető tényező: az egészség elvesztése, függetlenül attól, hogy öregedés vagy betegség miatt történik, valamint a szegénység. Az ezekhez párosítható megóvó tényezők a különböző foglalkozások, elfoglaltságok lehetővé tétele az elítéltek számára, valamint a szegénység kiküszöbölésére alkalmas pénzkereseti lehetőség biztosítása. További fontos veszélyeztető tényező, ha az

59 Ruzsonyi Péter: „Élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket” – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész In. Börtönügyi Szemle 2016. 3. szám 45. o.

60 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről 9. pont

61 Éles Éva: A fogvatartottakkal kapcsolatos pszichológiai feladatok bemutatása, kiemelt témakörként ismertetve a tényleges életfogytiglanos fogvatartottakkal kapcsolatos kihívást In. Börtönügyi Szemle 2019/2. szám 5. o.

62 Éles Éva: i.m. 10-11. o.

elítelt gondolatai a büntetés végrehajtása során folyamatosan az elkövetett bűncselekménye körül forognak, azt képtelen feldolgozni, valamint az is, ha teljesen alaptalanul, mintegy álmodozva, a büntetés-végrehajtási intézet falain kívüli életről fantáziál, esetleg még arra készül is. Az ezekből eredő hátrányos következményeket elhárítani hivatott megóvó tényezők a különböző tudatos önfejlesztő tevékenységek, valamint az, ha az elkövető nem az alaptalan szabadulási lehetőségben, mintegy „csodában” reménykedik, hanem abban, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye a jogalkotó döntése folytán kerül a jövőben eltörlésre.⁶³ A vizsgálat másik érdekes megállapítása szerint azok a TÉSZ-t töltő elítéltek, akik a büntetésük végrehajtási körülményeihez jól alkalmazkodtak és ezáltal alacsony kockázatúaknak minősülnek, alapvetően két csoportra, a beletörődött és a küzdő elítéltek csoportjára oszthatók. A beletörődött elítéltek jellemzően alacsonyabb intelligenciájú személyek, akik a külvilággal szemben közönyösek, igényeik minimális szintre csökkentek, az ítéletüket tudomásul vették és elfogadták. Az egyedüllétet és a nyugalmat igénylik a társas interakciókkal szemben, valamint jellemzően a jelenben gondolkodnak, napról napra élnek. Velük szemben a küzdő elítéltek magasabb intelligenciájú, összetettebb személyiségek, akik számára fontosak a személyes kapcsolatok, érdeklődnek a külvilág történései iránt, mely érdeklődés összefügg azzal, hogy hisznek a jövőbeli szabadulásuk lehetőségében. Igénylik a változatosságot, preferálják a magánnyal szemben a társaságot, jellemző rájuk a tudatos önfejlesztés, valamint a hosszú távú gondolkodás.⁶⁴

Bár egyértelműen megállapítható, hogy a külvilággal történő kapcsolattartás az elítéltek túlnyomó többsége számára kiemelt fontosságú, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében ez hatványozottan igaz. A TÉSZ-esek tekintetében megfigyelhető, hogy legyen szó levélírásról, csomagküldésről vagy látogatásról, a kapcsolattartás kulcsa az édesanya, aki függetlenül az elkövetett kiemelt tárgyi súlyú bűncselekménytől, nem távolodik el gyermekétől, hanem gyakran még a büntetés-végrehajtási intézet falai közötti életét is igyekszik támogatni.⁶⁵

A Bv. tv. 126. § (1) bekezdése kimondja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben minden elítelt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa. Ez alól természetesen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték sem jelentenek kivételt. Egy 2016-os adatokat feldolgozó tanulmány a hosszúidős (legalább 15 éves határozott tartamú, vagy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt) fogvatartottak vallásgyakorlási szokásait elemezve megállapította, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében a vallásgyakorlás aránya kisebb, mint a hosszúidős határozott tartamú szabadságvesztésre és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének fenntartásával életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték között, legyen szó az egyéni vallásgyakorlásról, vallási szertar-

63 Antal Szilvia – Solt Ágnes: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata. In: Börtönügyi Szemle 2013.1. szám 67-68. o.

64 Antal-Solt: i.m. 69. o.

65 Csóti András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. In: Börtönügyi Szemle 2005. 2. szám 27. o.

tásokon, gyűléseken történő részvételtől, vagy vallási jellegű kiadványok birtokban tartásáról.⁶⁶ A kisebb arány természetesen nem jelenti azt, hogy a vallás ne játszana fontos szerepet egyes TÉSZ-re ítélt életében. A minősített emberölés büntetése miatt tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt Varga Sándor például a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő alatt tért át a mohamedán vallásra, ami állítása szerint megváltoztatta a mentalitását és a látószögét, valamint még a szigorú ramadán szabályait is igyekszik betartani büntetése végrehajtásának ideje alatt.⁶⁷

3.5. A kötelező kegyelmi eljárás

A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárásának szabályai a 2014. évi LXXII. törvény által eszközölt módosítások következtében kerültek be a Bv. tv. rendelkezései közé. E módosítás indokául az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) a Magyar László kontra Magyarország ügyben 2014. május 20-án hozott ítélete szolgál. Magyar László, a Szegedi Fegyház és Börtönben tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését töltő elítélt kérelmére induló eljárásban az EJEB megállapította, hogy a TÉSZ sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének a kínzás tilalmát kimondó 3. cikkét, ugyanis az akkori magyar szabályozás semmilyen olyan kötelezettséget nem rótt a bíróságokra, amely alapján a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést meghatározott időközönként felül kellett volna vizsgálniuk, valamint a szabadulás lehetőségét biztosító egyéni kegyelem gyakorlása is a köztársasági elnök diszkrecionális jogkörében hozott döntésétől függött. Az EJEB ítéletét követően az addig hiányzó megfelelő törvényi garanciát a kötelező kegyelmi eljárás szabályainak megalkotásával pótolta a jogalkotó.⁶⁸

A kegyelmi eljárás a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy esetében kötelező, azt hivatalból kell lefolytatni. Fontos kiemelni, hogy a kötelező kegyelmi eljárás nem fosztja meg a TÉSZ-t töltő elítéltet, valamint a jogszabály által arra feljogosított más személyeket attól, hogy a Bv. tv. általános szabályai szerint kegyelmi kérelmet nyújtsanak be, valamint nem zárja ki azt sem, hogy az arra jogosult hivatalból kegyelmi eljárást kezdeményezzen. Abban az esetben, ha a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélt a büntetéséből 40 évet kitöltött, a fogva tartó büntetés-végrehajtási intézet értesíteni köteles az igazságügyért felelős minisztert. Kiemelendő, hogy az értesítést megelőzően a bv. intézet nyilatkoztatni köteles az érintett elítéltet arról, hogy a kötelező kegyelmi eljárás lefolytatásához hozzájárul-e. Ha az elítélt e kérdésre nemleges választ ad, vagy a nyilatkozattételt megtagadja, a kötelező kegyelmi eljárás lefolytatásának helye nincs.⁶⁹

66 Kiss Gábor: „Nem az egészségeseznek kell az orvos, hanem a betegeknek” I. rész In. Börtönügyi Szemle 2017/2. szám 41-42. o.

67 P. Gál Judit: Gyilkosokkal szemtől szemben BABUSZ Bt., Budapest, 2018. 274. o.

68 Klemencsics Andrea: Tényleges életfogytiglani szabadságvesztés kontra felülvizsgálati kötelezettség (0:2) <https://arsboni.hu/tenyleges-életfogytiglani-szabadsagvesztes-kontra-felulvizsgalati-koteleztseg-02/> (letöltés dátuma: 2021.02.12.)

69 Bv. tv. 46/A. § – 46/B. §

Az igazságügyért felelős miniszter a bv. intézet értesítésének beérkezésétől számított 60 napon belül beszerzi az elítélt személyes adatait, valamint az eljárás lefolytatásához szükséges és a kegyelmi ügyben hozott döntés során megvizsgálandó előkészítő iratokat. Ilyen irat különösen a bv. intézet által összeállított, az elítéltről készült kockázatértékelési összefoglaló jelentés, biztonsági kockázati besorolásával kapcsolatos iratok, az elítéltről készült értékelő vélemények, a vele szemben esetlegesen indított fegyelmi eljárásokkal kapcsolatos iratok, valamint az egészségi állapotára vonatkozó dokumentáció. Szükséges még beszerezni az elítélttel szemben folytatott büntetőeljárás iratait, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő által, az elítélt befogadó környezetéről készített környezettanulmányt, valamint a munkáltató által kiadott foglalkoztatási nyilatkozatot, ha az elítélt a bv. intézetet arról tájékoztatja, hogy szabadulása esetén foglalkoztatása biztosított lesz. A Bv. tv. rendelkezései alapján a miniszter köteles értesíteni a Kúria elnökét a kötelező kegyelmi eljárás megkezdéséről, aki az értesítést követően haladéktalanul kijelöli a Kegyelmi Bizottság tagjait a Kúria büntető kollégiumának javaslata alapján. E bizottság tagjává a Kúrián, vagy valamely ítélőtáblán büntetőügyekben eljáró bíró jelölhető ki, ha a kijelöléshez hozzájárul. Szigorú összeférhetlenségi szabályokat is megállapít a Bv. tv., melyek alapján a Kegyelmi Bizottság tagja nem lehet olyan bíró, aki a kötelező kegyelmi eljárás alapjául szolgáló büntetőügyben vagy a szabadságvesztés végrehajtása során bíróként vagy ügyészként eljár, az alapul szolgáló büntetőügyben a nyomozó hatóság tagjaként járt el, az elítélt hozzátartozója, vagy a kötelező kegyelmi eljárás alapjául szolgáló büntetőügy sértettje vagy a sértett hozzátartozója.⁷⁰

A Kegyelmi Bizottság egy öttagú, eseti jelleggel, a tagok kijelölésétől állásfoglalásuk igazságügyért felelős miniszternek történő megküldéséig működő testület. Elnökét saját maga, a tagjai közül választja, döntését szótöbbséggel hozza meg. Garanciális szabály, hogy az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdésének rendelkezései, (mely szerint „A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélkezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.”) a Kegyelmi Bizottság tagjaként történő eljárásra is kiterjednek.⁷¹

A Kegyelmi Bizottság az igazságügyért felelős miniszter által a részére megküldött iratok beérkezését követő 90 napon belül megvizsgálja, hogy tekintettel az elítélt személyi, családi körülményeire, egészségi állapotára, a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartására, valamint arra a készségére, hogy törvénytisztelő életmódot fog folytatni, alaposan feltehető-e, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Az eljárás során a bizottság további adatokat és iratokat szerezhet be, megfelelő szakértelemmel rendelkező személyt vonhat be, az elítélt elmeállapotára vonatkozóan szakorvos, vagy pszichológus szakértő közreműködését köteles igénybe venni, a kegyelmi

⁷⁰ Bv. tv. 46/C. § – 46/D. §

⁷¹ Bv. tv. 46/D. § – 46/E. §

eljárásban résztvevő tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyt pedig meg kell hallgatnia. A Kegyelemi Bizottság az eljárásában lefolytatott vizsgálat alapján indokolással ellátott állásfoglalást fogad el, amely tartalmazza a kegyelem gyakorlásával kapcsolatos javaslatát is. Ezt megküldi az igazságügyért felelős miniszternek, aki az állásfoglalástól nem térhet el, azzal azonos tartalommal készíti el a köztársasági elnök részére a felterjesztést, amelyet az államfő mellett a fogva tartó büntetés-végrehajtási intézet útján az elítéltnak is megküld. A kegyelemben részesítésről szóló döntés az általános kegyelmi eljárás szabályaival azonosan a köztársasági elnök jogkörébe tartozik, az ellenjegyzési jog pedig az igazságügyért felelős minisztert illeti meg. Abban az esetben, ha az elítéltet nem részesítik kegyelemben, az eljárás lezárultát követő két év elteltével a kötelező kegyelmi eljárást ismételten le kell folytatni, ha az elítélt még ekkor is büntetését tölti.⁷²

Fontos megemlíteni, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárásának szabályai nem maradtak kritika nélkül. Lévay Miklós az Alkotmánybíróság 3013/2015. (I. 27.) számú végzéséhez csatolt különvéleményében (amelyhez Kiss László is csatlakozott) kifejtette, hogy álláspontja szerint az EJEB kötelező kegyelmi eljárást életre hívó ítéletének a magyar szabályozás két szempontból sem felel meg. Egyrészt, szemben a Magyar László kontra Magyarország ügyben meghatározott legalább 25 év elteltét követő felülvizsgálattal, a hazai szabályok értelmében kötelező kegyelmi eljárás lefolytatására csak abban az esetben kerülhet sor, ha az elítélt a szabadságvesztésből már 40 évet kitöltött. A másik szempont pedig az, hogy a kegyelem gyakorlásáról történő döntés a köztársasági elnök jogkörébe tartozik, aki a döntése meghozatala során nincs kötve a Kegyelemi Bizottság állásfoglalásának megfelelő előterjesztéshez. A Lévay Miklós által kifejtettek szerint problémát jelent az is, hogy nem állapíthatók meg azok a szempontok, amelyeket az államfő a kegyelmi jogkörének gyakorlása során mérlegel, ennek eredménye pedig az, hogy az elítéléskor nem láthatók azok a feltételek, amelyeknek az elítéltnak meg kell felelnie ahhoz, hogy később szabadulására reális esély legyen.⁷³

Tekintettel arra, hogy TЭСZ-t csak a legsúlyosabb, szándékos, erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szemben szabnak ki, akik a társadalmi együttélés alapvető szabályait semmibe véve cselekednek a büntetőjogi normát sértő magatartásuk tanúsításakor, úgy gondolom, hogy a 40 éves minimális időtartam nem minősül eltúlzottnak vagy embertelennek, a büntetés céljával összhangban van. Álláspontom szerint azonban a jogbiztonság egyik fontos eleme, az előreláthatóság érvényesülése érdekében valóban szükséges lenne a Bv. tv.-ben meghatározni a kegyelemben részesítésről szóló pozitív döntéshez szükséges feltételeket, melyek alapján az elítélt már büntetése kezdetétől tudhatná, magatartását mely előírásokhoz kell igazítania. Ezt taxatív felsorolni ugyan nem lenne célszerű, de véleményem szerint egy iránymutató, exemplifikatív felsorolással a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt jogi helyzete mindenképp kiszámíthatóbbá válna. E kri-

72 Bv. tv. 46/F. § – 46/H. §

73 Az Alkotmánybíróság 3013/2015. (I. 27.) AB végzése bírói kezdeményezés alapján indult eljárás megszüntetéséről

tériumrendszer jogszabályba foglalása nem feltétlenül járna a köztársasági elnök diszkrecionális jogkörének korlátozásával, megvalósítható lenne úgy is, hogy a Bv. tv. tartalmazná, hogy különösen mely szempontok alapján minősítené a Kegyelemi Bizottság az elítélt büntetés-végrehajtás során tanúsított magatartását kifogástalannak.

4. A TÉSZ végrehajtásával kapcsolatos nemzetközi kitekintés

4.1. Irányadó dokumentumok

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek büntetésének végrehajtási sajátosságait érintő feladatok fontossága a nemzetközi szervezetek figyelmét sem kerülte el. Az ENSZ Bűncselekmények Megelőzésével és a Büntető Igazságszolgáltatással Foglalkozó Szakosított Szervezetének egyik kiemelt vizsgálati területe a hosszú idejű, valamint az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték helyzete, büntetésük végrehajtásának körülményei. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltekkel kapcsolatban a szervezet alapvető elvárásként fogalmazza meg a büntetés-végrehajtási intézetben töltött életük hatékony menedzselését és az ezzel kapcsolatos szervezési feladatok ellátásának szükségességét. Mind a tényleges, mind a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének fenntartásával életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltekkel kapcsolatban megállapítható, hogy az elítéltek számára büntetésük komoly pszichés megterhelést, szorongást okoz, és gyakran olyan súlyos szociológiai, pszichológiai következményekkel jár, mint az izoláció, az elmagányosodás, az általános szellemi hanyatlás, vagy a fizikai értelemben vett passzivitás, a bv. intézet közösségtől történő elszigetelődés. Az ENSZ ezek ellensúlyozásaként fontosnak tartja az elítéltek személyiségfejlesztését, oktatását, képzését, munkáltatását, valamint olyan egyénre szabott programok elkészítését, melyek a büntetés teljes tartamát végigkövetik. A büntetés végrehajtásának sikeressége érdekében lényeges, hogy az elítéltek lehetőség szerint egy intézetben töltsék büntetésüket, elkerülve ezzel az átszállítással együtt járó nehézségeket, például az új közösségbe történő beilleszkedéshez szükségeszerűen társuló kihívásokat, esetleges konfliktusokat. Mindenképp említést érdemel az ENSZ azon álláspontja is, hogy a végrehajtás során törekedni kell az elítélttel kapcsolatos szigor és az elszigeteltség fokozatos és folyamatos enyhítésére és ezzel összefüggésben az egyéni felelősség fontosságának előtérbe helyezésére.⁷⁴

Az ENSZ a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását csak a fiatalkorúakkal szemben tiltja meg az 1989-ben elfogadott Gyermekjogi Egyezményben, egyébként a TÉSZ alkalmazásának lehetőségét valamennyi tagállam számára fenntartja. Azonban az 1955-ben Genovában rendezett kongresszuson elfogadott, A büntetés-végrehajtási Intézetben Fogvatartottakkal szembeni Bánásmódra vonatkozó alapvető Szabályok nevű dokumentum tartalmaz egy olyan rendelkezést, mely szerint javasolt valamennyi

⁷⁴ Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata In. Jungi Eszter (szerk.) Büntetőjogi Tanulmányok XVII. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2016. 71-72. o.

elítelt számára biztosítani azt a jogosultságot, hogy legalább hozzávetőleges tudomása legyen a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltendő idő tartamáról és szabadulása napjáról. Ebből következik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének álláspontja a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban elutasító.⁷⁵

Az Európa Tanács a Rec (2003)23-as számú javaslatában az életfogytig tartó, valamint a hosszú idejű, azaz öt éves, vagy azt meghaladó tartamú, határozott idejű szabadságvesztésre ítélt személyek büntetésének végrehajtásával kapcsolatos iránymutatásokat, elveket, ajánlásokat fogalmazott meg. A javaslat általános elvként kimondja, hogy a rendelkezéseivel érintett elítéltek esetében a szabadságvesztés tartama alatt biztosítani kell, hogy a büntetés-végrehajtási intézet mind a fogvatartottak, mind a személyzet számára biztonságos legyen, valamint ellensúlyozni szükséges a hosszú idejű és az életfogytig tartó szabadságvesztés tartamából eredő káros hatásokat. Valamennyi elítelt egyéni sajátosságait figyelembe kell venni, a bv-intézetben töltött életet pedig a szabad, közösségi élethez a lehető legjobban hasonlító módon ajánlott megszervezni. Itt is megjelenik az egyéni felelősséggel kapcsolatos elv, mely szerint a mindennapokban ajánlott az elítélteknek lehetőséget biztosítani annak gyakorlására. Kiemelendő a szegregáciomentesség elve (non-segregation principle), amely kimondja, hogy kizárólag az alapján, hogy az elítéltet TЭСZ-re, feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének fenntartásával életfogytig tartó szabadságvesztésre, vagy hosszú tartamú, határozott idejű szabadságvesztésre ítélték, nem ajánlott elkülöníteni más fogvatartottaktól. Általános célkitűzésként fogalmazódik meg az, hogy a lehető leghamarabb valamennyi elítéltről, az ő aktív közreműködésükkel egy hosszú távú büntetési tervet kell készíteni, amely adatokat tartalmaz többek között az adott elítélttel kapcsolatos kockázatokról, igényekről, a munkavégzésben, az oktatásban, különböző képzéseken való részvételről, valamint a szabadságvesztés káros hatásainak ellensúlyozása érdekében szabadidős és egyéb tevékenységekben való részvételi lehetőségekről. Az ellenőrzésnek az úgynevezett dinamikus biztonság elve szerint kell történnie, amely a büntetés-végrehajtási intézet állománya és az elítélt közötti pozitív kapcsolat kialakításán alapul. A külvilággal történő kapcsolattartás fontosságát elismerve az Európa Tanács álláspontja az, hogy különös erőfeszítések szükségesek a családi kötelek felbomlásának megakadályozása érdekében, ezért a javaslat hatálya alá tartozó elítélteket a lehető legnagyobb mértékben olyan büntetés-végrehajtási intézetekben kell fogva tartani, amely családtagjaikhoz, hozzátartozóikhoz közel helyezkedik el. Az életfogytig tartó és a hosszú idejű szabadságvesztésre ítélték fokozott önkárosító kockázatával szemben nyújt megoldást a javaslat azon rendelkezése, mely szerint az öngyilkosság kockázatának csökkentése érdekében a fogvatartottaknak hozzáférést kell biztosítani a megfelelő segítséghez, tanácsadáshoz, támogatáshoz, különösen a szabadságvesztés korai szakaszában. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték büntetésük tartamából kifolyólag fokozottan érintik, ezért mindenképp említést érdemelnek a javaslat időskorú elítéltekre vonatkozó iránymutatásai, melyek szerint a testi, lelki egészségük fenntartása érdekében

75 Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata 74. o.

hozzáférést kell számukra biztosítani az ehhez szükséges szolgáltatásokhoz, fizikai és szellemi képességeiknek megfelelő munkához, testmozgáshoz, szükség szerint különleges étrendhez.⁷⁶

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye az Emberi Jogok Európai Bírósága több ügyében is felmerült. Ezek alapján elmondható, hogy az EJEB a TÉSZ kiszabását fiatalokú elkövetők tekintetében tilalmazza, egyébként meghatározott garanciális feltételekkel lehetővé teszi. E feltételek annak biztosítására szolgálnak, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ne legyen visszafordíthatatlan, létezzen valamilyen, az adott állam által kialakított jogi megoldás, amely a büntetést meghatározott idő után ténylegesen felülbírálhatóvá teszi, azaz megfelelő feltételek fennállása esetén valódi lehetőséget biztosít a büntetés-végrehajtási intézetből történő szabadulásra. Több szakember illeti ezt a szabályt a Kafkari elv kifejezéssel, utalva arra az ügyre, amelyben az EJEB megállapította, hogy az egyáltalán nem mérsékelhető tartamú életfogytig tartó szabadságvesztés ellentétes az Emberi Jogok Európai Egyezményének kínzás tilalmáról rendelkező 3. cikkével, a TÉSZ felülvizsgálatát biztosító, adott állam által alkotott szabálynak pedig a gyakorlatban is működnie kell, nem elégséges pusztán a mérséklés elvi lehetőségének biztosítása. Az elv elnevezése egyébként az ügy panaszosának családi nevéből ered. A Vinter és társai ügyben az EJEB a TÉSZ végrehajtásával kapcsolatos további előírásokat állapított meg, nevezetesen az elítéltek rehabilitációjának, nevelésének, személyisége pozitív irányú megváltoztatásának, valamint a felülvizsgálat tényleges lehetőségének biztosításából eredően az esetleges szabadulás miatt a prevenció szükségességét.⁷⁷

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményének és végrehajtásának Bulgáriában alkalmazott szabályairól alakította ki álláspontját az EJEB a Harakchiev és Tolumov kontra Bulgária ügyben. A két kérelmező közül Harakchiev töltötte tényleges életfogytig tartó szabadságvesztését, panaszában büntetése végrehajtásának embertelenségét, értelmetlenségét sérelmezte. A lefolytatott vizsgálatok alapján a bíróság megállapította az Emberi Jogok Európai Egyezménye kínzás tilalmát kimondó cikkének sérelmét a büntetés-végrehajtási körülmények miatt. Ennek alátámasztására az EJEB az elítélt magánzárkájának kis méretére, nem elégséges világításra, szellőztető, légkondicionáló berendezés hiányára hivatkozott. Utóbbi kettő miatt nyaranta a zárka hőmérséklete túl magas volt és friss levegőhöz sem juthatott a fogvatartott. Télen a fűtés nem volt állandó, csak rövid periódusokra kapcsolták be, így a hőmérséklet akkor sem volt megfelelő. Harakchiev a szigorú rezsimesorolása következményeként a közös mellékhelyiséget csak naponta háromszor látogathatta, alkalmanként meghatározott ideig, saját zárkájában pedig sem mellékhelyiség, sem folyóvíz nem volt. Nem volt megfelelő továbbá a helyiségek higiéniai állapota, a kapott étel minősége és mennyisége, valamint az orvosi ellátás sem. Az EJEB megállapítása szerint az embertelen büntetés-végrehajtási módszerek abból

⁷⁶ Council of Europe Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners

⁷⁷ Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata 56-57. o.

fakadtak, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyeket Bulgáriában automatikusan magánzárkába, a fent felsorolt körülmények közé helyezték, mely megoldást a bíróság egyezményesértőnek talált, és megfelelő szabályozás kialakítására szólította fel az ország jogalkotóit.⁷⁸

4.2. Végrehajtási megoldások egyes külföldi országokban

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye és végrehajtásának sajátosságai több országban állnak különböző kutatások középpontjában. Az Amerikai Egyesült Államokban végzett vizsgálatok például kimutatják, hogy a TÉSΖ-es elítéltek nem jelentenek számottevően nagyobb kockázatot a büntetés-végrehajtás rendjére, mint más elítéltek, beilleszkedésük a bv. intézetekbe nem okoz aránytalanul nagy terhet az ott dolgozók számára. E vizsgálatok is alkalmasak cáfolni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttel kapcsolatos általános tévhitet, mely szerint nekik nincs veszítenivalójuk, fokozott veszélyt jelentenek az adott büntetés-végrehajtási intézet állományára, és más fogvatartottakra. Az amerikai tapasztalatok egyébként különös figyelmet érdemelnek, hiszen az országban közel 50000 TÉSΖ-es elítélt tölti büntetését. A büntetési nemet egyébként az USA-ban is több irányból éri kritika, egyik oldal annak szükségtelensége mellett foglal állást, túl szigorú, embertelen büntetésnek minősítve a TÉSΖ-t, míg a másik oldal a kiszabás alapjául szolgáló bűncselekmény súlyosságához mérten túl jó büntetés-végrehajtási körülmények miatt támadja azt. Ez utóbbi oldal a konzervatív jogfelfogást képviseli, szerintük a TÉSΖ inkább minősül rehabilitációs kezelésnek, mint szigorú büntetésnek. Álláspontjuk az, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttel minden büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött percet büntetésként kell megélniük, ennek hiányában ugyanis nem valósul meg a megtorlás, mint a büntetés célja. Ennek megváltoztatására javasolták egy jóval szigorúbb büntetés-végrehajtási fokozat, az Állandó Büntető Szegregáció (Permanent Punitive Segregation) intézményének létrehozását a TÉSΖ-re ítélt elhelyezésére, amely a megtorlás maradéktalan érvényre juttatására lenne hivatott. Itt a szabadságvesztés teljes tartama alatt a büntetés, a hátrány elszenvedése állna középpontban, az elítéltek ingerszegény környezetben, szabadidős, személyiségfejlesztő tevékenységek lehetőségétől megfosztva, élelmezési, higiéniai és egyéb szükségleteik minimális kielégítése mellett lennének elhelyezve. E körülmények arra szolgálnának, hogy a szabadságvesztés minden percében azt tudatosítsák és éreztessék az elítéltekben, hogy ők szigorú büntetésüket töltik, amelyet az általuk elkövetett embertelen bűncselekmény miatt, mint megtorlást szabtak ki velük szemben.⁷⁹

Az Egyesült Királyságban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés meghatározott idő után történő felülvizsgálatának lehetőségét Magyarországhoz hasonlóan egy EJEB döntés teremtette meg, melyet a Vinter és mások kontra Egyesült Királyság ügyben hozott meg a bíróság. Az ország joggyakorlata szerint a TÉSΖ-es elítélt szabadulását

⁷⁸ CASE OF HARAKCHIEV AND TOLUMOV v. BULGARIA <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-145442%22%5D%7D>; (letöltés dátuma: 2021.02.16.)

⁷⁹ Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata 26-28. o.

akkor lehet engedélyezni, ha objektíve nem veszélyes a társadalomra, ennek megállapítása során pedig különösen figyelembe kell venni a fogvatartott fizikai, szellemi, valamint az egészségi állapotát.⁸⁰

Ausztráliában is ismert a differenciált büntetés-végrehajtási szervezetrendszer, melynek egyik típusa a Maximum security prisons nevet viseli. E fokozatban elhelyezett elítéltek döntő többsége hosszú idejű határozott tartamú, vagy életfogytig tartó szabadságvesztést tölti, ideértve természetesen a TÉSZ-re ítélteteket is. Itt az enyhébb börtönfokozatnál (prisons) szigorúbb biztonsági előírások érvényesülnek, az elítélteket gyakran magánzárkában tartják fogva, a bv. intézetben belüli mozgásuk, szabadidejük eltöltésének lehetősége előírások által korlátozott, életkörülményeik is a fokozat által megkövetelt kiemelt szigorhoz igazodnak.⁸¹ A Maximum security prisons kategóriájába tartozik a Goulburnben található büntetés-végrehajtási intézet, amely rendelkezik egy még szigorúbb, úgynevezett SuperMax részleggel is, és szakértők álláspontja szerint Ausztrália egyik legbiztonságosabb bv. intézetének minősül. Ezt a jelzőt az indokolja, hogy a fokozott ellenőrzést igénylő, az országban megvalósított legsúlyosabb, kiemelt tárgyi súlyú, erőszakos bűncselekmények elkövetői szabadságvesztésének végrehajtására döntően ez az intézmény szolgál. Az itt érvényesülő fokozott biztonsági előírások természetesen a látogatókra is vonatkoznak, akik kötelesek ellenőrzésnek alávetni magukat érkezéskor és távozáskor egyaránt. Az elítéltek életét több, mint 170 kamera figyeli a nap 24 órájában, zárkájukban mindössze egy ágy, egy polc, egy mosdókagyló és egy csap, valamint egy WC található. Zárkájuk nem állandó, meghatározott időközönként elhelyezésüket megváltoztatják, valamint rendszeresen alávetik őket röntgenvizsgálatnak is. Megemlítendő, hogy a fokozott biztonsági intézkedések hatására egy elítélt SuperMax részlegen történő fogva tartásának napi költsége 2015-ben elérte az 550 dollárt, ezt azonban a büntetés-végrehajtási intézet vezetősége a társadalom védelme és az állam lakóinak biztonsága érdekében nem találta túlzónak.⁸²

5. Záró gondolatok

Álláspontom szerint jól látható, hogy hazánkban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés egy részletes és komoly alkotmányos, nemzetközi és európai jogi, továbbá jogszabályi garanciákkal körülbástyázott büntetés, melynek sajátos végrehajtási szabályai a büntetés súlyosságához, valamint kiszabása alapjául szolgáló kiemelt tárgyi súlyú szándékos, erőszakos bűncselekményhez igazodnak. A TÉSZ-re ítéltet szabadságvesztésének

⁸⁰ Polgár i.m. 34. o.

⁸¹ Rhys McKay: What Are Australian Prisons Like <https://www.newidea.com.au/australian-prison-conditions-what-are-australian-jails-like> (letöltés dátuma: 2021.02.21.)

⁸² Cindy Train: Life in a ‚Godless place‘: A glimpse inside Australia’s highest-security prison, where the nation’s most depraved criminals are housed and violence can erupt at any time <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3175997/Life-Godless-place-glimpse-inside-Australia-s-highest-security-prison-nation-s-depraved-criminals-housed-violence-erupt-time.html> (letöltés dátuma: 2021.02.21.)

végrehajtása alapos szervezést, fokozott odafigyelést és felelősséget igényel a büntetés-végrehajtás állományától, gyakran eltérő feladatok elé állítva őket, mint amelyeket más elítéltekkel kapcsolatban kell ellátniuk. Ezek alapján véleményem szerint indokolt lehet átgondolni azt, hogy valamennyi TÉSZ-es elítéltet egy, kizárólag számukra fenntartott büntetés-végrehajtási intézetben helyeznénk el, ahol a dolgozók a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttel kapcsolatos sajátos végrehajtási feladatok ellátásához szükséges ismeretekkel, speciális képzéssel rendelkező szakemberek lennének, legyen szó akár a börtönlelkészről, börtönpszichológusról, az egészségügyi személyzetről, a szabadidő hasznos és egyéni fejlődés lehetőségét megteremtő szakemberekről, vagy a büntetés-végrehajtási intézet biztonságáért felelős állományról.

Ahogy korábban már utaltam rá, úgy gondolom, hogy az előreláthatóság érvényesülése érdekében szükséges lenne a Bv. tv.-ben egy példázó felsorolás formájában rögzíteni a TÉSZ-re ítélt kötelező kegyelmi eljárása során meghozott döntés esetén figyelembe veendő szempontokat. Ez az elítéltek jogi helyzetének kiszámíthatóbbá tétele mellett alkalmas lenne arra is, hogy megadja számukra az akár külvilági célokat is magába foglaló, hosszú távra tervezés reális esélyét és a bv. intézetben tanúsított magatartásuk törvényben meghatározott kritériumokhoz történő igazításának lehetőségét.

Gyakran elhangzó kritika hazánkban is a TÉSZ-szel kapcsolatban, hogy az elítéltek túl jó körülmények között tölthetik büntetésüket, holott az általuk elkövetett bűncselekmény miatt erre érdemtelenek, sokkal szigorúbb feltételeket, kevesebb kikapcsolódási lehetőséget, kevésbé minőségi ellátást kellene biztosítani számukra a büntetés-végrehajtási intézetekben. Véleményem szerint Magyarországon, egy jogállamban semmiképp nem jöhet szóba egy, a korábban ismertetett Permanent Punitive Segregation alapján szabályozott büntetés-végrehajtási megoldás. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetében, mint a szabadságvesztésnél általában, maga a szabadság elvonása jelenti a büntetést, az elítélt szándékos sanyargatása, emberi méltóságát súlyosan sértő elhelyezése nem lehet válasz az állami büntetőhatalom részéről egy bűncselekmény elkövetésére, a legfontosabb szempont, a társadalom védelme pedig a fegyházfokozatban történő fogva tartással is maradéktalanul megvalósul.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, mint büntetés szükségességéről, végrehajtási körülményeinek szigorúságáról szóló viták nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten a közelmúltban és manapság is folynak, elég utalni az EJEB 2016-os döntésére, melyben a Magyar László kontra Magyarország ügy hatására bevezetett kötelező kegyelmi eljárás szabályait vizsgálta, és minősítette embertelen bánásmódnak azt, hogy a TÉSZ-re ítélt számára az eljárás lefolytatásához való jog legkorábban csak 40 évnyi büntetés letöltése után nyílik meg.⁸³ A TÉSZ-szel kapcsolatos álláspont ugyan nem egységes, az egyértelmű, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt

83 Tényleges életfogytiglan: Strasbourg kifogásol <https://jogaszvilag.hu/napi/tenyleges-eletfogytiglan-strasbourg-kifogasol/> (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

büntetésének végrehajtása számos sajátos feladatot generál, melyek ellátására a büntetés-végrehajtás állományának, ahogy tette eddig is, a jövőben is készen kell állnia.

Bár a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték büntetésének végrehajtását biztosító modern intézetek gyakorlati értelemben nem hasonlítanak arra a helyszínre, amit Alexandre Dumas leírt Edmond Dantes fogvatartási helyeként, elvi síkon mégis Ifvárának korszerűsített változataiként tekinthetünk rájuk, hiszen a társadalomtól elszigetelt külön világot testesítenek meg a 21. században is, hosszú időre kényszerűen bentlakókkal. A jogalkotó és a jogalkalmazó közös felelőssége, hogy ez az elszigetelődés mindenkor csak a legszükségesebb mértékű és jellegű legyen.

Felhasznált források

Irodalomjegyzék

- Antal Szilvia-Nagy László Tibor-Solt Ágnes: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata* In. Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 46. kötet* OKRI, Budapest, 2009. 54-94. o.
- Antal Szilvia – Solt Ágnes: *A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata* In. *Börtönügyi Szemle* 2013.1. szám 65-70. o.
- Belovics Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- Belovics Ervin-Vókok György: *Büntetés-végrehajtási jog* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezi Klára, Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia* Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019.
- *Börtönstatisztikai Szemle* 2019/1. Büntetés-végrehajtás országos Parancsnoksága, Budapest, 2019.
- *Börtönstatisztikai Szemle* 2020, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2020.
- Csóti András: *A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés* In. *Börtönügyi Szemle* 2005.2. szám 25-28. o.
- Éles Éva: *A fogvatartottakkal kapcsolatos pszichológiai feladatok bemutatása, kiemelt témakörként ismertetve a tényleges életfogytig tartó fogvatartottakkal kapcsolatos kihívást* In. *Börtönügyi Szemle* 2019/2. szám 5-12. o.
- Éles Éva – Matovics Csaba – Tikász Sándor: *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszútávú fogvatartási tapasztalatai* In. *Börtönügyi Szemle* 2018/2. szám 21-40. o.
- Gellér Balázs: *A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében* In. Hollán Miklós és Barabás A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőködex régi és újabb vitakérdései*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2017. 87-108. o.
- Kiss Gábor: *„Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek” I. rész* In. *Börtönügyi Szemle* 2017/2. szám 31-50. o.
- Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet* Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Mezey Barna: *Régi idők tömlőcei* Rubicon-Ház Bt., Budapest, 2010.
- Polgár András: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása* In. Jungi Eszter (szerk.) *Büntetőjogi Tanulmányok XI.* MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010. 189-236. o.
- Polgár András: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés külföldi gyakorlata* In. Jungi Eszter (szerk.) *Büntetőjogi Tanulmányok XVII.* MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2016. 9-100. o.
- Polgár András: *Mi lesz veled, TÉSZ? A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése, érvek, ellenérvek* In. Jungi Eszter (szerk.) *Büntetőjogi Tanulmányok XVI.* MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2015. 79-106. o.
- P. Gál Judit: *Gyilkosokkal szemtől szemben* BABUSZ Bt., Budapest, 2018.
- Ruzsonyi Péter: *„Élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket” – sorozatgyilkosok a rácson innen II. rész* In. *Börtönügyi Szemle* 2016.3. szám 41-62. o.

Internetes források

- *CASE OF HARAKCHIEV AND TOLUMOV v. BULGARIA* <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-145442%22%5D%7D> (letöltés dátuma: 2021.02.16.)
- Cindy Train: *Life in a 'Godless place': A glimpse inside Australia's highest-security prison, where the nation's most depraved criminals are housed and violence can erupt at any time* <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3175997/Life-Godless-place-glimpse-inside-Australia-s-highest-security-prison-nation-s-depraved-criminals-housed-violence-erupt-time.html> (letöltés dátuma: 2021.02.21.)
- Garamvölgyi Flóra: *Tényleges életfogytiglan: van, aki inkább a halálbüntetést választaná* <https://zoom.hu/hir/2018/07/31/tenyleges-életfogytiglan-van-aki-inkább-a-halálbüntetés-választana/> (letöltés dátuma: 2020.12.22.)
- Jogerős: *életük végéig börtönben maradnak Szita Bence gyilkosai* <https://www.delmagyar.hu/kek-hirek/jogeros-életük-vegeig-bortonben-maradnak-szita-bence-gyilkosai-2395621/#> (letöltés dátuma: 2020.12.22.)
- Klemencsics Andrea: *Tényleges életfogytiglani szabadságvesztés kontra felülvizsgálati kötelezettség (0:2)* <https://arsboni.hu/tenyleges-életfogytiglani-szabadságvesztés-kontra-felülvizsgálati-kötelezettség-02/> (letöltés dátuma: 2021.02.12.)
- Rhys McKay: *What Are Australian Prisons Like* <https://www.newidea.com.au/australian-prison-conditions-what-are-australian-jails-like> (letöltés dátuma: 2021.02.21.)
- *Tényleges életfogytiglan: Strasbourg kifogásol* <https://jogaszvilag.hu/napi/tenyleges-életfogytiglan-strasbourg-kifogásol/> (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

Jogforrások

- 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
- 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 2010. évi LVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
- 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről
- 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírás helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi tevékenységről
- Az Alkotmánybíróság 3013/2015. (I. 27.) AB végzése bírói kezdeményezés alapján indult eljárás megszüntetéséről
- Council of Europe Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners
- Magyarország Alaptörvénye

Az ittas járművezetés büntetőjogi megítélése Iszik vagy vezet?

1. Bevezetés

„A férfi (...) elvesztette irányítását a jármű felett, és azzal az úttestről lesodródott, majd az út menti villanyoszlopnak ütközött, amelyet kidöntött. A balesetben a gépjármű vezetője és utasa sérült meg. A 21 éves férfival szemben a helyszínen felmerült az ittaság gyanúja, amelyet a nyomozás során kirendelt szakértő is alátámasztott.”²

„Egy román rendszámú személygépkocsi vezetője közlekedett (...) az éjszakai órákban Bátaszéken a Budai utcában. A sofőr eddig ismeretlen okból áttért a bal oldali forgalmi sávba, és nekiütközött a szemből érkező teherautó bal oldalának. A balesetben nem sérült meg senki. A sofőröket megszondáztatták, mely az autó vezetőjénél pozitív értéket mutatott.”³

„A Kecskeméti Járási Ügyészség halált okozó ittas járművezetés büntette és más bűncselekmény miatt vádat emelt egy férfi ellen, aki (...) az 54-es főúton Bugacpusztaházánál ittasan vezetett egy autót, majd előzés közben balesetet okozott, amiben a szembejövő gépjármű utasa a helyszínen meghalt.”⁴

„A sofőr egy járműoszlop előzésébe kezdett, azonban nem győződött meg arról, hogy a szembejövő forgalmi sáv olyan távolságban szabad, hogy a manővert biztonságosan hajtsa végre, így későn vette észre a szemből érkező autót. Ekkor megpróbált visszatérni a saját forgalmi sávjába, ám megcsúszott, és a kocsí nekiütközött a szabályosan haladó autónak – áll a rendőrségi közleményben. (...) a Toyota Yaris sofőrje súlyosan sérült, míg utasa, egy 66 éves nő a helyszínen életét veszítette. (...) A szemle során kiderült, hogy az ukrán állampolgár a vezetés megkezdése előtt szeszes italt fogyasztott, így őt vér-vizelet mintavételre előállították, majd őrizetbe vették. Az igazságügyi szakértői vélemény igazolta az ittaság tényét, (...)”⁵

1 Dörnyei Cintia joghallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr

2 <https://www.teol.hu/kek-hirek/helyi-kek-hirek/ittasan-okozott-balesetet-a-mar-korozes-alatt-allo-ferfi-4013363/> (letöltés dátuma: 2021.11.06.)

3 <https://www.teol.hu/kek-hirek/helyi-kek-hirek/ittasan-balesetet-okozott-majd-elhajtott-2-4014545/> (letöltés dátuma: 2021.11.06.)

4 <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/bugacpusztahaza-ittas-vezetes-halalos-baleset/bndj716/> (letöltés dátuma: 2021.11.06.)

5 <https://www.baon.hu/kek-hirek/helyi-kek-hirek/ittasan-okozott-halalos-balesetet-a-kulfoldi-ferfi-4060112/> (letöltés dátuma: 2021.11.06.)

A fent idézett néhány esetről készült internetes cikk rámutat korunk egyik lehető legrosszabb, legveszélyesebb, legkiszámíthatatlanabb, járművekben/járműveken helyet foglaló utasára, az alkoholra, amely azonban nem ingyen utazik, így a legtöbb esetben halálos áldozatokat követel. Mára már szinte nem telik el esti híradó halálos kimenetelű közúti közlekedési baleset beharangozása nélkül, mely balesetek okozója sok esetben századunk új típusú vezetője: az ittas sofőr. Bár a rendőrség ádáz küzdelmet folytat e sofőrök közúti közlekedésben való részvételének kiszűrésére, azonban azt kell látnunk a bekövetkezett balesetek fényében, hogy ez a küzdelem inkább egy szélmalomharc.

Dolgozatomban nem egyszerűen magát az ittas járművezetés törvényi tényállását kívánom bemutatni, illetve ezzel kapcsolatban „száraz” elemzést folytatni, hanem megpróbálom azon, e bűncselekménnyel kapcsolatos, gyakorlatban felmerülő jogértelmezési, bizonyítási problémákat felvetni, amellyel egy-egy élethelyzet során szemben találhatjuk magunkat. Látni fogjuk e bűncselekmény behatóbb vizsgálatakor, hogy nem minden fekete-fehér, a tényállás tisztázása pedig jóval összetettebb, bonyolultabb feladat, mint ahogy első ránézésre gondolnánk, ugyanis a legtöbb esetben olyan részletek tisztázása válik szükségessé, melyek túlmutatnak a hatályos büntető törvénykönyvünkben szereplő tényállás, és az azzal kapcsolatos értelmező rendelkezések megismerésén, mivel számos más jogszabály is kapcsolódik a tárgyalt bűncselekményhez, melyeket szintén ismerni szükséges, akár a rendőri munkában, akár a bírói gyakorlatban, és abban az esetben is hasznosak lehetnek, ha mi magunk kerülünk sértetti pozícióba e bűncselekmény folytán.

Dolgozatom célja továbbá a járművezetés ittas állapotban bűncselekmény olyan aspektusokból történő vizsgálata, mely a gyakorlat számára elgondolkodtatóak lehetnek, és persze nem utolsó sorban hasznosnak bizonyulhatnak.

2. A közlekedési bűncselekmények hazai szabályozása, rendszertana

A közlekedési bűncselekmények hazai szabályozása, rendszertana alakulásának számos fordulópontja van, melyek mellett nem mehetünk el észrevétlenül, így az alábbiakban – az egyes szabályozások részletes ismertetése nélkül – a hangsúlyt a lényegi szempontokra helyezve sorolom fel azokat.

2.1. Az 1878. évi V. törvénycikk

Elsőként említtem az 1878. évi V. törvénycikket a büntettekről és vétségekről (Csemegi-kódex), mely a XXXIX. Fejezetében tartalmazta a közlekedési bűncselekményeket, meghozzá a közveszélyű bűncselekmények között.⁶

6 Bíró Gyula: A közlekedési bűncselekmények szabályozása és nyomozása hazánkban, különös tekintettel a megelőzésre. Doktori (PhD) értekezés. Témavezető: Dr. Kardos Sándor. Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2012. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/155440/Biroertekezés.pdf?sequence=7&isAllowed=y> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)

2.2. Magyar Királyi Curia 10.029. számú határozata

Az ittasság vonatkozásában nem hagyható figyelmen kívül a Magyar Királyi Curia 1905. november 23-án, egy jogeset folytán hozott 10.029 számú határozata, mely szerint:

„*Aki annyira leissza magát, hogy lovát hajtani nem bírja, a történet elgázolás esetén ittas állapotából kifolyólag beszámíthatatlansággal nem védekezhetik.*”⁷

A határozat idézett mondatából világosan kitűnik, hogy a bíróság az ittasság kapcsán már akkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy ittassága folytán senki nem hivatkozhat beszámíthatatlanságára.

2.3. Magyar Királyi Curia 4849. számú határozata

A Curia 1905. május 17-én hozott 4849. számú határozatában már orvosi tanács meghallgatását rendelte, mivel a vádlott ittasságából fakadó beszámíthatatlanságára hivatkozott. E határozat alapjául szolgáló eljárásban már az alkohol beszámítási képességre gyakorolt hatását kívánták bizonyítani igazságügyi orvosszakértő véleményének kikérésével.

2.4. Az 1948. évi XLVIII. törvény

A Csemegi-kódex harmadik, novelláris módosítása, az 1948. évi XLVIII. törvény (III. Bn.) már sui generis bűncselekményként rendelte büntetni az ittas állapotban történő járművezetést.⁸ E törvény legfontosabb újításaként említhető továbbá, hogy sérelem, azaz halál vagy testi sérülés „bekövetkezése nélkül is bűncselekménnyé nyilvánította a hivatás vagy foglalkozás szabályait megszegő, illetőleg az azzal járó köteleességeket elhanyagoló személy tevékenységét, illetőleg mulasztását, ha mások életét vagy testi épségét közvetlen veszélynek tette ki. Ez a jogszabály lehetővé tette, hogy a közlekedés körében elkövetett foglalkozási szabályszegést már egy fázissal korábban, a sérelem bekövetkezése előtt is bűncselekményként értékelje. A III. Bn. az élet vagy testi épség veszélyeztetéséről rendelkezett a foglalkozás szabályainak megszegésével, amely bűncselekmény leggyakrabban a közlekedés területén fordult elő, mivel a közlekedési szabályokat is foglalkozási szabályoknak tekintették.”⁹

E szabályozás megítélésem szerint azért is nagyon fontos, mert – ahogy hatályos büntető törvénykönyvünkben is – a szankcionáláshoz nem fűzte a jogalkotó követelményként eredmény bekövetkezését, azaz már ekkor immateriális deliktumról beszélhetünk.

2.5. Az 55/1953. (XII.4.) M.T. sz. rendelet

A következő fordulópontot az 55/1953. (XII.4.) M.T. sz. rendelet jelentette, melynek 1. §-a rendelte először büntetni azt, aki szeszes ital hatása alatt levő állapotban gépjárművet

7 Vargáné Nagy Lívia: Az ittas vezetés elméleti és gyakorlati kérdései. Szakdolgozat. Konzulens: Dr. Sántha Ferenc. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, Miskolc, 2013. <https://docplayer.hu/4796134-Szakdolgozat-az-ittas-vezetes-elméleti-es-gyakorlati-kérdései.html> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)

8 Pallo József: A Csemegi-kódex formálódása a korabeli büntetőpolitika változásainak tükrében. In: Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére. Ludovika Press, Budapest, 2020. 47-62. o., <http://real.mtak.hu/107759/1/Csemegikodex-48-63.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)

9 Bíró Gyula: i.m.

vezet, vagy vezetés közben szeszesitalt fogyaszt, továbbá aki a gépjármű vezetését olyan személynek engedi át, aki szeszesitalt fogyasztott.

2.6. Az 1961. évi V. törvény

Az 1961. évi V. törvény a közbiztonság elleni bűncselekmények között helyezte el a járművezetés ittas állapotban büntetettét, amelyet az követett el, „aki szeszes ital hatása alatt lévő állapotban vasúti, légi vagy vízi járművet, vagy közúton gépjárművet vezet, vagy a jármű, illetve a gépjármű vezetését olyan személynek engedi át, aki szeszes ital hatása alatt áll.”¹⁰

2.7. Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet

Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a közbiztonság és közrend elleni bűncselekmények fejezetén belül tárgyalta a közúti közlekedésbe elkövethető deliktumok tényállásait. Jelentősége, hogy a járművezetés szabályait már nem tekintette foglalkozási szabályoknak.¹¹

2.8. Az 1978. IV. évi törvény

Végleges változást az 1978. IV. évi törvény hozott, mely a közlekedési bűncselekményeket már külön fejezetben szabályozta. „A törvény az ittas járművezetés miatti büntetőjogi felelősséget a gépi meghajtású jármű közúton való vezetésében állapítja meg. A gyakorlatban nagy számban előforduló lovaskocsi ittas hajtása, továbbá ittas kerékpározás veszélyessége általában kisebb, mint a gépjármű ittas vezetéséé, (...). Amennyiben viszont a nem gépi meghajtású jármű ittas vezetője súlyos testi sértést vagy halált okoz, bűncselekmény miatt felel.”¹²

2.9. A 2012. évi C. törvény

Hatályos büntető törvénykönyvünk szintén önálló fejezetben (XXII. Fejezet) tartalmazza a közlekedési bűncselekményeket, melyben kilenc közlekedési bűncselekményt rendel büntetni. A büntető törvénykönyv e fejezet 236. §-ában tartalmazza a „Járművezetés ittas állapotban” bűncselekményét, melynek részletes tényállás elemzését a következőkben ismertetem.

Ezt megelőzően azonban megjegyezni kívánom, hogy a közúti közlekedési bűncselekményeket nemcsak dogmatikailag, hanem tágabb értelemben is rendszerezhetjük. Erre mutat rá Bíró Gyula, aki szerint a közlekedési bűncselekmények vonatkozásában közúti közlekedési bűnözésről beszélhetünk, mely halmaz a közterületi bűnözésen belül a közlekedési bűnözés csoportjába tartozik.¹³

10 <https://buntetojog.info/kulonos-resz/btk-236-238-%C2%A7%C2%A7-jarmuvezetes-ittas-allapotban-jarmuvezetes-bodult-allapotban-jarmuvezetes-tiltott-atengedese/> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)

11 Bíró Gyula: i.m.

12 Vargáné Nagy Livia: i.m.

13 <http://www.pecsbor.hu/periodika/XIII/birogy.pdf> (letöltés dátuma: 2021.10.28.)

2.10. Hatályos büntetőjogi szabályozás

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény értelmében:

Járművezetés ittas állapotban

236. § (1) *Aki ittas állapotban vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású úszólétesítményt vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton gépi meghajtású járművet vezet, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *A büntetés büntett miatt*

- a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést,*
- b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékkosságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,*
- c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált,*
- d) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.*

(3) *Aki ittas állapotban nem gépi meghajtású úszólétesítmény vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű vezetésével a (2) bekezdésben meghatározott következményt idézi elő, az ott tett megkülönböztetés szerint büntetendő.*

3. Az ittas járművezetés bűncselekmény törvényi tényállásának elemzése

3.1. Jogi tárgy

A jogalkotó a bűncselekmény jogi tárgyának kettős védelmet biztosít, mely egyrészt a közlekedés rendjéhez és biztonságához fűződő társadalmi érdek, másrészt az élet, testi épség védelméhez fűződő társadalmi érdek. A közlekedés már eleve magában hordozza a védett jogi tárgyak veszélyét, melyet a szeszes italtól befolyásolt állapot jelentős mértékben növel. E tény a jogalkotó azzal fejezi ki, hogy az alapeset(ek)ben nem fogalmaz meg eredményt. Egyszerűen már a távoli, absztrakt veszély fennállása, melyet az elkövető önhibájából idéz elő, büntetőjogi felelősséget von maga után.

3.2. Járművezetés általános feltétele

A KRESZ a járművezetés általános feltételei között – e jogszabály 4. § (1) bekezdés c.) pontjában – megfogalmazza azt, hogy járművet az vezethet, aki a vezetési képességre hátrányosan ható szerbefolyása alatt nem áll és szervezetében nincs szeszes ital fogyasztásából származó alkohol. Ezen feltételek konjunktívan kerültek megfogalmazásra, tehát mindkét feltételnek egy időben érvényesülnie kell már a járművezetés megkezdését megelőzően.

3.3. Elkövetési magatartás

A bűncselekmény elkövetési magatartása a törvényben felsorolt járművek ittas állapotban történő vezetése. Fontos értelmezni, hogy mit értünk ittas állapot, illetve jármű vezetése alatt.

3.4. *Ittas állapot*

Ittas állapotban lévő személy az, akinek a szervezetében 0,50 gramm/liter véralkohol, illetve 0,25 milligramm/liter levegőalkohol-koncentrációnál nagyobb érték előidézésre alkalmas szeszesital fogyasztásából származó alkohol van. A jogalkotó az Európai Bizottság 2001. január 17. napján kiadott 2001/1115/EK számú ajánlását is figyelembe véve határozta meg a véralkohol- és a levegőalkohol-koncentrációjának azt a mértékét, amely már igen magas valószínűséggel egyéni befolyásoltság kialakulásához vezethet a terhelt adottságaitól függetlenül.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatályba lépése előtt jelen bűncselekmény tekintetében a törvénykönyv értelmező rendelkezése úgy fogalmazott, hogy ittas állapotban lévő személynek az tekintendő, akinek a szervezetében 0,50 gramm/liter ezrelék véralkohol, illetve 0,25 milligramm/liter levegőalkohol-koncentrációnál nagyobb értéket eredményező, szeszes ital fogyasztásából származó alkohol van.

3.5. *Jogértelmezési probléma és a Kúria 3/2013. (VII.8.) BK véleménye*

Az eredményező szó tekintetében azonban jogértelmezési problémák adódtak.

Eredményezésen értendő ugyanis egyrészt az, hogy a szervezetbe bevitt alkohol bizonyos véralkoholszintet eredményez, okoz, hoz létre. Eszerint pedig az alkoholfogyasztás már eredményezte a meghatározott alkoholszintet, és az eredményező szó csak arra utal, hogy ez egy folyamat volt, amely az alkohol bevitelétől a meghatározott alkoholszint eléréséig tartott.

Másrészt az eredményezésen értendő az, hogy az eredményként létrejött alkoholszint eredményezi az egyén ittaságát, azaz befolyásoltságát. Ez alapján viszont az eredményező szó arra is utalhat, hogy a szervezetben meghatározott érték feletti alkoholszint (-koncentráció) van, vagy arra, hogy abban meghatározott mennyiségű alkohol van. Ebben az értelmezésben pedig a vezetéskor elegendő, ha a szervezetben olyan alkoholszint van, amely alkalmas a meghatározott alkoholszint elérésére, ez az alkoholszint azonban később, a vezetés során is létrejöhet, gyakorlatilag vezetéskor. Elegendő tehát, ha a vezetéskor az alkohol jelen van a szervezetben, méghozzá olyan mennyiségben, amely csak a későbbiekben eredményezi a meghatározott alkoholszintet (-koncentrációt).

A fenti nyelvtani értelmezésből fakadó problémát a Kúria 3/2013. (VII.8.) BK véleményével tisztázta. Eszerint az az állapot felel meg a törvénynek, amely értelmében a meghatározott véralkoholszintnek már a vezetéskor fenn kell állnia.

A Btk. 240. § (értelmező rendelkezés) (3) bekezdésének jelenleg hatályos szövegében az eredményező szó helyett az „elkövetésre alkalmas” kifejezés szerepel, mely egyértelműen rámutat arra, hogy a törvényben meghatározott alkohol-koncentráció előidézésére alkalmasság fennáll akkor is, ha az a vezetéskor ténylegesen még nem következett be.¹⁴

14 Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál (szerk.: Belovics Ervin, Lektor: Vókó György): Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 339-340. o.

3.6. A jármű vezetése

A tárgyalat bűncselekmény elkövetési magatartása a törvényben meghatározott járművek vezetése, mellyel kapcsolatban fontos tisztázni, hogy mit is értünk jármű vezetése alatt.

A KRESZ I. számú függelék III. a.) pontja szerint „*Vezető: az a személy, aki az úton járművet vezet, vagy állatot hajt (vezet). A segédmotoros kerékpárt és a kerékpárt toló személy nem minősül vezetőnek. A gépkocsivezetés oktatása és az azt követő gyakorlati vizsga során vezetőnek az oktató minősül.*”

Megjegyzem ezen utolsó mondat kapcsán érdekes helyzet állhat elő akkor, ha az oktatás vagy gyakorlati vizsga során a tanuló vezető ittas állapotban van. A KRESZ szerint ugyanis gépjárművezetőnek az oktatás, illetve gyakorlati vizsga során az oktató minősül. A bírói gyakorlat azonban azt mutatja – ahogy majd később is utalok rá -, hogy vezetőnek azt kell tekinteni, aki a járművet kormányozza, illetve működteti annak szerkezeti berendezését. A BH 1982.365 számú eseti döntés kimondja, hogy egy járműnek több vezetője is lehet akkor, ha valaki kormányoz, míg a másik fél kezeli a pedálokat. A gépjárművezetés oktatása során is megtörténhet ez, ha az oktatónak valamilyen hirtelen fellépő közlekedési szituáció folytán bele kell „nyúlnia” a tanuló járművezetésébe. Felmerül tehát a kérdés, hogy ebben az esetben kit terhel a felelősség akkor, ha a tanuló ittasan vezet? Nyilván van egy szint, amikor az oktatónak észlelnie kell a járművezetés megkezdése előtt az ittaság fennállását, azonban nem minden esetre igaz ez.

Több balesethelyszínelő véleményét kértem ki fentiekkel kapcsolatban, és más-más álláspont született. Egyikőjük szerint, mivel a KRESZ konkrétan megfogalmazza, hogy az oktatás, majd az azt követő vizsga során az oktató minősül gépjárművezetőnek, ezért nincs ittas járművezetés bűncselekmény megállapításának helye sem az oktatóval, sem a tanulóval szemben a tanuló ittasága esetén.

Más szerint a felelősségre vonás attól függ, hogy az oktató észleli-e a vezetés megkezdése előtt a tanuló ittaságát. Amennyiben igen (például érzi a leheletén, mely körülmény egyébként a pandémiás időszakra tekintettel látens is maradhat a kötelező maszkhasználat miatt), akkor a tanuló ittas járművezetésért, az oktató pedig járművezetés tiltott átengedéséért felel, melyhez – ha az oktatóra vonatkozó szabályzat tartalmazza, hogy meg kell győződnie a tanuló ittaságáról elindulás előtt – kapcsolódhat a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye is. Amennyiben az oktató nem észleli a tanuló ittaságát, és erről nem is kell meggyőződnie, akkor pedig kizárólag a tanuló vezető vonható felelősségre ittas járművezetésért, az oktató e tekintetben nem felelős.

Mindkét esetben a hivatásos baleseti helyszínelők véleménye szerint a tanuló igenis járművezetőnek minősül, ugyanis számos bírói határozat kimondja, hogy vezetőnek kit kell tekinteni (járművet kormányozza, elindulás érdekében/haladáskor működteti a jármű berendezéseit), így a KRESZ a jogszabályi hierarchiára tekintettel csak egy iránymutatásnak fogható fel az oktatás vonatkozásában a gépjárművezető meghatározása körében.

Egyetértek azzal az állásponttal, hogy a tanuló valóban járművezetőnek minősül, így az ittasságáért neki kell viselnie a felelősséget. Az ittasságából eredően elkövetett szabályszegés eredménye tekintetében pedig az oktatót hanyag gondatlanság terhelhetné a járművezetés tiltott átengedése bűncselekmény vonatkozásában, hiszen akár van rá szabályzat, akár nincs, az oktatónak mindenféleképpen meg kell (kellene) győződnie a tanuló járművezetésre alkalmasságáról, mielőtt az oktatást megkezdi, ugyanis e minőségében nem tekinthető egyszerű utasnak. Azonban a járművezetés tiltott átengedése bűncselekménye csak szándékosan követhető el, így az oktató cselekménye nem bír büntetőjogi relevanciával.

Még érdekesebb helyzet adódhat akkor, amikor az oktatás nem gépjárművel, hanem motorkerékpárral történik. A KRESZ ebben az esetben – tehát a motorkerékpárral történő oktatás körében – ugyanis nem határozza meg a vezető fogalmát. A tanuló vezető ebben az esetben sem rendelkezik kellő rutinnal, továbbá itt még annak az esélye sem áll fenn, hogy az oktató a váratlan közlekedési szituációkra reagáljon a tanuló helyett.

A vezetésnek, mint cselekvésnek két alkotó eleme van. Egyrészt a jármű rendeltetésszerű használata, másrészt a jármű szerkezete kezelésével való haladásra késztetés vagy a szerkezete kezelésével történő irányítás (így például a lejtőn a motor működtetése nélkül való gurulás is járművezetés).¹⁵

A „KRESZ értelmezése a joggyakorlatban” című könyv szerzői nagyszerűen összefoglalják – és így a gyakorlat számára is érzékelhetővé válik –, hogy miért is szükséges tisztázni, hogy az elkövető cselekménye járművezetésnek minősül-e:

„E szándékos cselekménynél néhány szélsőséges esetben kérdéses lehet, hogy az a tevékenység, amit valaki a járművel végzett, vezetésnek minősül-e vagy sem, esetlegesen annak jellemzői alapján csak a vezetés kísérlete állapítható meg. A vezetés megvalósulásához egyrészt kell az igénybe vett eszköz elmozdulása a rendeltetésszerű használat érdekében, másrészt szükséges az is, hogy az elmozdulás és annak konkrét módja a vezetőnek a jármű fölötti „hatalmi” helyzetéből fakadjon. E két körülmény együttes teljesülése esetén tekinthetjük a vezetést megvalósultnak, jogi értelemben befejezettnek (BH 1982.365.). E cél-eszköz viszony következetes érvényesítésével egységesen kezelhető az említett cselekmények kísérleti vagy befejezett stádiumának a megállapítása. A bíróság a vezetés megkezdését állapította meg a gépi meghajtású jármű elmozdulása nélkül is a motornak a vezetési szándékkal történő beindításakor, ebben az esetben ugyanis a szerkezeti elemek működtetése megkezdődött a mozgás érdekében, de az elmozdulás nem történt meg (BH 1995.382.). Ugyancsak megkezdettnek tekintette a gépi meghajtású jármű vezetését, amikor azt, a motor beindításának érdekében tolták, mivel az elmozdulás megtörtént, és a jármű elmozdítása az üzembe helyezés érdekében történt (BH 1984.340., 1980.159.). A szükséges cél-eszköz viszony kapcsolatának a hiánya miatt nem lehet meg-

15 Fülöp Ágnes, Fülöp Natasa, Major Róbert (szerk.): A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 154-155. o.

állapítani a vezetés megkísérlését akkor, ha egy gépi meghajtású jármű beindítása pl. a jármű utasterének a fűtése vagy hűtése érdekében történik.

A vezetés megvalósulásához elegendő egyes, a vezetés résztvevőinek körébe tartozó feladat elvégzése is. Így egy járműnek több vezetője is lehet, ennek leggyakoribb esete, ha az egyik személy irányít (kormányoz), a másik az egyéb berendezések működtetését végzi, kezeli a pedálokat (BH 1982.365.). Ezzel azonos a helyzet a nem rúddal vontatott (tehát irányítást, lassítást lehetővé tevő) járművek esetében is.

Ugyanakkor különleges helyzet az, amikor a jármű mozgatásához hozzájáruló személy tevékenysége nem vonható a vezetői magatartás fogalmkörébe, tekintettel arra, hogy a jármű tényleges mozgásviszonyait kizárólag rajta kívül álló más személy tudja befolyásolni azáltal, hogy meghatározza a tényleges sebességet és irányítja a járművet. Ebbe a körbe tartozik például a tandem kerékpár és a „sörbicikli” vagy Beer Bike elnevezésű különleges kerékpárnak tekinthető jármű is. Ezen járművön utazó hajtásban részt vevő személyek nem járművezetőnek, hanem utasnak tekinthetők.

A KRESZ a segédmotoros kerékpár és a kerékpár „tolással” történő mozgását kizárja a vezetés fogalmi köréből, az így haladó személyek tehát „speciális” gyalogosok. Az ilyen haladás gyakori módja e járművekkel való közlekedésnek, amikor a velük ilyen módon közlekedők a gyalogosok haladási helyeit használhatják. A kizárt magatartások tételes meghatározásából az is következik, hogy más járművek ilyen mozgatása vezetés, vagyis annak minősül, ha valaki a személygépkocsit tolja, vagy a kocsiszekrény valamelyik elemét fogva tolja és egyszerre kormányozza a járművet.”¹⁶

Ezen a ponton fontosnak tartok ismertetni egy további bírósági határozatot:

„Ha a jármű vezetését nem a rendeltetésszerű energiaforrás biztosítja, a jármű kezelését, irányítását akkor lehet a járművezetés fogalmi köré vonni, ha annak folytán a haladási sebesség – például a lejtőn gurulás folytán – eléri azt a fokot, amely a közlekedés biztonságának a tényleges veszélyeztetésére alkalmas. (BH 1977.90.)”¹⁷

A fentieket olvasva levonható az a következtetés, hogy korántsem egyértelmű minden esetben annak megállapítása, hogy valakinek a cselekménye vezetésnek minősül-e, illetve annak vizsgálata is szükséges ennek eldöntése érdekében, hogy cél-eszköz viszony fennáll-e a cselekmény megkezdésekor.

További érdekes kérdéseket vet fel a már nem is olyan távoli jövőben akár hazánkban is megjelenő önvezető járművek használata, főleg a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából. Már a „Ki követte el?” kriminalisztikai alapkérdés is nehezen megválaszolható egy olyan eset kapcsán, amikor valaki ittasan egy önvezető gépjárműbe ül, amely előre meghatározott algoritmusokkal rendelkezik,¹⁸ azonban a technika is lehet hibás, így adott közlekedési szituációban, ha a jármű programozott reakciója téves döntést „hoz”, és e döntést a járművet használó (hisz vezetőnek a hatályos jogszabályok értelmében nem

16 Fülöp, Fülöp, Major: i.m. 155-156. o.

17 Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 341. o.

18 Herke Csongor: A kriminalisztika alapkérdései és az önvezető járművek. Belügyi Szemle, 2021/1. sz., 2021. 87-105. o. <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/5172/4100> (letöltés dátuma: 2021.11.02.)

nevezhető) korrigálni tudná, azonban ittassága folytán nem tudja, felmerül a kérdés: ki tehető felelőssé a bekövetkezett balesetért? A programozó? A használó? Mérlegeli-e majd a jogalkotó azt a körülményt, hogy a jármű működési berendezéseit nem az önvezető gépjármű vezető ülésén helyet foglaló működteti, hanem egy robot, aki mintegy taxiként funkcionál? Megállapítható-e ebben az esetben az ittas járművezetés, amelynek fogalmi eleme a jármű vezetése? Felelősségre vonatható-e a jármű használója azért, mert ittas? Hiszen gyakorlatilag nem vesz részt saját cselekményével a közúti közlekedésben. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása véleményem szerint egy nagyon hosszú jogalkotási folyamat eredménye lesz a jövőben, és a technika előrehaladtával folyamatos szabályozási problémákkal kell majd megküzdenie a jogalkotónak.

3.7. Az elkövetés eszköze és a kapcsolódó jogszabályok

Elkövetési eszközöknek tekintendők a vasúti, légi jármű, gépi meghajtású úszólétesítmény, gépi meghajtású jármű, nem gépi meghajtású úszólétesítmény, nem gépi meghajtású jármű, mely fogalmakat az adott ágazati törvények töltik ki tartalommal.

Az ittas állapotban történő járművezetés alapesetben – tehát a 236. § (1) bekezdésében foglaltak esetében – akkor minősül bűncselekménynek, ha a jármű fajtájára és a közlekedési útvonal jellegére tekintettel fokozott veszélyt jelent a közlekedés biztonságára. Így fenti bekezdés értelmében bűncselekmény bármilyen vasúti vagy légi jármű ittas állapotban történő vezetése is.

3.7.1. A 2005. évi CLXXXIII. törvény

A vasúti közlekedésről szóló 2005. évi CLXXXIII. törvény 2. §-ának 1.10. pontja értelmében vasúti jármű „a vasúti pályán közlekedő vontató, vontatott vagy önjáró, saját kerekein a vasúti sínen közlekedő jármű. A vasúti pályán történő közlekedés esetén vasúti járműnek minősül a kétéltű jármű is az alkalmazott forgalmi szabályok, valamint a vasúti járművezetőre vonatkozó képzési feltételek szempontjából. Az uniós vasúti rendszerben a vasúti jármű egy vagy több strukturális és funkcionális alrendszerből áll (...)”.

3.7.2. Az 1995. évi XCVII. törvény

A légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény 71. §-ának 5. pontja értelmében légi jármű „bármely szerkezet, amelynek légkörben maradása a levegővel való olyan kölcsönhatásból ered, amely más, mint a földfelszínre ható légerők hatása (...)”

A vízi és a közúti közlekedésben alapesetben csak a gépi járművek vezetése pönalizált a jogalkotó által.

3.7.3. A 2000. évi XLII. törvény

A vízi közlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvény 87. §-ának 38. pontja értelmében úszólétesítmény „vízi közlekedésre, vízen való munkavégzésre és azokkal összefüggő tevékenység folytatására alkalmas úszóképes eszköz, szerkezet, berendezés (...)” E tör-

vény nem ad iránymutatást arra vonatkozóan, hogy mit tekinthetünk gépi, illetve nem gépi meghajtású úszólétesítménynek.

3.7.4. Az 1/1975. (II. 5.) KPM–BM együttes rendelet

A közúti közlekedés szabályairól szóló (továbbiakban: KRESZ) 1. számú függelék (továbbiakban KRESZ függelék) II/a. pontja értelmében jármű „közúti szállító- vagy vontató eszköz, ideértve az önjáró vagy vontatott munkagépet is. A mozgáskorlátozottak közlekedésére szolgáló, emberi erővel tolt vagy hajtott kerekes szék és a gépi meghajtású kerekes szék – ha sík úton önerejéből 10 km/óra sebességnél gyorsabban haladni nem képes, továbbá a gyermekkocsi és a talicska – azonban nem minősül járműnek. Az ilyen eszközökkel közlekedő személyek gyalogosoknak minősülnek.”

A KRESZ függelék b. pontja szerint gépjármű – vagyis gépi meghajtású – az a jármű, amelyet beépített erőgép hajt. E fogalom pedig a KRESZ 1. számú függelék II/b. pontjába foglaltakhoz képest kiterjesztően fogalmaz, ugyanis fenti számú függelék a gépjárművek köréből kiemeli a mezőgazdasági vontatót, lassú járművet, a segédmotoros kerékpárt és a villamost azzal, hogy ezek nem minősülnek gépjárműnek.

E kivételeket tekintve elsősre úgy tűnhet, hogy a védeni kívánt kettős jogi tárgyra tekintettel a fenti fogalom meghatározás nincs összhangban a jogalkotó akaratával, vagyis a bűncselekményt nem lehet elkövetni a kivételek körében szereplő járművekkel.

Azonban a kivételeket tekintve is igazak, hogy ezen eszközöket is beépített erőgép hajtja, ám ezek nem gépjárművek, hanem gépjárműnek nem minősülő motoros járművek, tehát ezen eszközökkel az ittas vezetés szintén elkövethető.

3.8. Problémafelvetés – Az elektromos roller

A napjainkban folyamatosan zajló technikai forradalomnak köszönhetően egyre elterjedtebbé vált az elektromos roller használata, mellyel – mint járművel – történő közlekedés többek között az ittas vezetés bűncselekmény vonatkozásában is szükségessé teszi a jogalkotást, illetve a jogértelmezést. Ezzel kapcsolatban a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Védelőképzési Főosztály 2021. január 20. napján kelt NF. 3992/2020/2-1. számú álláspontja a következő:

„Az elektromos roller (...) gépi járműnek minősül. Az elektromos rollerrel ittas állapotban, a beépített gépi meghajtás (elektromotor) működtetésével közlekedő járművezető (...) ittas állapotban elkövetett járművezetést valósít meg. Az elektromos rollerrel ittas állapotban közlekedők esetében is irányadónak tartom a Kúria Bfv. II. 1223/2014/5. számú határozatában kifejtetteket, velük szemben a Btk. 55. §-ának (2) bekezdése alapján járművezetéstől eltiltás alkalmazásának van helye.

Az elektromos roller valamely járműkategóriának megfeleltetése közlekedési igazgatási kérdés, büntetőjogi vonatkozása csupán abban jelenik meg, hogy az elektromos rollerrel közlekedőktől milyen közlekedési szabályok betartása kérhető számon.

(...)

(...) a városi közlekedésben általánossá vált az a jelenség, hogy a rövid tartalmú bérlet keretében használt elektromos rollereket használóik úgy hagyják hátra, hogy az a közúti közlekedés számára akadályt képez. Ez a magatartás kimerítheti a Btk. 232. §-ának (1) bekezdésében írt akadály létesítését, ezért abban az esetben, ha ennek következtében más vagy mások életét, testi épségét fenyegető veszély keletkezik, közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény megállapításának lehet helye.”¹⁹

Fentiekre tekintettel tehát az elektromos rollerrel is megvalósítható a tárgyalt bűncselekmény elkövetése. Az elektromos roller bérlése kapcsán indokolt lehet feltenni azt a kérdést, hogy e járművek üzemeltetője milyen módon győződik meg arról, hogy olyan személy veszi használatba a rollert, aki a jármű biztonságos vezetésére képes állapotban van. Felmerülhet-e az ittas járművezetéssel gyakran párban álló járművezetés tiltott átengedése bűncselekmény megvalósulása?

A válasz A KRESZ szabályaiban rejlik, ugyanis a KRESZ 4. § (2) bekezdése szerint:

„A jármű vezetését az üzemben tartó nem engedheti meg, illetőleg a vezető nem engedheti át olyan személynek, aki az (1) bekezdésben meghatározott feltételeknek meg nem felel meg.”

A 4. § (2) bekezdésében írt kötelezettség megszegője tehát „az a személy lehet, aki járművel ténylegesen vagy jogilag rendelkezik. Elkövetője lehet jármű tulajdonosa, üzemeltetője, birtokosa (...). Vezetőn azt a személyt kell érteni, aki a járművet az átengedés sorra kerüléséig ténylegesen vezette, függetlenül attól, hogy azt milyen jogcímen vezette, (...)” (BH 1991.180.).²⁰

Fentiek alapján elméletileg ezen bérelhető e-rollerek üzemeltetője is elkövetheti a járművezetés tiltott átengedését, hiszen az üzemeltetőt meggyőződési kötelezettség terheli a tekintetben, hogy ki veszi használatba az üzemben tartásában lévő járművet.

Azonban „A járművezetés tiltott átengedésének vétsége szándékos bűncselekmény, ebből következik, hogy az elkövető tudatának át kell fognia azt a körülményt, hogy a vezetést átvevő személy szeszestől befolyásolt állapotban van, illetőleg a vezetésre egyéb okból alkalmatlan. (...) Ha az átengedést kizáró körülményeket illetően az átengedő személy ténybeli tévedésben van, büntethetősége a Btk. 27. §-ának (1) bekezdése értelmében kizárt.”²¹

Kérdés, hogy vélelmezhetjük-e az e-roller üzemeltetőjének a tévedését, aki úgy engedi át a jármű vezetését, hogy meg sem tud győződni róla, hogy azt a használó milyen állapotban veszi használatba, ugyanis nem tartózkodik a helyszínen. Úgy gondolom, ez alól a felelősség alól semmiképpen nem lehetne a tévedés jogcímen felmentést adni, és szabályozni kellene a használatba vétel szabadságát.

Egyebekben pedig véleményem szerint a fent hivatkozott bírósági határozat alapján, ha valaki közlekedik az e-rollerrel, majd a roller vezetését átengedi egy olyan személynek,

19 Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Védőlkészítési Főosztály 2021. január 20. napján kelt NF. 3992/2020/2-1. számú álláspontja. 1-3. o.

20 Fülöp, Fülöp, Major: i.m. 173-174. o.

21 Fülöp, Fülöp, Major: i.m. 175. o.

aki ittas, akkor a Legfőbb Ügyészség álláspontját is figyelembe véve, megvalósulhat a járművezetés tiltott átengedése bűncselekménye.

Visszakanyarodva eredeti témánkhoz, a gépjárműveket is két kategóriára lehet osztani: gépkocsi és motorkerékpár. Gépkocsinak az a jármű minősül, aminek négy vagy több kereke van, a négykerekű motorkerékpárnak minősülő jármű azonban nem gépkocsi.²²

Természetesen a motorkerékpár, illetve a gépjárműnek nem minősülő motoros járművek (mezőgazdasági vontató, lassú jármű, a segédmotoros kerékpár) fogalma is egyértelműen definiált, azonban ezek ismertetése már túlmutatna dolgozatom lényegi keretein.

3.9. Elkövetés helye

A bűncselekmény tekintetében az elkövetés helye is meghatározó a gépi meghajtású, illetve a nem gépi meghajtású jármű tekintetében, mely lehet közút, illetve közforgalom elől el nem zárt magánút.

A KRESZ függelék I/a. pontja értelmében közút a gyalogosok és a közúti járművek közlekedésére szolgáló közterület, a közforgalom elől el nem zárt magánút pedig a magánterület. Ez a két meghatározás alkotja egységesen az út fogalmát.

A hatályos szabályozás szerint az ittas járművezetés vétsége mind a közúton, mind a közforgalom elől el nem zárt magánúton elkövethető, azonban ez nem mindig volt így, ugyanis a 79. BK. vélemény még azt rögzítette, hogy „közút csak az állami tulajdonban vagy a települési önkormányzat tulajdonában lévő közterület, ezért az ittas járművezetés vétsége – gépi meghajtású jármű vezetésével – csak itt követhető el, a közforgalom elől el nem zárt magánúton nem.”²³

Az ittas járművezetés minősített esetei valamelyikét eredményező cselekmény elkövethető nem gépi meghajtású úszólétesítmény, illetve közúton vagy közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gép meghajtású jármű vezetésével.

Az értelmező rendelkezéseket tartalmazó 240. § (1) bekezdése értelmében a közúton elkövetett bűncselekményekre – így az ittas járművezetésre is – vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni akkor is, ha a közúti járművezetésre vonatkozó szabályok megszegése nem közúton okoz legalább súlyos testi sértést vagy halált.

3.10. A stádiumok és elhatárolásuk

3.10.1. Kísérlet

Kísérletről beszélhetünk, ha az ittas elkövető a jármű volánjához ül, azonban az elindulásban, illetve mozgásba hozatalban megakadályozzák, továbbá az az eset is e körbe tartozik, amikor az elkövető mások segítségével, a járművet „betolva” próbálja elindítani a jármű mozgását, azonban sikertelenül.²⁴

22 Fülöp, Fülöp, Major: i.m. 55-56. o.

23 Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 340-341. o.

24 Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 341.o.

3.10.2. Előkészület

Előkészületi cselekménynek tekinthető, ha az ittas állapotban lévő járművezető a motor beindításának a szándékával a vezető ülésre ül, és az indítókulcsot behelyezi.²⁵

A kísérlet vonatkozásában megjegyezni kívánom, hogy véleményem szerint kísérletről még nem beszélhetünk akkor, ha az elkövető a jármű volánjához ül, és az elindulásban (illetve a motor beindításában) megakadályozzák, úgyszintén akkor sem, ha mások segítségével próbálja a járművet mozgásba hozni, ugyanis ekkor még inkább előkészületi fázisról van szó, mely nem büntetendő.

Kísérletről akkor beszélhetünk, ha a járművezető a volán mögött ülve az indítókulcsot elforgatva elindítja a gépjármű motorját, azonban álláspontom szerint ehhez – mint ahogy az előkészülethez is – többletfeltétel is kell, hogy társuljon, mégpedig az elindulás szándéka, melyet jelezhet a kormánykerék elfordítása, sebességváltó elmozdítása. Ugyanis, ha például az ittas személy azért indítja be a gépjárművet, hogy a fűtést bekapcsolja, míg józan állapotban lévő társát (aki vezetni fog) a gépjárműben várja, akkor az sem kísérletnek, sem előkészületnek nem tekinthető, hiszen hiányzik a szándék, mely szerint az adott gépjárművet mozgásba akarja hozni.

3.10.3. Befejezetté válás

Befejezetté váláskor pedig már nem csak a motor beindítása, hanem a jármű mozgásba hozatala is szükséges. Azaz az indítókulcs elfordításán, a kormánykerék elforgatásán (nem szükségszerű), a sebességváltó elmozdításán túlmenően a pedálok felengedésével tekinthető befejezettnek a bűncselekmény egy személy- vagy tehergépjármű kapcsán. A befejezettség speciális esete lejtőn, a motor működtetése nélkül való gurulás, amikor bár nem történik meg a motor beindítása, azonban a jármű elmozdulása igen, annak szándékával, mely szituációban szintén fontos a szándék, hiszen előfordulhat olyan élethelyzet is, amikor valaki a gépjármű első ülésén térdelve a hátsó ülésre hajolva ki akar valamit venni a gépjárműből, azonban lábával a sebességváltót véletlenül elmozdítja, így a sebességből „kivett” jármű – a motor beindítása nélkül is – elindul a lejtőn.

3.11. A bűncselekmény alanya

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, aki rendelkezik az alannyá válás feltételeivel. Nem bír relevanciával az a körülmény, hogy az elkövető nem rendelkezik járművezetésre jogosító okmánnyal, vagy a járművezetéshez szükséges kellő gyakorlattal. A bűncselekményhez kapcsolódhat felbujtás és bűnségély is. Fontos, hogy a jármű utasa azzal, hogy nem akadályozza meg az ittas járművezetést, nem követ el bűncselekményt, jogi felelősség nem terheli.

25 Görgényi Ilona, Gula József, Horváth Tibor, Jacsó Judit, Lévay Miklós, Sántha Ferenc, Váradi Erika (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös Rész. Wolters Kluwer Hungary Kft, Budapest, 2020. 352. o.

3.12. A bűncselekmény szándékos volta

Az alapeset vonatkozásában szándékos bűncselekményről beszélünk. Mint tudjuk, szándékosan követi el a bűncselekményt, aki cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik. Felmerülhet a kérdés, hogy a szándékosság itt mire utal? Az elkövető tudattartalmára? Vagy arra, hogy e cselekménye következményeit kívánja vagy e következményekbe belenyugszik? Hiszen az elkövetőnek, bár tisztában kell lennie azzal, hogy szeszes ital került a szervezetébe, és ennek ellenére vállalkozik a jármű vezetésére (tudattartalom), de e cselekményével milyen következményeket kívánhat? A következményekbe belenyugvás e bűncselekmény tekintetében mit jelent? Hiszen a jogalkotó nem állapít meg eredményt az alapeseti tényállásban (bár tudjuk, hogy a nyolc napon belül gyógyuló testi sértést, mint eredményt, az alapeset körében kell értékelni). Eredmények csak a minősített eset kapcsán szerepelnek, melyekre azonban csak és kizárólag az elkövető gondatlansága terjedhet ki. Álláspontom szerint a szándékosság itt leginkább az elkövető tudattartalmára vonatkozik, azaz – amennyiben tévedés nem áll fenn – nem lehet véletlenül ittas állapotba kerülni és járművet vezetni.

Véleményem szerint a jogalkotónak már e bűncselekmény gondatlan elkövetése büntetni rendelését is a tényállásba kellene foglalnia, ugyanis a szándékosságon kívül mind a tudatos, mind a hanyag gondatlanság is jellemezheti ezen elkövetési magatartást, mely gondatlanság kapcsán szintén inkább a tudattartalom, sem a következményeken van a hangsúly, továbbá az alapeseti tényállás keretében értékelendő, nyolc napon belül gyógyuló testi sértés eredménye is a gondatlanság következménye kell, hogy legyen, nem pedig a szándékosságé.

A tárgyalt bűncselekmény alapesetének gondatlan értékeléséhez vezető utat részletesen taglalja a Kúria III. számú büntető elvi döntése, azonban más értelemben, mint ahogy felvetésemben a fentiekben kifejtettem.

3.13. Önhiba vagy sem?

A felelősségre vonást a ténybeli tévedés kizárhatja, vagyis ha az elkövető nincs tudatában annak, hogy szeszes ital kerül a szervezetébe, és szubjektíve sem érzi annak hatását.²⁶

Úgy gondolom, vitatott lehet annak a körülmények az értékelése, amely az elkövető tévedéséhez vezetett, pontosabban probléma lehet annak bizonyítása, hogy az alkohol önhibáján kívül került szervezetébe, ugyanis – bár a jogalkotó e törvényi tényállásban nem foglalta bele – az önhibából eredő ittas állapot bír büntetőjogi relevanciával. Tehát mi tekinthető önhibán kívüli tévedésnek? Például, hogy a pincér mégsem alkoholmentes sörrel szolgált ki, és én még soha nem fogyasztottam alkoholt, így nem tudom milyen az íze? Hogyan bizonyítom be a bíróság előtt azt a ténytet, hogy még soha nem fogyasztottam alkoholt? Milyen módon bizonyosodik be, hogy én tényleg alkoholmentes és nem alkoholos sört rendeltem?

²⁶ Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 342. o.

Az önhiba egyrészt azt jelenti, hogy az elkövető tudatában van annak, mely szerint szeszes italt fogyasztott, másrészt pedig tisztában van a szeszes italnak az emberi szervezetre gyakorolt hatásmechanizmusával.²⁷

Véleményem szerint a tényállás teljes körű félreérthetlenségének elkerülése érdekében érdemes lenne a jogalkotónak az önhibából eredő ittas állapot kifejezést az alapeseti tényállásba, illetve jelentését az értelmező rendelkezésbe foglalnia, különösen az alábbiakban leírtakra tekintettel.

3.13.1. A Kúria III. számú büntető elvi döntése

A Legfelsőbb Bíróság (jelenleg: Kúria) arra az álláspontra helyezkedett „Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményért való felelősségről” szóló III. számú büntető elvi döntésében (továbbiakban: III. számú BED), hogy az ittas állapotban lévő személy cselekménye – a cselekmény tárgyi oldalához (tárgyi oldal elemei: elkövetési tárgy – passzív alany; elkövetési magatartás; eredmény; okozati összefüggés; szituációs elemek; objektív büntethetőségi feltétel) képest – lehet szándékos vagy gondatlan. (Megjegyzés: a döntés az 1978. évi IV. törvényen alapul, melyben a kóros elmeállapotra vonatkozó rendelkezések e törvény 24. §-ában, illetve a 25. §-ában voltak megtalálhatók, így a döntés egyes részeinek pontos idézésekor e paragrafusok szerepelnek a ma hatályos Btk. 17. §-a és 18. §-a helyett. Hangsúlyos különbségként szerepel az 1978. évi IV. törvény 24. § (1) bekezdésében a ma hatályos törvényszöveghez képest: a kóros állapot vonatkozásában expliciten kiemelte az e körbe vonható betegségeket, úgymint elmebetegség, gyengeelméjűség, szellemi leépülés, tudatzavar, személyiségzavar. Hatályos törvényünk 17. § (1) bekezdése ezt a felsorolást már nem tartalmazza. A teljesség igényére figyelemmel az alábbiakban ismertetem a két törvény vonatkozó rendelkezéseit:

A büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény értelmében:

A kóros elmeállapot

24. § (1) *Nem büntethető, aki a cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában – így különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban vagy személyiségzavarban – követi el, amely képtelenné teszi a cselekmény következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.*

(2) *A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a cselekmény következményeinek felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.*

25. § A 24. § rendelkezései nem alkalmazhatók arra, aki a cselekményt önhibájából ered íttas vagy bódult állapotban követi el.”

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény szerint:

27 Akác József; Belegi József; Katona Sándor; Kónya István; Márki Zoltán; Mészár Róza; Molnár Gábor Miklós; Soós László (szerk. Kónya István): Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016.

A kóros elmeállapot

17. § (1) *Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.*

(2) *A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a bűncselekmény következményeinek a felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.*

18. § A 17. § nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el.”

A III. számú BED értelmében tehát:

„Az önhibából ittas állapotba kerülő és ebben az állapotban bűncselekmény tényállását megvalósító cselekmény elkövetőjét olyannak kell tekinteni, mint azt, akinek beszámítási képessége van.”²⁸

„Az ittas állapot okozta tudatzavar alapvetően eltér a tudatzavar egyéb eseteitől: az önhibából leittasodó tudatzavara olyan ok következménye, melyért az elkövető felelőssé tehető. A saját akarat-elhatározásától, szándékától függ ugyanis, hogy a tűrőképességet meghaladó mérvű alkoholfogyasztással előidézi-e a beszámítási képességet kizáró vagy korlátozó tudatzavar veszélyét. A Btk. 25. §-a alapján való felelősség szükségképpen eltér a bűnösség általános alakjától. Az alanyi oldalnak így a Btk. 25. §-án alapuló felelősségnél is jelentősége van, de csupán az önhibából eredő leittasodás, nem pedig az ittas állapotban elkövetett bűncselekmény konkrét tényállása vonatkozásában. A bíróságnak ennyiben kell az alanyi oldalt vizsgálnia. Azt kell tehát vizsgálnia, hogy a terheltnek tudatzavart előidéző leittasodása önhibából eredt-e.”²⁹

Ha önhibáján kívül ittasodott le valaki, ő vagy nem büntethető, vagy vele szemben a büntetés korlátlanul enyhíthető. Nem bír relevanciával azonban, ha az elkövető leittasodásában más személynek is szerepe volt, így a leittasodást ugyanúgy önhibából eredőnek kell tekinteni. Ezen a ponton visszautalok arra a felvetésemre, amikor úgy kerül valakinek alkohol az italába, hogy nem tud róla (nem látja, hogy mit töltöttek az italába, nem érzi azon az alkohol ízét). Ebben az esetben is más játszik szerepet az elkövető leittasodásában. Úgy gondolom, a jogalkotónak vastagabb vonallal kellene meghúznia a határvonalat az önhiba és a tévedés lehetőségének elhatárolása között.

A bíróságnak az eset összes körülményei alapján vizsgálnia kell továbbá, hogy a terhelt képes volt-e cselekménye társadalomra veszélyességét felismerni, és e felismerésnek megfelelően cselekedni vagy sem. Ennek érdekében indokoltá válhat orvosszakértő

28 A Kúria (Korábban: Legfelsőbb Bíróság) büntetőjogi és büntető eljárásjogi tárgyú testületi állásfoglalásai, jogegységi határozatai és büntetőkollégiumi véleményei. I. A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései. III. számú büntetőelvi döntés Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről.2.pont. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/bovitett_oldal/bunteto_testuleti_osszes151007.pdf (letöltés dátuma: 2021.10.06.)

29 A Kúria (Korábban: Legfelsőbb Bíróság) büntetőjogi és büntető eljárásjogi tárgyú testületi állásfoglalásai, jogegységi határozatai és büntetőkollégiumi véleményei. I. A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései. III. számú büntetőelvi döntés Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről.3.pont. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/bovitett_oldal/bunteto_testuleti_osszes151007.pdf (letöltés dátuma: 2021.10.06.)

bevonása is. Szakértő kirendelése kötelező viszont akkor, ha fennáll az alkoholos eredetű elmebetegség, a patológiás vagy az abortív patológiás ittaság gyanúja.³⁰

Fontos kérdés tehát: mikor minősül szándékos, illetve gondatlan bűncselekménynek az ittas állapotban lévő személy cselekménye? A döntés ezt a következőképpen vezeti le:

Amikor a Btk. 25. §-a a 24. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásának tilalmaként jelentkezik, a minősítés kérdése nem okoz nehézséget: a cselekményt attól függetlenül kell – az általános szabályok szerint – minősíteni, hogy az elkövető a felismerési képességében vagy az ennek megfelelő cselekvésben korlátozott volt-e vagy sem.

Annál élesebben merül fel a különbségtétel nehézsége akkor, amikor a Btk. 24. §-ának (1) bekezdésében foglalt büntetlenség kizártságának esete forog fenn. A szándékos és a gondatlan bűncselekmény elhatárolásáról azon az alapon, amint az a minősítés körében egyébként történik, ebben az esetben nyilvánvalóan nem lehet szó. Az önhibából ittas állapotba kerülő és bűncselekmény tényállását megvalósító cselekményt elkövető személyt olyannak kell tekinteni, mintha annak beszámítási képessége lenne; következésképpen e törvényi rendelkezés folytán az ittas állapotban való elkövetés a cselekmény minősítésén mit sem változtat, azt nem érinti. Ebből az következik, hogy az önhibából eredő ittas állapotban elkövetett cselekmény szándékos vagy gondatlan bűncselekményként minősülhet. A cselekmény szándékosan elkövettként való minősítése mellett tehát nem zárható ki – feltéve, hogy a törvény ezt büntetni rendeli – annak gondatlanságból elkövetett bűncselekményként minősítése.

A bíróságnak a minősítés körében azt kell vizsgálnia, hogy a bűncselekmény elkövetési körülményeinek elemzése alapján miként lenne az alanyi oldal teljessége esetén. Ezt pedig csak a cselekmény tárgyi oldalának beható vizsgálata alapján lehet elbírálni. A cselekmény tehát nem szükségképpen minősül szándékosan elkövettként, nyilvánvalóan helytelen lenne a cselekmény gondatlan minősítését – a kétségtelenül erre utaló tárgyi körülmények ellenére – abból az okból mellőzni, mert az elkövető a Btk. 24. §-ának, (1) bekezdése szerint tudatzavart okozó ittas állapotban volt.

A bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a cselekmény külső megjelenési alakja és az ezzel kapcsolatos tárgyi körülmények olyanok-e, amelyek arra utalnak, illetve amelyekből megnyugtatóan arra lehet következtetni, hogy – amennyiben a cselekmény nem a Btk. 25. §-ában foglalt tilalom folytán kerülne elbírálásra – a cselekményt gondatlanságból követték el. Mindez természetesen csak az adott eset összes körülményei alapján állapítható meg. A bíróságnak tehát nemcsak a leittasodó önhibájának meglétét, de az elkövetett cselekmény tárgyi elemeit is teljes részletességgel és alaposítással kell megállapítania s vizsgálnia. Ha mindebből kétséget kizáróan arra vonható következtetés, hogy a józan állapotban levő elkövető cselekményét gondatlanságból elkövettként kellene minősíteni:

30 A Kúria (Korábban: Legfelsőbb Bíróság) büntetőjogi és büntető eljárásjogi tárgyú testületi állásfoglalásai, jogegységi határozatai és büntetőkollégiumi véleményei. I. A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései. III. számú büntetőelvi döntés Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről.4.pdf. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/bovitett_oldal/bunteto_testuleti_osszes151007.pdf (letöltés dátuma: 2021.10.06.)

úgy ezt – ittas állapotban elkövetve is – ilyennek kell minősíteni. Amennyiben azonban a törvény szerint a cselekménynek csak a szándékos elkövetése bűncselekmény, úgy – a gondatlanságra utaló tárgyi körülmények esetén – a Btk. 25. §-ában foglalt rendelkezés alkalmazásával is kizárt a büntetőjogi felelősség megállapítása.

Rá kell mutatni arra is, hogy a Btk. 15. §-ában foglaltak alkalmazása ittas állapotban elkövetett cselekmény tekintetében – az alanyi oldal sajátossága folytán – ugyancsak eltérően érvényesül. Az eredményhez fűződő következményekért való felelősség vonatkozásában is a bíróságnak ugyanúgy a tárgyi külső ismérveket kell vizsgálnia és alapul vennie.³¹

Tehát a cselekmény egyértelműen szándékosnak tekintendő akkor, ha a büntetés korlátlanul nem enyhíthető, tekintettel a leittasodás önhibából eredő voltára. Ebben az esetben nem bír relevanciával, hogy az elkövetőt ez az állapot korlátozta-e felismerési képességében vagy abban, hogy ennek megfelelően cselekedjen.

Fentieket nem lehet alkalmazni abban az esetben, ha büntetlenségről van szó. Mivel az önhiba a beszámítási képesség meglétét bizonyítja, így a cselekmény szándékos vagy gondatlan cselekményként minősülhet. Ebben az esetben a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy ha az elkövető rendelkezett volna beszámítási képességgel, akkor a cselekmény miként lenne minősítendő. Ehhez szükséges a tárgyi oldal alapos vizsgálata. A döntés kulcsmondata pedig az, hogy: „a cselekmény tehát nem szükségképpen minősül szándékosan elkövetettként.” Itt visszautalok arra a felvetésemre, hogy a törvényalkotónak indokolt lenne bele foglalnia az alapeseti tényállásba az önhibából eredő ittasságot.

A gondatlanság megállapításához a bíróságnak arra a következtetésre kell jutnia, hogy az elkövető józan állapotban is eképp cselekedett volna, ittas állapota ellenére is.

Ha azonban a törvény szerint a cselekménynek csak a szándékos elkövetése bűncselekmény, de az elkövetés tekintetében a tettést gondatlanság terheli, kizárt a büntetőjogi felelősség megállapítása.

3.14. Minősített esetek

3.14.1. Rejtett alapeseti eredmény

A 236. § (2) bekezdése négy minősített esetet sorol fel. Az alapeset – (1) bekezdés – nem tartalmaz eredményt, mégis a 8 napon belül gyógyuló testi sérülés okozását is az alapeset keretei között kell értékelni.

A hatályos szabályozás szerint az alapeset megállapításához meghatározott mennyiségű alkohol elfogyasztása önmagában is elegendő anélkül, hogy a vezetési képességre káros hatását kifejtené. Az ilyen vezető ténylegesen nincs olyan állapotban, hogy ittassága

31 A Kúria (Korábban: Legfelsőbb Bíróság) büntetőjogi és büntető eljárásjogi tárgyú testületi állásfoglalásai, jogegységi határozatai és büntetőkollégiumi véleményei I. A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései. III. számú büntetőelvi döntés Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről.5.pont. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/bovitett_oldal/bunteto_testületi_osszes151007.pdf (letöltés dátuma: 2021.10.06.)

okozhatná valamelyik minősített esetet megalapozó eredményt. Nem lehet ezért megállapítani, hogy a sértő eredményt ittassága okozta.³²

Itt azon ellentmondást hangsúlyozom, mely a fent leírtak és aközött áll fenn, hogy a 8 napon belül gyógyuló sérülést az alapeset keretei között kell értékelni. Emiatt úgy gondolom, célszerűbb lenne, ha nem az alapeset keretében kellene értékelni egy könnyű testi sértést (mint a minősített esetekkel egyező szintén sértő eredményt) súlyosító körülményként, hanem külön, minősített esetként kerülhetne törvénybe foglalásra, ugyanis ekkor lenne az elfogadható, hogy – alapesetben – a vezető nincs olyan állapotban, hogy a vezetési képességére káros hatással lenne az általa elfogyasztott alkohol. Az alapeset ugyanis látszólag egy távoli, az ittasságból eredő absztrakt veszélyt rendel büntetni, holott egyben egy lehetséges eredményt is magában foglal, azonban mégis immateriálisnak tekinthető.

A jogalkalmazónak e bűncselekmény eredménye tekintetében az alapeset megvalósulásán kívül tehát négy büntetési tételre kell figyelemmel lennie aszerint, hogy az elkövető cselekményével súlyos testi sértést, maradandó fogyatékoságot vagy súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget, halált, kettőnél több ember halálát vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz. A büntetési tételek a bekövetkezett eredmények súlyosságával egyenes arányban növekednek.

A bűncselekmény praeterintencionális – vegyes bűnösségű – bűncselekmény, tehát az alapeset csak szándékos magatartással valósulhat meg (itt azonban felhívom a figyelmet a III. számú BED-ben foglaltakra), viszont a minősítő eredmények tekintetében kizárólag gondatlanság terheli az elkövetőt.

3.14.2. Okozati összefüggés szükségessége a minősített esetek körében

Fontos, hogy a minősített esetek megállapítására akkor kerülhet sor, ha az (1) bekezdésben elkövetett cselekmény okozati összefüggésben áll a bekövetkezett eredménnyel. Ez az okozati összefüggés akkor állapítható meg, ha az elkövető ittassága miatt sérti meg az adott közlekedési szabályt. Ha a járművezető ténylegesen ittas állapota nem áll okozati összefüggésben a (2) bekezdésben meghatározott eredmények valamelyikével, csak a bűncselekmény alapesete valósul meg.³³

A minősített esetek megállapíthatósága tekintetében tehát a legfontosabb az elkövető magatartása és az eredmény között fennálló okozati összefüggés. Amennyiben nem áll fenn ez az okozati összefüggés az ittasság és a cselekmény között, a bíróság az alapeset szerinti vétséget állapíthatja meg (például műszaki hiba okán elkövetett szabályszegés, vagy ha a balesetet kizárólag a sértett magatartása idézte elő). Az ítélezési gyakorlat azonban általában a közlekedési szabályszegést az alkoholos befolyásoltság következményének tekinti. A BJD.1140. számú bírósági határozat szerint: „ha a szeszesital-fogyasztást a vezetés körében olyan eredmény követi, amely a kellő figyelem, körültekintés elmulasztására, a figyelőképeség csökkenésére, az ezen alapuló felelőtlenségre vezethető

³² Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 342-343. o.

³³ Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 342. o.

vissza: arra kell következtetni, hogy a közlekedési szabályszegést megvalósító magatartás az alkoholos befolyásoltsággal volt kapcsolatos.”

Szükséges rámutatni arra is, hogy az ittas járművezetés és az eredmény közötti okozati kapcsolatot nem szakítja meg, ha más személy magatartása is közrehatott a káros következmény létrejöttében. Ez a körülmény a büntetés kiszabásánál értékelhető közreható okként.³⁴

„A Btk. 236. § (2) bekezdésének a), b) és c) pontja esetében a törvény szövege – egy vagy több személy, illetőleg másnak vagy másoknak szóhasználattal – kifejezetten nem utal arra, hogy ha az ittas járművezetés eredményeként egynél több személy szenved súlyos, avagy maradandó fogyatékoságot, vagy súlyos egészségromlást okozó testi sérülést, vagy ha a baleset két ember halálát okozza: egyrendbeli bűncselekmény vagy pedig bűnhalmazat megállapításának van-e helye. Az elkövetési magatartás elemzéséből azonban egyértelműen az a következtetés vonható le, hogy ilyen esetben nincs helye a bűnhalmazat megállapításának, a több sértett sérülésének vagy két ember halálának a ténye a büntetés kiszabásánál mint súlyosító körülmény értékelhető [BH 1982.83].”

A „Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára” szerzői rámutatnak arra a problémára, hogy az eddigi bírói gyakorlat az elkövetéskori szeszes italtól *befolyásolt* állapot „mentén” alakult. Így:

„Kérdés, hogy e téren milyen jelentősége lesz annak, hogy e helyébe az „ittas állapot” lépett azzal a meghatározással, hogy egy bizonyos érték előidézésére alkalmas alkoholtartalom mellett ez kötelezően megállapítandó? Jelenheti-e ez azt, hogy az alapján az okozati összefüggés is mintegy kötelezően megállapítandó? Célszerű a következő esettípusokat elkülöníteni.

Az első esetben a balesetet és az ennek folyományaként jelentkező sérülést vagy halált nem a szeszes italt fogyasztó okozta, hanem valamely külső körülmény (pl. műszaki hiba), vagy a sértett közlekedési szabályszegése. Nem tekinthető ugyanis „okozásnak” a közúti forgalomban való pusztá részvétel, bár kétségtelen, hogy annak hiányában a baleset sem következett volna be, de a helyzet ahhoz hasonló, mint amikor a járművezetői engedéllyel nem rendelkező vesz részt a forgalomban kétségkívül szabályt szegve, de az önmagában még nem „okozás” büntetőjogi értelemben. Ez esetben nyilván a Btk. alapján éppúgy nincs helye a minősített esetért való felelősség megállapításnak, mint a korábbi Btk. hatályban léte alatt.

A következő esettípus az, amikor a balesetet – és így a sérülést vagy halált – a szeszes ital fogyasztó közlekedési szabályszegése okozta. Ez esetben a gyakorlat a szabályszegés jellege szerint differenciált: ha a szabályszegés jellege olyan volt, hogy az az alkoholos befolyásoltságra utalt (reakcióidő csökkenése, könnyelműség, gátlások oldódása stb.), és ez tekinthető tipikusnak, akkor megállapította az ittas járművezetés minősített esetét, ha nem, akkor az ittas járművezetés alapesetét és a közúti baleset okozását állapította meg halmazatban.

34 Akác, Belegi, Katona, Kónya; Márki, Mészár, Molnár, Soós i.m.

A kiindulópont azonban az elkövetéskori bizonyított ittas állapot volt. Ennek hiányában aggályosnak tűnik a minősített eset megállapítása. A hatályos szabályozás szerint ugyanis csupán a szervezetben levő alkohol léte az empirikusan bizonyítandó, ha az még nem szívódott fel, akkor csupán a jogszabály értelmező rendelkezése folytán tekintendő az elkövető „ittas állapotban levő személynek”, ténylegesen nem az. Ez még az alapesetre nézve elfogadható, mert a jogalkotó egyfajta veszélyt szankcionált.

„Okozni” azonban csak „ténylegesség” tud! Más kérdés jogszabállyal kimondani, hogy valakit akkor is ittas állapotban levőnek kell tekinteni, ha még nem az, mint azt kimondani, hogy akkor is balesetet ittasan okozónak kell tekinteni, ha a baleset okozásakor még ténylegesen nem volt ittas.”³⁵

Személy szerint a szerzőkkel teljes mértékben egyetértek, ugyanis csak akkor lehetne az elkövetőt a minősített esetek valamelyikében okozott eredmény miatt felelősségre vonni, ha kétséget kizáróan bizonyítható, megállapítható, hogy az elkövetés pillanatában ténylegesen ittas állapotban volt, tehát az általa fogyasztott alkohol valóban felszívódott szervezetében.

A bűncselekmény Btk. 236. § (3) bekezdésében felsorolt eszközök valamelyikével történő elkövetése esetén az ittas vezetés szabálysértése valósul meg. Ha azonban így bekövetkezik valamely minősített esetként értékelendő eredmény is, akkor az adott minősített eset szerinti büntetőjogi felelősség terheli az elkövetőt.

A vasúti és a légi járművek vezetése akkor sem szabálysértést, hanem az ittas járművezetés vétségét valósítja meg, ha a járművet nem gépi erő hajtja (például: vasúti kézi hajtány, vitorlázó repülőgép).

3.15. Egység

A járművezetés folyamatos magatartás. Fontos, hogy amíg a járművezető egyazon ittas állapotában vezet, a járművezetés természetes egységként jelentkező egyrendbeli bűncselekmény valósít meg, még akkor is, ha megszakításokkal vezet, mely alatt értendő a rendőri intézkedés általi megszakítás is. Az egyazon ittas állapotba beletartozik, hogy ha az elkövető ittasságát fenntartva további szeszest fogyaszt.

3.16. A bűncselekmény többrendbelisége

Többrendbeli bűncselekmény megállapítását csak a teljes kijózanodás utáni ismételt szeszest fogyasztást követő járművezetés eredményezheti. (Megjegyzem ezzel kapcsolatban kérdésként merül fel bennem a cselekmények közötti teljes kijózanodás bizonyíthatósága akkor, ha két közeli – egymás utáni napon – elkövetett ittas járművezetésről van szó, de ez nyilván már a szakértői bizonyítás területe.)

35 Akác, Belegi, Katona, Kónya; Márki, Mészár, Molnár, Soós: i.m.

3.17. Halmazati kérdések

A halmazati kérdéseket illetően az ittas járművezetés során elkövetett közlekedési szabályszegés párosulhat tipikusan például munkavédelmi és/vagy foglalkozási szabályszegéssel is, továbbá segítségnyújtás elmulasztásával, közúti veszélyeztetéssel, hivatalos személy elleni erőszakkal.

3.17.1. Az ittas és bódult állapotban elkövetett járművezetés bűncselekmények halmazata

Érdekes helyzet áll elő akkor, ha valaki járművezetése során ittas és egyidejűleg bódult állapotban is van. Megállapítható-e ezen bűncselekmények halmazata?

Egyes nézetek szerint nem, halmazatuk csak látszólagos, büntetőjogi relevanciája pedig annak a bűncselekménynek van, amelyiknek nagyobb a szerepe a bűncselekmény elkövetése során. Ha azonban az elkövetőnek sem az ittas, sem a bódult állapota nem hangsúlyosabb az elkövetéskor, akkor az ittas járművezetés megállapítása indokolt, míg a bódultság a büntetés kiszabása során értékelendő.

Más álláspontok szerint e bűncselekmények vétségének alakzata halmazatban megállapítható, hogy ha az elkövető vonatkozásban egyidejűleg fennáll az ittaság és a bódultság is. E körben is az ittas állapot kerül hangsúlyosabban figyelembe vételre. Ha az elkövető ezen – tehát ittas és bódult – állapotából kifolyólag okoz legalább súlyos sérülést eredményező balesetet, az ittas járművezetés minősített esete és a járművezetés bódult állapotban vétsége halmazatának megállapítása indokolt.

Továbbá létezik olyan vélemény is, mely szerint az ittas állapotban elkövetett járművezetés bűncselekménye nem minősülhet egyidejűleg bódult állapotban elkövetett járművezetésnek is, és a bódult állapot súlyosító körülményként sem vehető figyelembe, még hozzá a specialitás elve – *lex specialis derogat legi generali* elv – alapján,³⁶ azaz ha az elkövető cselekménye az általános tényálláshoz képest egy speciális tényállásnak is megfelel, akkor a speciális tényállás alapján kell felelősségre vonni az elkövetőt, mely speciális tényállás ebben az esetben a bódult állapotban történő járművezetés.

Véleményem szerint elég nehézkes annak a megítélése, hogy melyik hátrányosan ható szernek jutott hangsúlyosabb szerep az eredmény előidézésekor, nyilván ez is a szakértői bizonyítás körébe tartozik. A hangsúlyosság megállapítása különösen akkor aggályos, ha az említett bűncselekmények alapesetéről van szó, melyekben eredmény – legalábbis tényállásba foglaltan (lásd: nyolc napon belül gyógyuló sérülés eredményének értékelése az ittas járművezetés alapeset körében) – nem szerepel. Mindenesetre azzal az állásponttal értek egyet, mely szerint az ittas és bódult állapotban elkövetett járművezetés nem állhat egymással még csak látszólagos halmazatban sem a bódult állapotra – mint speciális tényállásra – tekintettel. Tehát vagy az egyik vagy a másik bűncselekmény megállapításának van helye, figyelembe véve a kétszeres értékelés tilalmát is. Az már más kérdés,

36 <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2884> (letöltés dátuma: 2021.11.08.)

hogy az ittasság mennyire hat közre a bódult állapotban, tehát a szeszes ital fokozza-e a kábítószer, vagy gyógyszer szervezetben kifejtett hatását.

Mind az alkohol, mind a bódult állapot előidézésére alkalmas kábítószer, vagy bizonyos gyógyszerek a vezetési képességre hátrányosan ható befolyással bírnak, így úgy vélem, nem lenne indokolt őket külön tényállásokba foglalni, ezzel elkerülhető lenne a két bűncselekmény halmazatával kapcsolatban felmerült nézetek összeütközése is.

Problémaként merült fel továbbá az ittas állapotban elkövetett járművezetéssel összefüggő szabálysértések értékelése. Iránymutatást a 79. BK vélemény ad, mely szerint az ittas járművezetéssel összefüggő és annak tárgyi súlyát növelő szabálysértéseket az ittas járművezetés vétsége – tehát alapesete – elnyeli, ezért az önálló szabálysértési felelősség megállapítása helyett ezek súlyosító körülményekként történő figyelembevétele indokolt a büntetés kiszabása körében.³⁷

4. Az ittasság megállapítása, ellenőrzése, vér-, illetve vizelet-mintavétel

4.1. A 40/2020. (VIII. 6) Nemzeti Szakértői és Kutató Központ főigazgatói körlevelének 2020. 08. 10-től hatályos 29200-115/16/2020. ált. számú melléklete

Bizonyítási szempontból fontosnak tartom – a továbbiakban több oldalról is – ismertetni a 40/2020. (VIII.6.) Nemzeti Szakértői és Kutató Központ főigazgatói körlevelének 2020.08.10-től hatályos 29200-115/16/2020.ált. számú mellékletét (továbbiakban: NSZKK módszertani leírása), mint módszertani leírást, melyben foglaltak szerint:

„Az ittasság meghatározásakor a büntetőeljárás során nem a cselekmény időpontjában fennálló, az alkohol fogyasztásából származó egyéni befolyásoltság mértékét kell vizsgálni, azaz nem a cselekmény időpontjában fennálló véralkohol koncentrációt kell meghatározni, hanem azt, hogy a cselekmény / vezetés időpontjában a szervezetben volt-e olyan mennyiségű alkohol, amely a jogszabályban meghatározott véralkohol koncentráció előidézésére alkalmas.

Ez azt is jelenti, hogy a járművezetők már azon cselekménye is szankcionálásra kerül, amikor a szeszesital fogyasztását követően úgy kezdik meg a járművezetést, hogy az alkohol még nem szívódott fel, és a véralkohol érték, illetve az alkohol vezetési képességre hátrányos hatása még nem alakult ki.”³⁸

Ha egy közúti közlekedési ellenőrzés során, vagy a közúti balesettel érintett járművezetővel (akinek nem kell feltétlenül a baleset okozójának lennie, továbbá baleset esetén kötelezően alkalmazandó az alkoholeszter) szemben az intézkedő rendőr a helyszínen alkoholesztert alkalmaz, mely pozitív értékét mutat, akkor ezt követően úgynevezett hiteles légalkohol mérés céljából a hatóság az elkövetőt az illetékes rendőrkapitányságra előállítja – természetesen a rendőrkapitányságra történő bevitelnek feltétele, hogy 30

³⁷ Belovics, Molnár, Sinku: i.m. 344. o.

³⁸ <https://nszkk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)

percen belül (mely időtartamra történő utalást A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX.22.) BM rendelet 24/B. § tartalmazza) be is érjenek a kapitányságra, amennyiben nem, akkor egyből vér-, illetve vizeletvizsgálat következik a legközelebbi orvosi ügyeleten, vagy a legközelebbi egészségügyi intézményben – annak megállapítása céljából, hogy a berendezés 0,25 mg/l alatti vagy feletti értéket mutat.

„Az ittas állapot megállapítása, illetve véleményezése a kilélegzett levegő etilalkohol tartalmának és az érintett személytől vett vér- és vizeletminta figyelembevételével történik. (...)

Élő személy esetében, a cselekmény után a helyszíni légalkohol mérést végzi el a hatóság, amennyiben ilyen hitelesített eszköz a rendelkezésre áll. A 0,25 mg/l (ezrelék) értéket meghaladó levegőalkohol-koncentráció esetén a hatóság előállítja és vérvétellel kötelezheti a gépi meghajtású jármű vezetőjét, tekintettel arra, hogy ez alapos gyanút igazol a bűncselekményre.

A légalkohol mérést követően, 90 percen belül, a legkorábbi időpontban vér- és vizeletminta biztosítása szükséges. Kórházban kezelt sérültek esetén az első minta biztosítását lehetőleg a kezelés előtt szükséges elvégezni.

A vérminta vételéhez a hatóság által rendszeresített vér-, és vizeletvételi egységdobozt kell használni. A vérvétel az egységcsomagban mellékelt egyszerűhasználatos tűvel -a vérvétel helyének az alkoholmentes fertőtlenítőszerrel történő megtisztítása után – a dobozban lévő zárt mintavételi csőbe történik, amelyet $\frac{3}{4}$ részig kell a vérmintával megtölteni. Vizeletminta biztosítása esetén szintén az egységcsomagban lévő tárolóedényt kell vizelettel megtölteni, majd lezárni. A fertőzés lehetőségének elkerülése érdekében célszerű zártrendszerű mintavételi eszköz alkalmazása.³⁹

„Ha vizeletminta önkéntes biztosítása nem lehetséges, kétszeri vérmintavételre kell intézkedni úgy, hogy a második vérmintavételre az első vérmintavételtől számított legalább 30, de legfeljebb 45 perc elteltével kerüljön sor.⁴⁰

Szükséges tisztázni, hogy a módszertani leírásban említett helyszíni légalkohol mérést kalibrált (a kalibrálás, más néven hitelesítés 6 havonta történik) elektromos alkoholeszterrel végzi a hatóság a helyszínen. Régen ez a mérés Spira-tesztel történt, ezt hívták szondának, mely kifejezés a köztudatban még mindig él, megjegyzem, helytelenül.

Az elkövető illetékes rendőrkapitányságra történő előállítását követően alkalmazott készülékes vizsgálat a hiteles elektromos légalkoholmérő berendezéssel (hiteles mérőeszközzel) történik.

4.2. Az ittasság ellenőrzéséről szóló 40/2018. (VI. 29.) ORFK utasítás

Mind az alkoholeszter, mind a hiteles mérőeszköz, mind pedig a módszertani levélben említett egységdoboz állapota, felnyitása tekintetében szigorú szabályok kerültek meghatározásra az ittasság ellenőrzéséről szóló 40/2018.(VI.29.) ORFK utasításban, mely-

39 <https://nszkk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)

40 A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX.22.) BM rendelet 24./B. § (2) bekezdés

nek ismertetését az ittasság bizonyíthatóságának témaköréhez kapcsolódóan elengedhetetlennek tartom. Az utasítás főbb rendelkezései:

Alkoholteszter alkalmazása

Az ittasság ellenőrzését a cselekmény időpontját követően a lehető legrövidebb időn belül, de legkorábban a szeszes ital fogyasztásának befejezésétől számított 10 perc elteltével kell végrehajtani. Ennek érdekében az ittasság ellenőrzés megkezdésekor szóban figyelmeztetni kell az ellenőrzés alá vont személyt, hogy a légalkoholmérés megtagadása vagy sikertelen mintaadás esetén az ittasságellenőrzés elvégzése érdekében vér- és vizeletminta vételre előállíthatják. Az ellenőrzés alá vont személyt szóban nyilatkoztatni kell, hogy

- a) megértette-e a légalkoholmérés megtagadása vagy sikertelen mintaadás következményeire vonatkozó figyelmeztetést;
- b) van-e egészségügyi akadálya a légalkoholmérésnek;
- c) aláveti-e magát a légalkoholmérésnek;
- d) mikor fogyasztott utoljára szeszes italt;
- e) fogyasztott-e szeszes ital kivételével vezetési képességre hátrányosan ható egyéb szert (kábitószert, pszichotróp anyagot vagy új pszichoaktív anyagot).

A sikeres mintaadás érdekében az ellenőrzés alá vont személyt a szükséges mértékben ki kell oktatni az alkoholteszterrel történő mintaadás módjáról.

A rendőr közlekedési baleset esetén alkoholteszterrel köteles ellenőrizni – lehetőleg már a helyszínen, az intézkedés kezdetén – a balesetben részes járművek vezetőit és azokat a személyeket, akiknek magatartása a felelősség megítélésében jelentőséggel bírhat (pl. személyzet, utas, gyalogos).

Közlekedési baleset esetén, amennyiben felmerül, hogy a jármű vezetője szervezetében szeszes ital fogyasztásából származó alkohol van, a járművet és a járművezető ruházatát át kell vizsgálni annak megállapítása érdekében, hogy ott található-e szeszes italt tartalmazó, illetve annak tárolására alkalmas tárgy. Ilyen tárgyak megtalálása esetén, azokat – a bontatlan csomagolásban lévők kivételével, az irányadó törvényi rendelkezéseknek megfelelően – le kell foglalni, és a megtalálás körülményeit részletesen rögzíteni kell.

Alkoholteszterrel végzett ittasságellenőrzés esetén az ellenőrzés időpontját és a mérés számszerű eredményét a feljelentésben minden esetben rögzíteni kell.

Hiteles mérőeszköz alkalmazása

Kilélegzett levegő hiteles mérőeszkőzzel történő megvizsgálása érdekében előállítás csak akkor foganatosítható, ha a hiteles mérőeszkőzzel történő vizsgálat jogszabályi feltételei az intézkedés alá vont személy előzetes szóbeli nyilatkozata alapján fennállnak.

A hiteles mérőeszkőzzel történő mérés végrehajtása előtt a mérést végrehajtó (intézkedő) rendőr köteles meggyőződni arról, hogy a mérőeszköz alkalmas-e joghatással bíró

(bizonyító erejű) mérés végzésére, azaz, hogy a mérőeszköz hitelesítése hatályos-e. Amennyiben a mérőeszköz nem minősül hitelesnek, azzal mérés nem hajtható végre.

A hiteles mérőeszköz alkalmazását az 1. elnevezésű melléklet szerint – „Jegyzőkönyv hiteles elektromos légalkoholmérő berendezéssel végzett ellenőrzéséről” (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) – kell rögzíteni. A vizsgálati eredményt mindkét mérés alkalmával két példányban kell kinyomtatni, és azokat az intézkedés alá vont személlyel alá kell íratni. A Jegyzőkönyvet két példányban kell felvenni. A kinyomtatott vizsgálati eredményt és a Jegyzőkönyv egyik példányát a feljelentéshez, illetve amennyiben feljelentés megtételére nem kerül sor, akkor az intézkedésről készült jelentéshez kell csatolni. A vizsgálati eredmény és a Jegyzőkönyv másik példányát az intézkedés alá vont személynek át kell adni.

A mérés végrehajtásán és a Jegyzőkönyv felvételénél a hiteles mérőeszköz kezelőjén kívül legalább egy intézkedő rendőrnek jelen kell lennie, és a Jegyzőkönyvet mindegyiküknek alá kell írniuk.

Eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában, abban az esetben, ha egyik mérési eredmény sem haladja meg a 0,05 mg/l légalkohol értéket, azok további intézkedések alapja kizárólag akkor lehetnek, amennyiben egyéb bizonyíték – így különösen az intézkedés alá vont nyilatkozata vagy tanúvallomása – áll rendelkezésre.

Vér- és vizelet-mintavétel

A vér- és vizeletvételre kizárólag erre a célra rendszerbe állított olyan szavatosságvédő egységdoboz alkalmazható, amelynek a mintavételi eszközöket magába foglaló doboza bontatlan (zárcímkeje ép). A mintavételi egységdoboz felnyitása és alkalmazása csak a mintavétellel érintett személy, az intézkedést foganatosító rendőr és a mintát vevő orvos jelenlétében történhet. Kivételesen indokolt esetben a mintavételi egységdoboz felnyitásánál a mintavétellel érintett jelenléte mellőzhető, amelynek tényét és okát a rendőri jelentésben részleteiben rögzíteni kell.⁴¹

Vér, illetve vizelet mintavételre akkor kell kötelezően intézkedni, ha például a járművezető úgy nyilatkozott, hogy vezetési képességére egyéb hátrányosan ható szert fogyasztott vagy egészségi állapota miatt vele szemben nem lehet hiteles mérőeszközt alkalmazni és az ittaság gyanúja felmerül, vagy ha például a cselekményt követő 30 percen belül nem hajtható végre a hiteles mérőeszközzel történő mérés.

4.3. A 27/2010 (OT. 14.) ORFK utasítás

A ma már nem hatályos 27/2010 (OT. 14.) ORFK utasítás még a következőképp rendelkezett:

Amennyiben az alkoholtesztterrel végzett mérés eredménye:

- a) közúti gépi meghajtású járművet vezetőnél a 0,15 mg/l,
- b) közúti nem gépi meghajtású járművet, vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású úszólétesítményt vezetőnél a 0,25 mg/l,

41 Az ittaság ellenőrzéséről szóló 40/2018.(VI.29.) ORFK utasítás

- c) nem gépi meghajtású úszólétesítményt vezetőnél a 0,30 mg/l,
d) egyéb esetben a 0,50 mg/l

légalkohol értéket nem haladja meg, szóban nyilatkoztatni kell, hogy tüdőbetegségben szenved-e, vagy van-e testhőmérséklet emelkedése. Abban az esetben, ha (...) nem áll fenn a vér- és vizeletminta vétel esete, és az alkoholfogyasztás tényét vagy az azzal megvalósított jogsértést nem büntetőeljárásban értékelik, úgy az intézkedés alá vont személyt nyilatkoztatni kell arról, hogy a mérési eredményt elfogadja-e. Amennyiben úgy nyilatkozik, hogy elfogadja, akkor az előző nyilatkozatait és a mérés eredményét az 1. számú melléklet szerinti „Nyilatkozat” (a továbbiakban: Nyilatkozat) kitöltésével rögzíteni kell. A Nyilatkozat rögzítését követően további mintavételre intézkedni nem kell.⁴²

Összehasonlítva a jogszabályokat, fontos kiemelni, hogy a hiteles mérőeszközön történő mérés ma már minden esetben kötelező, függetlenül a helyszínen alkoholteszterrel mért értéktől. A hatóság a hiteles mérőeszközön mért érték függvényében kezdeményez az elkövetővel szemben büntető vagy közigazgatási, illetve szabálysértési eljárást. Fontos továbbá, hogy hiteles mérőeszkőzzel két alkalommal történik légalkohol mérés, mely alkalmak között minimum 30, maximum 45 percnak kell eltelnie. Így, ha a második mérés eredménye 0,25 mg/l alatti, a hatóság az ittaság miatt az elkövetővel szemben közigazgatási eljárást, továbbá ha baleset is történt és annak okozója is az elkövető, egyben szabálysértési eljárást is kezdeményez, azonban ha „csak” részese a balesetnek, vagy nem történt baleset, akkor egyedül közigazgatási eljárás kezdeményezésének van helye, míg 0,25 mg/l feletti érték esetében büntetőeljárást kell kezdeményezni.

4.4. Az orvosszakértő kirendelésének szükségessége

Az NSZKK módszertani leírása alapján kiemelendők az alábbi szempontok:

Amennyiben a cselekmény / vezetés és a biológiai minták között kizárható a szeszesital fogyasztás, úgy nyilvánvaló, hogy a cselekmény után biztosított biológiai mintákban kimutatott etilalkohol-koncentráció csak úgy alakulhat ki, hogy a mért koncentráció előidézésére alkalmas etilalkohol a cselekmény időpontjában már a szervezetben jelen volt olyan mennyiségben, amely alkalmas volt a mintákban mért koncentráció előidézésére. A KRESZ előírja, hogy közúti baleset esetén, amikor rendőri intézkedés válik szükségessé, a rendőri intézkedés megtörténtéig a vezetőnek szeszesitalt fogyasztania tilos.

A fentiekből egyértelműen következik, hogy amennyiben a vérminta etilalkohol-koncentrációja a 0,5 g/l (ezrelék) értéket, illetve a kielégzett levegő etilalkohol-koncentrációja a 0,25 mg/l értéket meghaladja, úgy az ittas állapot vegyészszakértőileg bizonyított.

Amennyiben a mintabiztosítás a cselekményt követő 90 percen belül megtörténik, és a mért véralkohol-koncentráció a 0,5 g/l (ezrelék) értéket meghaladja, az ittaság bizonyítására orvos szakértő kirendelése nem szükséges.⁴³

42 Az ittaság ellenőrzéséről szóló 27/2010 (OT. 14.) ORFK utasítás

43 <https://nszkk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)

Igazságügyi orvosszakértő kirendelése szükséges akkor, ha:

- A vegyészszakértő által mért érték a 0,2 g/l (ezrelék) értéket meghaladja, de nem magasabb, mint 0,5 g/l (ezrelék), és a cselekmény és a mintavétel között több, mint 60 perc telt el. A cselekmény után biztosított mintákban mért, a bűncselekményi határt meghaladó etilalkohol koncentráció automatikusan nem jelenti azt, hogy a cselekmény/vezetés időpontjában a vizsgált személy szervezetében nem volt a bűncselekményi értékhatárt meghaladó véralkohol-koncentráció előidézésére alkalmas mennyiségű szeszesital fogyasztásából származó alkohol.
- A biológiai minták biztosítása nem a cselekmény időpontjában, hanem néhány esetben jelentős késéssel történik
- Felmerül a cselekmény utáni szeszesital fogyasztásának („ráívás” vagy „utánai-vás”) lehetősége.
- Személyi sérüléssel járó közlekedési balesetek, illetve minősített közlekedési bűncselekmények esetében szükség lehet a cselekmény időpontjára történő visszaszámolásra.
- Amennyiben a mért véralkohol koncentráció a 0,5 g/l (ezrelék) értéket meghaladja, de a mintabiztosítás a cselekményt követő 90 percen túl történik.⁴⁴

5. Bizonyítási problémák

Az alábbiakban felhívom a figyelmet néhány olyan hibára, melynek a hatóság részéről történő elkövetése egy ittas járművezetővel szemben a büntetőeljárás megszüntetéséhez vezethet.

Az első az az eset, amikor a helyszínen alkalmazott alkoholeszter alkoholfogyasztást mutat a járművezetőnél, így szükségessé válik a hiteles légalkoholmérés, melynek – ahogy már a fentiekben utaltam rá – 30 percen belül meg kell történnie. Előforduló hiba, amikor az intézkedés alá vont személlyel ebben a 30 percben nem érnek be a hiteles mérés helyszínére az intézkedő rendőrök, így „kicsúsznak” az időkorlátból (melyet nem kísérnek figyelemmel), és a hatóság figyelmetlensége okán a rendőri intézkedés helyszínén az alkoholeszterrel mért érték idejétől is eltérő időt tüntetnek fel a személyi szabadságot korlátozó intézkedésről készült jelentésben. E hibára jellemzően a szakértő előtt derül fény, mely az eljárás megszüntetését eredményezheti.

A második eset az, amikor az alkoholmérő teszteren a fél évenkénti hitelesítés, vagy csak egyszerően a téli-nyári óraátállítás eredményeként a pontos idő nem kerül beállításra. Az eljárás során így szintén fény derülhet arra, hogy az első – helyszínen történt – mérés ideje nem valós, függetlenül attól, hogy a meghatározott 30 percen belül megtörtént a hiteles mérés is. Ilyenkor szükségessé válik egy kiegészítő rendőri jelentés elkészítése a fentiekről a szabályosság érdekében.

44 <https://nszkk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)

A harmadik esetben előforduló hiba, hogy amikor történik egy közúti közlekedési baleset és felmerül valamelyik érintett járművezető vonatkozásában az ittaság, akkor nem a baleset időpontja kerül feltüntetésre a hatóság részéről a vér- és vizelet mintavételi egységdobozban lévő tájékoztatón, hanem a helyszínen alkoholteszterrel végzett mérés időpontját rögzítik. Ez azért téves eljárás, mert ekkor a cselekmény – tehát a baleset bekövetkezésének – időpontja az irányadó, nem pedig az első mérés időpontja. Amennyiben az alkoholteszter pozitív értéket mutat, akkor vagy hiteles mérőeszközön történik a további mérés, vagy egyből elszállítják a járművezetőt vér, illetve vizelet mintavétel céljából. Véleményem szerint azért célszerűbb a járművezetőt egyből vér, illetve vizelet mintavételre szállítani, mert a baleset percre pontos időpontját objektív bizonyíték (például menetrögzítő kamera, térfigyelő kamerafelvétel) hiányában nehéz meghatározni. A baleset időpontja általában mindig körülbelüli időpont, melyet az érintett vagy a tanúk elmondása alapoz meg.

A negyedik eset inkább az ittaság bizonyításának nehézségéről tanúskodik, amikor is a rendőrök a közúti közlekedés során szolgálati gépjárművel egy járművezető után fordulnak ellenőrzés céljából, aki időközben megáll saját lakásánál, majd oda bemegy. Az intézkedő rendőrök ekkor ugyanis már egy kis időre szem elől veszíthették, így a járművezető hivatkozhat arra is, hogy azért ittas, mert a lakásba belépve egyből alkoholt fogyasztott. Persze ez azért egy bűncselekményt elérő értékhatárnál elég valószínűtlen a járművezetés és a rendőri intézkedés között eltelt idő rövidségére tekintettel, de minden esetre a bizonyítás körében problémát vethet fel annak vizsgálata, hogy a járművezetővel szemben van-e helye eljárás megindításának, és ha igen, akkor mely eljárást kell megindítani. Meg kell állapítani egyrészt azt, hogy már a járművezetés időpontjában volt-e alkohol a szervezetében, továbbá milyen mennyiségben, történhetett-e a lakásba beérve ráívás.

A ráívás, mint védekezés viszonylag könnyen kizárható a vér- és vizeletalkohol-koncentráció párhuzamos vizsgálatával, amely módot ad a mintavétel időpontjából nézve annak véleményezésére, hogy az adott személynél a felszívódás vagy a lebomlás szakasza állt-e fenn. A felszívódási időszakban a vér alkoholkoncentrációja magasabb értéket mutat, mivel az alkohol kiválasztása még csak megkezdődött, így a vizeletben – kezdeti időszakban – alacsonyabb alkoholkoncentráció értéket lehet találni. A lebontási időszakban éppen fordítva, a vérből már fokozatosan ürül ki az alkohol, míg a vizeletben jelen van és magasabb koncentrációt lehet kimutatni.⁴⁵

Amennyiben a vizelet alkohol koncentráció a véralkohol koncentrációt meghaladja, úgy valószínűsíthető, hogy az utolsó italfogyasztás a mintavételeket megelőzően legalább 90 perccel korábban történt. Amennyiben a véralkohol koncentráció meghaladja a vizeletalkohol koncentráció értékét, úgy a 90 percen belül történt italfogyasztás nem cáfolható.

45 Kereszty Béla: A magyar közlekedési büntetőjog kézikönyve. KJK-KERSZÓV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 146., 149. o.

Azokban az esetekben, amikor a mintavételekre a cselekményt követően több, mint 90 perc múlva kerül sor, kizárólag orvosszakértői eszközökkel a cselekmény utáni italfogyasztás időpontja nem cáfolható. 90 percen túl nem bír plusz információ tartalommal a vér és vizelet mellett biztosított többszörös mintavétel.⁴⁶

A fenti esetet tovább bonyolíthatja, amikor az ellenőrizni kívánt gépjárműben ketten tartózkodnak és a rendőrök így fordulnak a gépkocsi után. Ekkor ugyanis több esetben megtörtént, hogy a járművezető – útközben! – helyet cserélt a mellette helyet foglaló utassal, majd a megállítást követően e ténytagadták annak dacára, hogy a rendőrök szembeállították őket azzal, hogy látták a helycserét. Sajnos, amennyiben ilyenkor a szolgálati gépjárműben nincs elhelyezve menetrögzítő kamera, amelyen látható, hogy az „utána fordulást” megelőzően a szemből közlekedő járművet ki vezette, akkor nehezebb annak kétséget kizáró bizonyítása, hogy történt-e ittas járművezetés, de az eset jellegétől függően természetesen a rendőrök egybehangzó tanúvallomásával is bizonyítható a helycsere. Fontos rámutatni azonban arra, hogy ennek az elkövető részéről alkalmazott „megoldásnak” buktatója is lehet akkor, ha a járművezető illetve az utas magassága szemmel láthatóan egészen eltérő. Ilyen esetben baleseti helyszínelő vagy bűnügyi technikus bevonásával és általuk használt mérőléc alkalmazásával fényképfelvételeken rögzítendő az ülés magassága, a kormány beállításának magassága, a pedálok és az ülés kezdete közötti távolság, az ülés támfalának dőlésszöge, illetve a döntött támfal és a kormány távolsága, mely adatok egyértelműen utalhatnak arra, hogy az utas nem vezethette az autót hosszú távon, hiszen az ülésbe ültetve el sem éri a pedálokat, így a helycserét követően a járművezető megállításáig az ülésen előrecsúszva kormányozta a gépkocsit. Az eset jellegétől függően természetesen a rendőrök egybehangzó tanúvallomásával is bizonyítható a helycsere.

A járművezető a vele szemben megindult eljárás során kérheti a hiteles légalkoholmérő berendezés hitelesítési bizonyítványát, melyből kiderülhet, hogy a berendezés hitelesítése lejárt. Ez szintén az eljárás megszüntetéshez vezethet.

A vér- és vizelet-mintavétel megtörténtét követően az intézkedő rendőrök elszállítják a mintákat az illetékes rendőrkapitányságra és ott erre rendszeresített, lakattal lezárt, plombált hűtőben történik tárolásuk. Előfordulhat azonban, hogy áramszünet miatt több órán keresztül nem üzemel a hűtő, így nem megfelelő a minták hőmérséklete, melyek így szakértői szempontból értékelhetetlenné válnak. Ez a körülmény szintén akadályozhatja a kétséget kizáró bizonyítást.

Végül egy eljárásjogi hibára hívom fel a figyelmet, mely akkor történik, miután a járművezető ittaságát hiteles légalkohol mérő berendezéssel megállapították. Ezt követően ugyanis gyakori, hogy kihallgatását azonnal elvégzik, holott egyáltalán nem biztos, hogy a terhelt már teljesen mentes az alkoholos befolyásoltságtól, így kihallgatható állapotban van.

46 <https://nszkk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)

6. Összegzés

A „Járművezetés ittas állapotban” bűncselekményét a dolgozatban tárgyalt szempontok szerint megvizsgálva arra a következtetésre jutottam – furcsa hasonlattal élve -, hogy e bűncselekmény olyan, mint a hagyma. Ahogy a tényállás elemzésében elmélyültem, egyre több és több olyan réteget találtam, melyeket tisztázni szükséges ahhoz, hogy teljes bizonyossággal megállapítható legyen a bűncselekmény elkövetése, illetve az, hogy az elkövető cselekménye valóban vezetésnek minősül. Kérdéses lehet, hogy az elkövető által a cselekménykor használt eszköz valóban jármű? Az elkövető a cselekménykor már ténylegesen ittas állapotban volt? Megállapítható-e az elkövető vonatkozásában az önhiba? A kérdések pedig csak folytatódnak.

Látható, hogy bár a törvényi tényállás alapesetében nincs belefoglalva a könnyű testi sértés, mint eredmény, azonban ténylegesen e kereten belül értékeli a jogalkotó. A tényállás szövege nem utal az önhibából eredő ittas állapotra, illetve az sem teljesen egyértelmű, hogy amikor hiányzik az önhiba – mint a magatartás szándékosságának alapköve -, akkor mit jelent a tévedés, és azt mi választja el a gondatlan elkövetéstől. Ahogy a dolgozatomban is kifejtettem, szükségesnek tartom a bűncselekmény alapesetében belefoglalni a könnyű testi sértést, mint eredményt (vagy minősítő eredményként értékelni), illetve az önhiba megjelölését az ittasság vonatkozásában.

Különösen hangsúlyos szerephez jut az ittasság bizonyítása, e körben elsődlegesen a hatóság gyorsaságán, szakértelmén múlik a büntetőeljárás lefolytatásának sikeressége. Olyan aprónak tűnő hibák állhatnak útjába az ittasság kétséget kizáróan történő megállapíthatóságának, mint például, hogy a vér- és vizeletmintavételi egységcsomag nem a mintavételt végző orvos és a mintavétellel érintett jelenlétében kerül felbontásra, vagy áramszünet miatt leáll a mintákat őrző hűtő.

A dolgozatban tárgyaltakon kívül nem mehetünk el észrevétlenül azon tény mellett, hogy a járművezetés ittas állapotban egyike a leglátensebb bűncselekményeknek. Amennyiben nem következik be közlekedési baleset, az ittasság ellenőrzése szűrőpróba-szerűen történik a hatóság részéről, így – ahogy a dolgozatom bevezetőjében is említettem – e bűncselekmény kiszűrése és megelőzése valójában szélmalomharc. Az egyik megoldás talán az lenne, ha a jövőben olyan járművek kialakítására kerülne sor, melyek egy berendezéssel rendelkeznek, amely ellenőrzi a sofőr ittasságát, és ha e tényt észleli, a jármű nem indítható el, nem mozdítható meg.

Fontos rámutatni arra is, hogy mekkora kockázatot vállal az, aki úgy dönt – bízva saját képességeiben -, hogy ittasan volán mögé ül. Sajnos sokan nincsenek tisztában azzal, hogy e döntésükkel nemcsak saját, hanem mások életét is kockára teszik. Az élet pedig legtöbbször azt igazolja, hogy a vétlen járművezetők és családjuk szenvedik el e felelőtlen döntések legsúlyosabb következményeit. Ennek fényében, bár már elnyűtt a következő jól ismert mondat, azonban mégis örökérvényűnek tartom:

Ön dönt: iszik vagy vezet.

Felhasznált szakirodalom

- Akác Zózsef; Belegi József; Katona Sándor; Kónya István; Márki Zoltán; Mészár Róza; Molnár Gábor Miklós; Soós László (szerk.: Kónya István): *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2016.
- Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál (szerk.: Belovics Ervin, Lektor: Vókó György): *Büntetőjog II. Különös rész*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Bp., 2018.
- Bíró Gyula: *A közlekedési bűncselekmények szabályozása és nyomozása hazánkban, különös tekintettel a megelőzésre*. Doktori (PhD) értekezés. Témavezető: Dr. Kardos Sándor. Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2012. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/155440/Biroertekezés.pdf?sequence=7&isAlloved=y> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- Fülöp Ágnes, Fülöp Natasa, Major Róbert (szerk.): *A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2014.
- Görgényi Ilona, Gula József, Horváth Tibor, Jacsó Judit, Lévay Miklós, Sántha Ferenc, Várad Erika (2020.szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer Hungary Kft, Budapest.
- Herke Csongor: *A kriminalisztika alapkérdései és az önvezető járművek*. In: *Belügyi Szemle*, 2021/1. sz., 2021.
- Kereszty Béla (szerk.): *A magyar közlekedési büntetőjog kézikönyve*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005.
- Pallo József (2020) *A Csemegi-kódex formálódása a korabeli büntetőpolitika változásainak tükrében*. In: *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére*. Ludovika Press, Budapest, 2020.

Felhasznált internetes források

- A Kúria (korábban: Legfelsőbb Bíróság) büntetőjogi és büntető eljárásjogi tárgyú testületi állásfoglalásai, jogegységi határozatai és büntetőkollegiumi véleményei. I. A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései. III. számú büntető elvi döntés Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről. 2. pont. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/bovitett_oldal/bunteto_testuleti_osszes151007.pdf (letöltés dátuma: 2021.10.06.)
- <http://ugyeszklapja.hu/?p=2884> 2021.11.08-ai megtekintés (letöltés dátuma: 2021.11.08.)
- <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/birogy.pdf> (letöltés dátuma: 2021.10.28.)
- <https://buntetojog.info/kulonos-resz/btk-236-238-%C2%A7%C2%A7-jarmuvezetes-ittas-allapotban-jarmuvezetes-bodult-allapotban-jarmuvezetes-tiltott-atengedese/> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- <https://docplayer.hu/4796134-Szakdolgozat-az-ittas-vezetes-elmeleti-es-gyakorlati-kerdesei.html> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- <https://nzszzk.gov.hu/content/modszertani-leirasok/4-2020-korlevel/melleklet-4-2020-korlevel.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.09.)
- <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/5172/4100> (letöltés dátuma: 2021.11.02.)
- <http://real.mtak.hu/107759/1/Csemegikodex-48-63.pdf> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- Vargáné Nagy Livia (2013): *Az ittas vezetés elméleti és gyakorlati kérdései*. Szakdolgozat. Konzulens: Dr. Sántha Ferenc. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, Miskolc. <https://docplayer.hu/4796134-Szakdolgozat-az-ittas-vezetes-elmeleti-es-gyakorlati-kerdesei.html> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)

Felhasznált jogszabályok

- Az 1878.évi V. törvénycikk
- Az 1948. évi XLVIII. törvény
- Az 55/1953. (XII.4.) M.T. sz. rendelet
- Az 1961. évi V. törvény
- Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet
- Az 1978. IV. évi törvény
- A 2012. évi C. törvény
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- A 2005. évi CLXXXIII. törvény
- Az 1995. évi XCVII. törvény
- A 2000. évi XLII. törvény
- Az 1/1975. (II. 5.) KPM–BM együttes rendelet
- A büntetőtörvénykönyvről szóló 1978.évi IV. törvény
- A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX.22.) BM rendelet

Felhasznált jogesetek

- Magyar Királyi Curia 10.029. számú határozata, Vargáné Nagy Livia: *Az ittas vezetés elméleti és gyakorlati kérdései*. Szakdolgozat. Konzulens: Dr. Sántha Ferenc. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, Miskolc, 2013. <https://docplayer.hu/4796134-Szakdolgozat-az-ittas-vezetes-elmeleti-es-gyakorlati-kerdesei.html> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- Magyar Királyi Curia 4849. számú határozata, Vargáné Nagy Livia: *Az ittas vezetés elméleti és gyakorlati kérdései*. Szakdolgozat. Konzulens: Dr. Sántha Ferenc. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, Miskolc, 2013. <https://docplayer.hu/4796134-Szakdolgozat-az-ittas-vezetes-elmeleti-es-gyakorlati-kerdesei.html> (letöltés dátuma: 2021.11.04.)
- BH 1977.90.
- BH 1980.159.
- BH 1982.83.
- BH 1982.365.
- BH 1984.340.
- BH 1991.180.
- BH 1995.382.

Felhasznált állásfoglalás, utasítás

- Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Védőképzési Főosztály 2021. január 20. napján kelt NF. 3992/2020/2-1. számú állásfoglalás
- Az ittaság ellenőrzéséről szóló 40/2018.(VI.29.) ORFK utasítás
- Az ittaság ellenőrzéséről szóló 27/2010 (OT. 14.) ORFK utasítás

Zách Felicián merénylete

Bevezetés

Dolgozatom főszereplője Zách Felicián, aki felségsértő merényletet követett el Károly Róbert és családja ellen. Története az egyik legismertebb magyar bűnper lett. A férfi 1330. április 17. napján kardot rántva Károly Róbert királyra és családjára tört, akiket nem sikerült megölnie, viszont súlyosan megsebesítette őket. A királyi család elleni cselekedete sikertelen volt és még távozása előtt a királyi palota őrei őt ölték meg. A király nem elégedett meg annyival, hogy Zách Felicián életét vesztette, még súlyos következmények születtek.

Egyrészt azért esett erre a perre a választásom, mert számomra figyelemfelkeltő és érdekes, hogy az 1300-as években kik és milyen módon döntöttek emberek sorsáról és milyen büntetéseket szabtak ki. Ezen kívül nem mindennapi az ő története, mert több história maradt fenn a merényletről, a merénylet előzményeiről és annak következményeiről. A hivatalos történet az ítéletlevélben is szerepel, mely szerint Zách Felicián egy áruló volt, aki azért fordult Károly Róbert ellen, mert megfosztotta tisztségétől. Ebből fakadóan követte el Zách a merényletet.

Céлом az, hogy bemutassam a valós történetet: Ki is volt Zách Felicián? Mi indíttatta arra, hogy a királyi család életére törjön?

A merénylet és következményei

Zách Felicián, akit egyébként Zách és Záh vezetéknéven is említene, születésének helye és ideje ismeretlen, ám 1330. április 17-én hunyt el Visegrádon. A dátum a magyar történelem egyik leghíresebb merényletének napja.

A Zách név első említése egy 1227-ben keletkezett oklevélben olvasható, amikor a Zách nemzetségen belüli Tordas fiai megölték II. Endre udvari káplánját, Nasont. A fiukat Hartyán birtok elvesztésére ítélték, amelyet később sikerült visszaszerezni a Zách családnak.

¹ Borda Zsófia Fanni joghallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr

Felicián életéről és pályafutásáról egyébként keveset tudunk. Egy 1301-ben keletkezett oklevél adatai szerint Dráky Tamás, Nógrád megyei nemes fogadott bírása volt Pöstyénben.

Ami ismert adat, az, hogy Zách Felicián magyar birtokos és katona volt. Kezdetben Csák Mátét szolgálta, aki mellett komoly vagyona is szert tett. Azt a tényt, hogy Csák Máté vezető emberei közé tartozott, az is bizonyítja, hogy 1308-ban részt vett Gentilis bíboros pápai legatus és Csák Máté kékesi találkozásán.

Károly Róbert, az Anjou-ház magyar királya, és Csák Máté, nagyhatalmú főúr között a viszony egyre feszültebbé vált. A feszültség hatására Csák Máté nyíltan szakított az egyházzal, melynek következtében parancsot adott az egyházi birtokok kifosztására, feladására, melynek egyik végrehajtója maga Zách Felicián volt. 1310-ben megtámadta a veszprémi egyházmegye birtokában lévő Pilis megyei Bajt. Ezekből az adatokból több történész is azt a következtetést vonta le, hogy „*Csák Máté bosszú hadjáratának egyik legkézzesebb eszköze Záh Felicián volt, aki az esztergomi érsek jobbágyait gyilkolta és nyomorgatta.*”

Sokan Csák Mátéhoz hasonlították, nem hiába. Tetteiből megmutatkozott az igazi jelleme.

Károly Róbert 1315-ben megpróbálta maga mellé állítani Zách Feliciánt, aki ezt megtagadta. Ennek következtében a király elvette a nemes híres birtokait, melyek Nógrád, Heves és Gömör vármegyékben helyezkedtek el. Az idő elteltével Felicián nézetét megváltoztatta és a királyhoz pártolt, uradalmakat kapott és Sempte várnagyi tisztségét is elnyerte. Az

1320-as években azok közé a szerencsés emberek közé tartozott, akik bejelentés nélkül közlekedhettek a palotában és bármikor a király színe elé kerülhettek, nem kellett engedélyt kérnie. Ezek mellett szeretett lánya pedig Erzsébet királyné udvarhölgye lett.²

Az 1320-as évek végén Károly Róbert leverte az oligarchákat és ezután nyugodt szívvel megszabadulhatott azoktól, akikben kevésbé bízott meg. Érthető módon a Csák Mátétól átpártolt Zách Felicián is ebbe a csoportba tartozott. A király a bő adományozások után két évvel számos címétől megfosztotta Feliciánt, köztük visszavette Semptét is. Ezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert az ítéletlevélben is ez szerepelt, mint a merénylet hivatalos indítóoka. Makkai László azzal magyarázza Zách Felicián tettét, hogy feny-

2 Beihuber Ádám: Borcseppek a kardélen – Gondolatok Zách Felicián merényletéről 112.o. <http://epa.niif.hu/01000/01019/00004/pdf/109125BeihuberAdam.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.15.)

getve érezte magát a királyi udvarban. Félt attól, hogy a király őt is, mint Csák Máté familiárisait, fej- és jószágvesztésre ítéli. Ebből következően Felicián előre megszervezte és kidolgozta a támadás részleteit.³ Bertényi Iván szerint nem alaptalan az a történetírói feltételezés, hogy Károly Róbert korábban levert ellenfeleinek az utolsó összeesküvése (a legyőzött oligarchák erőinek kései kétségbeesett kísérlete) irányította az idős merénylőt.⁴

A hivatalos ítéletlevél szerinti indító ok alapján Zách Felicián terve az volt, hogy étkezés közben váratlanul megtámadja a királyi családot, köztük a királyt, a királynét és gyermekeiket. Sok teória született arról, hogy kezdett neki Felicián a merényletnek. Többen is azt vallják, hogy dühösen,

feszült állapotban rontott be a királyi palotába. Személy szerint ez a változatot tartom a legvalószínűtlenebbnek, hiszen képtelennek vélem azt, hogy a kiváltságaitól megfosztott férfi egy örökkel körbevett palotába csak úgy dühösen berontson. Történészek szerint a legvalószínűbb az lehetett, hogy a férfi észrevétlenül lépett a király asztalához. Feliciánnak sem a királyt, sem annak családját nem sikerült megölnie. Károlyt a karján sebezte meg, a királynénak négy ujját levágta. A gyermekek nem sérültek meg, viszont nevelőiket leszúrta.⁵ A személyzet gyors beavatkozással leterítette és megölte a merénylőt.

Megemlítem a merénylet egy másik lehetséges előzményét is. Marczali Henrik szerint a borzasztó tragédia a királyné egyik udvarhölgyének, a szeplőtelen jellemű és legszebb női erényekkel ékeskedő Zách Klárának, Zách Felicián gyönyörű szép lányának a meggyalázásával kezdődött.⁶ Egy áprilisi napon, amikor Kázmér lengyel herceg meglátta Klárát, csodálatos érzés töltötte el, ám a lány nem viszonozta közeledését. Kázmér, amikor Visegrádon tartózkodott, Klárán erőszakot követett el. A lánya gyalázatának hírére dühös haragra gyűlt apa bosszúját az időközben hazatért Kázméron nem vezethette le. Zách Felicián úgy gondolta, hogy a királyné segítséget nyújtott eme gyalázatos cselekményhez rokonának, ezért Zách az asszonyon akart bosszút állni.

Az eredmény egy és ugyanaz lett, amit a király bőségesen megtorolt. Károly Róbert a történetek után nem elégette meg Felicián halálát. Egy úgynevezett „ázsiai” büntetés parancsolt, mely szerint egy ilyen felségsértő tettért a tettes egész nemzetségének puszt-

3 Makkai László: Nógrád megye története 1848-ig. In: Nógrád megye műemlékei. 3. Szerk.: Genthon István. Bp., 1954. 35-83.; 45-46. o.

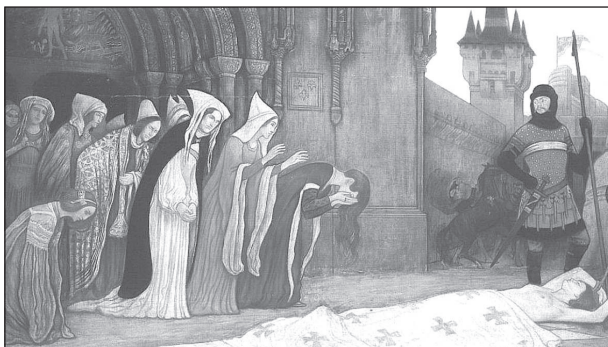
4 Bertényi Iván: A tizennegyedik század története, Pannonica Kiadó, 2000, 49-50. o.

5 http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1330_aprilis_17_zach_felician_merenylete_karoly_robert_ellen/ (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

6 Magyarország a vegyesházbeli királyok alatt https://drive.google.com/file/d/1SyugG7AeQ1_ijn70Z10PuowyG8V7v-rap/view?ts=604f111a (letöltés dátuma: 2021.03.13.)

tulnia kell, ennek következtében nem csak Felicián sorsáról döntöttek. *„Fejét Budára küldték, kezeit, lábait más városokba; majd egyetlen növendékfiát és hű szolgáját – akik elfutottak, de meg nem menekülhettek – lófarkra kötözve emésztették el: tetemüket és csontjukat kutyák falták fel az utcán.”*⁷ Idősebbik lányát lefejezték Léva váránál, a vár őrségparancsnoka utasítására. Lánya férjét, Kopajt örök életre bebörtönözték. Fiait keresztos vitézekkel Rodoszra küldték, hogy soha ne láthassák újra szülőföldjüket.⁸ A legkegyetlenebb ítélet Klárára várt, akinek mindkét kezéről levágták négy-négy ujját úgy, hogy csak a két hüvelykujja maradt meg, felső és alsó ajkait lemetsztették, úgy, hogy fehér fogai teljesen kilátszottak. Ezek után lóra ültették, és várossról várossra vezették, közben arra kényszerítve, hogy a következőket kiáltsa mindenhol: *„Így jár, aki hűtlen királyához!”*. A megalázkodás után Klárára is kivégzés várt.⁹

1330. május 15-én az ország világi előkelői törvényszék formájában összeültek, és kegyetlen ítéletet hoztak az egész nemzetséggel szemben. Bár az ítéletlevél csak Istvánffy Miklós 16. században készült másolatában maradt fenn, hitelességét többen is,

legutóbb Almási Tibor bizonyította.¹⁰ A Zách-család elleni ítélet az egész történelemben az egyik legkegyetlenebb. Az ítélet nem csak a férfi, hanem a leányágra is kiterjedt. Felicián nőtestvéreinek fiait és lányait, valamint saját lányainak gyermekeit szintén kivégezték. Harmadíziglen elrendelték a család kiirtását, a rokonság távolabbi tagjait szolgálásra vetették és teljes jószágvesztéssel sújtották.¹¹ Felicián vejeinek családtagjait csupán a királyi udvarból való száműzetéssel büntették, nem fő- és jószágvesztéssel. Az ítéletlevél nemcsak azt írta le, hogy ki volt Felicián, mit tett és mi volt a büntetése, hanem a levél végén bárók, főemberek ajánlást írhattak a királynak azzal kapcsolatban, hogy a későbbiekben ne engedjen magához közel Feliciánhoz hasonló rossz hírű embereket. Károly

7 https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/visegrad/visegrad_ezer_eve_almanach/pages/visegrad_20_03.htm (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

8 http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1330-aprilis_17_zach-felician-merenylete-karoly-robert-ellen/ (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

9 Magyarország a vegyesházbeli királyok alatt https://drive.google.com/file/d/1SyugG7AeQ1_ijn70Z10PuowyG8V7vrap/view?ts=604f111a (letöltés dátuma: 2021.03.13.)

10 Az ítéletlevél kiadása: Kovačič, Martinus Georgius: Supplementum ad vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regnicorum in Pannónia usque ad hodiernum diem celebratorum. I. Buda, 1798. 419-427.; Fejér, Georgius: Codex diplomaticus regni Hungariæ ecclesiasticus ac civilis. VIII/3. Buda, 1832. 419-427. Az ítéletlevél eredetiségének bizonyítása: Almási i. m. Aetas 2000/1-2. 191-197. o.

11 http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wsqe2_Juw-cJ:www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/oktas-vizsgak/hires-bunpercek+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltés dátuma: 2021.02.17.)

Róbert királyt nyomasztotta a bosszús vérengzés, az ítéletek végrehajtása után zárandókútra indult, ám a Zách rokonság tagjaitól való félelmében vissza is fordult.

Befejezés

Úgy gondolom, hogy a büntetésnek mindig is fontos szerepe volt, ám a megtorlás és a családtagokat ért bosszú szerencsére ma már nem alkalmazott a büntető eljárásban. Ez a forma elrettentő és vérfagyasztó volt. El lehet-e menni emellett következmények nélkül? Feltétlenül példát kell statuálni? A fennmaradt jegyzékek szerint Zách Feliciánt és családját azért is sújtották ilyen szörnyű és rettenetes büntetéssel, hogy példát mutassanak a népnek. Az ítéletével kétségtelenül a megtorlás dokumentuma, amelyet elsődlegesen az elrettentés célja érdekében alkottak meg. Hosszú évszázadokon keresztül Zách Felicián merénylete volt az egyetlen eset a magyar történelemben, amikor a király ellen egy alattvalója fegyverrel támadt.

A fentiek tükrében érdemes lehet elgondolkozni azon, hogy 1330. április 17-én Zách Felicián miért fogott fegyvert uralkodójára. Lehet, hogy a becsületében sértett apa, lánya tisztességéért, hirtelen felindulásból követte el a tettét. Az is lehet, hogy az egykor jobb napokat látott és magasabb pozícióban lévő nemesúr mellőzöttsége miatt eszét veszítve, gondolkodás nélkül rontott a királyra, vagy tervét gondosan előkészítve alattomosan lopakodott a közelébe. A jogtörténet tényei az utóbbit támasztják alá, az irodalom számára azonban a magánéleti motívumot hazafias színezettel átszőve Arany János balladája tette halhatatlanná Zách Feliciánt és Klára lányát.

*„Harangoznak délre,
Udvari ebédre;
Akkor mene Felicián
A király elébe.*

*A király elébe,
de nem az ebédre:
Rettenetes bosszuálló
Kardja – volt kezébe’.”*

*„Rossz időket érünk,
Rossz csillagok járnak.
Isten ója nagy csapástól
Mi magyar hazánkat!-”*

(Arany János: Zách Klára – 1855)

Irodalomjegyzék

- Kristó Gyula – Makk Ferenc: Károly Róbert emlékezete, Európa Könyvkiadó, 1988
- Bertényi Iván: A tizenegyedik század története, Pannonica Kiadó, 2000
- Beihuber Ádám: Borcseppek a kardélen – Gondolatok Zách Felicián merényletéről <http://epa.niif.hu/01000/01019/00004/pdf/109125BeihuberAdam.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.15.)
- http://www.ru_bicon.hu/magyar/oldalak/1330_aprilis_17_zach_felician_merenylete_karoly_robert_ellen/ (letöltés dátuma: 2021.02.17.)
- http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wsqe2_Juw-cJ:www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/oktatas-vizsgak/hires-bunperek+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltés dátuma: 2021.02.17.)
- https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/visegrad/visegrad_ezer_eve_almanach/pages/visegrad_20_03.htm (letöltés dátuma: 2021.02.17.)
- Árpádkori új okmánytár. 6. Szerk.: Wenzel Gusztáv. Pest, 1867.445-447. o.
- Anjoukori okmánytár. I. Szerk.: Nagy Imre. Bp., 1881. 11. o.
- Makkai László: Nógrád megye története 1848-ig. In: Nógrád megye műemlékei. 3. Szerk.: Genthon István. Bp., 1954. 35-83.; 45. o.
- Magyarország a vegyesházbeli királyok alatt https://drive.google.com/file/d/1SyugG7AeQ1_ijm70Z10PuowyG8V7vrap/view?ts=604f111a (letöltés dátuma: 2021.03.13.)
- Az ítéletlevél kiadása: Kovacliich, Martinus Georgius: Supplementum ad vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regnieorum in Pannónia usque ad hodiernum diem celebratorum. I.Buda, 1798. 419-427.; Fejér, Georgius: Codex diplomaticus regni Hungáriáé ecclesiasticus ac civilis. VIII/3. Buda, 1832. 419-427. Az ítéletlevél eredetiségének bizonyítása: Almási i. m. Aetas 2000/1-2. 191-197. o.

Tartalom

Jungi Eszter: Előszó	5
Kahler Frigyes: Egy »rend-párti« forradalmár működése és kálváriája, a fehérgyarmati dr. Terényi Antal járásbírósi elnök	7
Bótor Szabolcs: A telekommunikációs eszköz használata a büntetőeljárásban, a távmeghallgatás gyakorlata a büntető ügyszakban Veszprém megyében, gondolatok egy új eljárási jogintézményről.....	18
Kánics Éva: A vádirat utáni kényszerintézkedéssel érintett határozatok	33
Szakácsné Vöő Márta: A polgári jogi igény érvényesítése és „egyebekben” egyéb törvényes útra utasításának tilalma	40
Kőhegyi Eszter Barbara: Az előkészítő ülés szilánkjai	44
Polgár András: Újabb csata az életfogytig tartó szabadságvesztés miatt.....	56
Erős Botond: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának sajátosságai, avagy If várai a 21. században	66
Dörnyei Cintia: Az ittas járművezetés büntetőjogi megítélése Iszik vagy vezet?.....	95
Borda Zsófia Fanni: Zách Felicián merénylete.....	130

